

พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

อนาคตामी

ภิกษุทั้งหลาย

บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ (กามโยคยุตโต)

(และ) ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ (ภวโยคยุตโต)

เป็น **อาคามิ**

ยังต้องมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย

บุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (กามโยควิสยุตโต)

(แต่) ยังประกอบแล้วด้วยภวโยคะ (ภวโยคยุตโต)

เป็น **อนาคามิ**

ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย

บุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (กามโยควิสยุตโต)

(และ) พรากแล้วจากภวโยคะ (ภวโยควิสยุตโต)

เป็น **อรหันต์**

สิ้นอาสวะแล้ว.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้
ยังละโอรัมภาตียสังโยชน์ไม่ได้
(โอรัมภาตียานิ สลโณชนานิ อปุพพิทานิ)
แต่เขาบรรลุนิวาสัญญานาสัญญาตนะในปัจจุบัน
บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี ...
อยู่จนคุ่นในนิวาสัญญานาสัญญาตนะนั้น
ไม่เสื่อมเมื่อกระทำกาละ
ย่อม**เข้าถึง**ความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึง
นิวาสัญญานาสัญญาตนะภพ
เขา**จติ**จากชั้นนั้นแล้ว
ย่อม**เป็นอนาคตามี** กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้
ละโอรัมภาตียสังโยชน์ได้แล้ว
(โอรัมภาตียานิ สลโณชนานิ ปพิทานิ)
แล้วเขาบรรลุนิวาสัญญานาสัญญาตนะในปัจจุบัน
บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี ...
อยู่จนคุ่นในนิวาสัญญานาสัญญาตนะนั้น
ไม่เสื่อมเมื่อกระทำกาละ
ย่อม**เข้าถึง**ความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึง
นิวาสัญญานาสัญญาตนะภพ
เขา**จติ**จากชั้นนั้นแล้ว
ย่อม**เป็นอนาคามี** ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

พุทธวจน-หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ฉบับ

๑๖
อนาคามี

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑๖ อหาคามี

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้

ในการจะจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร
และปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆณ์	โทรศัพท์	๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔
พุทธวจนสมาคม	โทรศัพท์	๐๘ ๑๖๔๗ ๖๐๓๖
มูลนิธิพุทธวจน	โทรศัพท์	๐๘ ๑๔๕๗ ๒๓๕๒
คุณศรชา	โทรศัพท์	๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑
คุณอารีวรรณ	โทรศัพท์	๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๐

ศิลปกรรม ณรงค์เดช เจริญपालะ, อภิษฎา บุศยศิริ
ปริญา ปฐวินทรานนท์

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆณ์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนากับคณะงานธัมมะ ผู้จัดทำหนังสือ พุทธวจน ฉบับ อนาคตามี ที่มีความตั้งใจและมีเจตนาอันเป็นกุศลในการเผยแผ่คำสอนของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ในการรวบรวมคำสอนของตถาคต อันเกี่ยวข้องกับความเป็นอริยบุคคล ชั้นอนาคามี ที่ตถาคตอุปมาเปรียบกับสมณปทุมะ

ด้วยเหตุอันดีที่ได้กระทำมาแล้วนี้ ขอจงเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือ และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา ได้นำไปปฏิบัติ พึงสำเร็จสมหวัง พบความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตได้จริงในทางโลก และได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จผลยังนิพพาน สมดังความปรารถนา ตามเหตุปัจจัย ที่ได้สร้างมาอย่างดีแล้วด้วยเทอญ.

ขออนุโมทนา
ภิกษุศุกฤทธิ์ โสตุถิมโล

คำนำ

ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้ เป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ สิ่งมีชีวิตในธรรมวินัยนี้ มีดังนี้ คือ โสดาบัน ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล อนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล อรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ นี้เป็นธรรมที่นำอัครจริย อันไม่เคยมีมาประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ จึงอภิมรณอยู่

บุคคลผู้เป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้ เต็มบริบูรณ์ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอหัตตผลให้แจ้งเพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์ เป็นอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอหัตตผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง เป็น

ผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสตาปัตติผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสตาบัน

ภิกษุทั้งหลาย รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูป ... เวทนา ... สัญญา... สังขาร... วิญญาณ ชื่อว่าสังโยชน์ ชั้นนี้เหล่านี้เรียกว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ฉันทราคะ นี้เรียกว่า สังโยชน์

เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อละสังโยชน์, เพื่อถอนอนุสัย, เพื่อความสิ้นอาสวะ, เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผลแห่งวิชาและวิมุตติ, เพื่อญาณทัสสนะ, เพื่ออนุपाทาปรินิพพาน อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจชอบ นี่เป็นข้อปฏิบัติเพื่ออนุपाทาปรินิพพาน ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่า ประโยชน์แห่งพรหมจรรย์

พุทธวจนฉบับ อนาคามี จึงเป็นการรวบรวม ตถาคตภาษิต ของผู้เป็นอริยบุคคล ที่พระองค์กล่าวว่า เป็นสมณะที่ ๓ ในธรรมวินัยนี้ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา มิได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไร

ชนเหล่าใดรู้บทอันปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้ มีจิต
หลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหา อันเป็นเครื่องนำไปสู่ภพใหม่
ชนเหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นกิเลสเพราะ
บรรลุนิพพานอันเป็นสาระ เป็นผู้คงที่ ละภพ ได้ทั้งหมด.

คณางานธัมมะ วัดนาป่าพง

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายถึงชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธ์วรรค	ที่ฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ที่ฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกวรรค	ที่ฆนิกาย.
มฺ. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สั.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สั.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สั.	ขันธ์วรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. สั.	สพายนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สั.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อঁ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อঁ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อঁ.	ติคนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกก. อঁ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญจก. อ๋.	ปัญจกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ฉกุก. อ๋.	ฉกุกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
สตุตก. อ๋.	สตุตกนิบาต	อังกุตตรนิกาย
อฏฐก. อ๋.	อฏฐกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
นวก. อ๋.	นวกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ทสก. อ๋.	ทสกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ๋.	เอกาทสกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานี. ขุ.	มหานิทเทศ	ขุททกนิกาย.
จูพนิ. ขุ.	จูพนิเทศ	ขุททกนิกาย.
ปฎิสม. ขุ.	ปฎิสัมภิตามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุกุทว. ขุ.	พุกุทวงศ์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปฏิฎก	ขุททกนิกาย

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า

ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

สารบัญ

อนาคามี (พระสูตรที่ควรทราบ)	๑
๑. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๑)	๒
๒. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๒)	๓
๓. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๓)	๕
๔. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๔)	๗
๕. ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๑)	๑๐
๖. โยคะ ๔	๑๑
๗. คลายความพอใจในกาม เป็นเทวดาเหล่าสุทธาวาส	๑๔
๘. ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๒)	๑๙
๙. สังโยชน์ ๑๐	๒๒
๑๐. โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕	๒๓
๑๑. อุปมาข้างตีเหล็ก	๒๘
๑๒. ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๑)	๓๓
๑๓. ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๒)	๓๖
๑๔. ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๓)	๓๙
๑๕. ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๑)	๔๔
๑๖. ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๒)	๔๕
๑๗. ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๓)	๔๖
๑๘. อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑)	๔๘
๑๙. อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒)	๕๑
๒๐. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑)	๕๕
๒๑. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒)	๕๗
๒๒. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๓)	๖๐
๒๓. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๔)	๖๒

๒๔. ผู้ลี้ภัยชนในภพมนุษย์ (นัยที่ ๕)	๖๕
๒๕. ผู้ลี้ภัยชนในภพมนุษย์ (นัยที่ ๖)	๖๘
๒๖. ผู้ลี้ภัยชนในภพมนุษย์ (นัยที่ ๗)	๗๐
๒๗. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (นัยที่ ๑)	๗๔
๒๘. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (นัยที่ ๒)	๗๙
๒๙. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อเจริญพรหมวิหาร	๘๓
๓๐. ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๑)	๘๘
๓๑. ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๒)	๙๑
๓๒. เหตุใดความเป็นอนาคามี หรืออาคามี	๙๘
๓๓. ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง	๑๐๐
๓๔. โลก คือ สิ่งที่แตกสลายได้	๑๐๒

ข้อควรรู้เกี่ยวกับ “กาม” ๑๐๕

๓๕. กามคุณ ๕ คือ โลกในอริยวินัย	๑๐๖
๓๖. กามคุณ คือ เครื่องจอบจำในอริยวินัย	๑๑๑
๓๗. เครื่องจอบจำที่มั่นคง	๑๑๔
๓๘. ความหมายของกามและกามคุณ	๑๑๕
๓๙. คุณของกามและโทษของกาม	๑๑๗
๔๐. สุขที่ควรกลัวและไม่ควรกลัว	๑๒๔
๔๑. บ่วงแห่งมาร	๑๒๖
๔๒. การรู้สึกตัวในเรื่องกามคุณ ๕	๑๒๗
๔๓. เหตุเกิดของวิตกที่เป็นอกุศล	๑๒๙
๔๔. เหตุเกิดของกามฉันทะ ในนิรardini ๕	๑๓๔
๔๕. อาหารของกามฉันทะ ในนิรardini ๕	๑๓๕

๔๖. นีวรณ ๕ คือ กองอกุศล สติปฏิฐาน ๔ คือ กองกุศล	๑๓๗
๔๗. นีวรณ ๕ ทำปัญญาให้ถอยกำลัง	๑๓๙
๔๘. นีวรณ ๕ ที่ตั้งแห่งความดับปัญญา	๑๔๒
โพชฌงค์ ๗ ที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา	
๔๙. เหตุปัจจัยเพื่อ ความไม่รู้ ความไม่เห็น	๑๔๔
และเหตุปัจจัยเพื่อ ความรู้ ความเห็น	
๕๐. สิ่งที่ทำให้จิตหม่นหมอง	๑๔๘
๕๑. เหตุให้สาธยายธรรมได้แจ่มแจ้ง	๑๕๑
๕๒. นีวรณ ๕ อีกนัยหนึ่ง	๑๕๖
๕๓. อวิชา คือ นีวรณ	๑๕๙
๕๔. เมื่อตั้งใจฟังธรรม นีวรณ ๕ ย่อมไม่มี	๑๖๐
๕๕. การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ในแง่มุมของนีวรณ	๑๖๑
๕๖. จิตที่หลุดพ้นดีแล้ว	๑๖๔

ภพ ๓ - คติ ๕

๕๗. ภพ ๓	๑๖๙
๕๘. ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑)	๑๗๐
๕๙. ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒)	๑๗๓
๖๐. เครื่องนำไปสู่ภพ	๑๗๕
๖๑. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๑)	๑๗๖
๖๒. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๒)	๑๗๘
๖๓. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๓)	๑๘๐
๖๔. ที่ตั้งอยู่ของวิญญาน (นัยที่ ๑)	๑๘๒
๖๕. ที่ตั้งอยู่ของวิญญาน (นัยที่ ๒)	๑๘๖
๖๖. ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็นำรังเกียจ	๑๙๐
๖๗. คติ ๕	๑๙๑
๖๘. เหตุให้ทุกข์ปรากฏ	๑๙๓
๖๙. เหตุให้สุขคติปรากฏ	๑๙๔

๗๐. เหตุให้ต้องท่องเที่ยวในสังสารวัฏ	๒๐๓
๗๑. สังสารวัฏกำหนดที่สิ้นสุดไม่ได้	๒๐๕

สังโยชน์ คือ เครื่องผูก ๒๐๗

๗๒. สังโยชน์ ๗	๒๐๘
๗๓. ที่ตั้งของสังโยชน์ และสังโยชน์	๒๐๙
๗๔. ความติดใจ ก็เป็นสังโยชน์	๒๑๑
๗๕. ผลของการพิจารณาธรรม อันเป็นที่อาศัยของสังโยชน์	๒๑๕
๗๖. ผลของการพิจารณาเห็นโทษ ในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์	๒๑๗
๗๗. อุปาทาน ๔	๒๑๘
๗๘. ที่ตั้งของอุปาทาน และอุปาทาน	๒๑๙
๗๙. อนุสัย ๓ และเหตุเกิด	๒๒๑
๘๐. ละเวทนา ๓ เพื่อละอนุสัย ๓	๒๒๔
๘๑. การเห็นเวทนา ที่เป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ	๒๒๕
๘๒. อนุสัย ๗	๒๒๖

ผู้สิ้นสังโยชน์ ๒๒๗

๘๓. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๕)	๒๒๘
๘๔. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๖)	๒๒๙
๘๕. บุคคลตกน้ำ ๗ จำพวก	๒๓๕
๘๖. บุคคล ๔ จำพวก	๒๓๙
๘๗. ผลของการประกอบตนในสุข	๒๔๑
๘๘. สัทธานุสारी อัมมานุสारी โสดาบัน	๒๔๓
๘๙. ผู้เชื่อมั่นในตถาคต และสำเร็จในโลกนี้ หรือละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ	๒๔๕
๙๐. ผู้เป็นอสังขารปรินิพพายี ผู้เป็นสังขารปรินิพพายี	๒๔๘
๙๑. เป็นการยากที่จะพยากรณ์ว่า ไครงดงามและประณีตกว่า	๒๕๑
๙๒. ผู้พ้นทุกคติ หรือไม่ไปทุกคติ	๒๕๓

๙๓. เทวดาใดไม่มีพยานบาท เทวดานั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้	๒๕๖
๙๔. ผู้เป็นเสขะ	๒๖๒
๙๕. ลิกขา ๓	๒๖๓
๙๖. บรรพชิตกับคฤหัสถ์ ละสังโยชนได้ไม่เท่ากัน	๒๖๕
๙๗. ละสังโยชนได้ ถึงจะทำที่สุดทุกขก็ได้	๒๗๐
๙๘. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อเสวยเวทนา	๒๗๒
๙๙. ธรรมที่น่าอัศจรรย์ในธรรมวินัยนี้	๒๗๖
๑๐๐. ปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้น	๒๘๒
๑๐๑. นิพพานธาตุ ๒ อย่าง	๒๘๕

ข้อปฏิบัติเพื่อสิ้นสังโยชน ๒๘๗

๑๐๒. ผู้หลับน้อย ตื่นมากในราตรี	๒๘๘
๑๐๓. ธรรมมีอุปการะมากต่อผู้เป็นเสขะ	๒๘๙
๑๐๔. ปฏิปทาบรรลุมรรคผล ๔ แบบ	๒๙๐
- แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า	๒๙๐
- แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว	๒๙๑
- แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า	๒๙๒
- แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว	๒๙๓
๑๐๕. ความพรากจากโยคะ ๔	๒๙๕
๑๐๖. เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๑)	๒๙๘
๑๐๗. เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๒)	๓๐๓
๑๐๘. อานิสงส์การฟังธรรมโดยกาลอันควร	๓๐๗
๑๐๙. ประโยชน์ของการฟังกุศลธรรม	๓๑๑
๑๑๐. การให้ทาน แล้วเป็นอนาคามี	๓๒๑
๑๑๑. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๑)	๓๒๕
๑๑๒. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๒)	๓๒๖

๑๑๓. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามิ (นัยที่ ๓)	๓๒๗
๑๑๔. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามิ (นัยที่ ๕)	๓๒๘
๑๑๕. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามิ (นัยที่ ๕)	๓๒๙
๑๑๖. เจริญพรหมวิหาร ได้อรหันต์หรืออนาคามี	๓๓๐
๑๑๗. อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนิจจสัญญา	๓๓๔
๑๑๘. อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญทุกขสัญญา	๓๓๕
๑๑๙. อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนัตตสัญญา	๓๓๗
๑๒๐. ผลของการเจริญอนิจจสัญญา	๓๓๘
๑๒๑. ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความไม่เที่ยง	๓๔๒
๑๒๒. ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความเป็นทุกข์	๓๔๓
๑๒๓. ผลของการพิจารณาเห็นธรรม โดยความเป็นอนัตตา	๓๔๔
๑๒๔. ผลของการพิจารณาเห็นนิพพาน โดยความเป็นสุข	๓๔๕
๑๒๕. การเห็นเพื่อละสังโยชน์	๓๔๖
๑๒๖. การเห็นเพื่อละอนุสัย	๓๔๘
๑๒๗. การเห็นเพื่อละอาสวะ	๓๔๙
๑๒๘. การเห็นเพื่อละอวิชชา	๓๕๐
๑๒๙. อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๑)	๓๕๑
๑๓๐. อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๒)	๓๕๒
๑๓๑. อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ	๓๕๕
๑๓๒. อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๑)	๓๕๙
๑๓๓. อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๒)	๓๖๐
๑๓๔. ละธรรม ๕ อย่าง ได้ความเป็นอริยบุคคล (นัยที่ ๑)	๓๖๑
๑๓๕. ละธรรม ๖ อย่าง ได้อนาคามิผล	๓๖๓
๑๓๖. ละธรรม ๖ อย่าง ได้อรหันต์ผล	๓๖๕
๑๓๗. อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๑)	๓๖๖
๑๓๘. อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๒)	๓๖๗
๑๓๙. เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๓๖๙

๑๔๐. เจริญสติปฏิฐาน ๔ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์	๓๗๐
๑๔๑. เจริญสติปฏิฐาน ๔ เพื่อละนิรณัน	๓๗๑
๑๔๒. ปฏิปทาให้ถึงการเจริญสติปฏิฐาน	๓๗๒
๑๔๓. อานิสงส์ของอานาปานสติ ๒ ประการ	๓๗๔
๑๔๔. อานิสงส์ของอานาปานสติ ๗ ประการ	๓๗๕
๑๔๕. เจริญสัมมปธาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๓๘๑
๑๔๖. เจริญสัมมปธาน ๔ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์	๓๘๓
๑๔๗. อานิสงส์ ๒ ประการ ของอิทธิบาท ๔	๓๘๕
๑๔๘. อานิสงส์ ๗ ประการ ของอิทธิบาท ๔	๓๘๖
๑๔๙. เจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๓๘๘
๑๕๐. อานิสงส์ ๒ ประการ ของอินทรีย์ ๕	๓๙๐
๑๕๑. อานิสงส์ ๗ ประการ ของอินทรีย์ ๕	๓๙๑
๑๕๒. เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๓๙๓
๑๕๓. เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์	๓๙๕
๑๕๔. เจริญพละ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๓๙๗
๑๕๕. เจริญพละ ๕ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์	๓๙๙
๑๕๖. อานิสงส์ ๗ ประการ ของโพชฌงค์ ๗	๔๐๑
๑๕๗. อานิสงส์ ๒ ประการ ของการเจริญสติปัญญาแบบต่าง ๆ	๔๐๖
๑๕๘. เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๔๑๖
๑๕๙. เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์	๔๑๘
๑๖๐. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละนิรณัน ๕	๔๒๐
๑๖๑. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละกามคุณ ๕	๔๒๑
๑๖๒. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละการแสวงหา ๓	๔๒๒
๑๖๓. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอาสวะ ๓	๔๒๓
๑๖๔. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละภพ ๓	๔๒๔
๑๖๕. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละตัณหา ๓	๔๒๕
๑๖๖. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละโยคะ ๔	๔๒๖

๑๖๗. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอนุสัย ๗	๔๒๗
๑๖๘. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอุปาทานขั้นที่ ๕	๔๒๘
๑๖๙. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์	๔๒๙
๑๗๐. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์	๔๓๑
๑๗๑. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ละสังโยชน์ได้ไม่ยาก	๔๓๓
๑๗๒. การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๑)	๔๓๔
๑๗๓. การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๒)	๔๓๖
๑๗๔. ปฏิปทาเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์	๔๓๗
๑๗๕. การน้อมใจเพื่อตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์	๔๔๓
๑๗๖. สิ่งที่ควรพิจารณาเนื่อง ๆ เพื่อละสังโยชน์	๔๔๘
๑๗๗. ปริหานธรรม อปริหานธรรม และอภิภายตนะ ๖	๔๕๕
๑๗๘. ผลของความไม่ประมาท ในผัสสายตนะ ๖	๔๕๙
๑๗๙. ผลของการมีสังวร และไม่มีสังวร	๔๖๒
๑๘๐. ข้อปฏิบัติเพื่อดับ ความดำริอันเป็นอกุศล	๔๖๕
๑๘๑. ผลของการละอกุศลวิตก	๔๖๘
๑๘๒. สมัยที่ควรเข้าไปพบ ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ	๔๗๕
๑๘๓. ผลของการมีมิตรดี	๔๗๙
๑๘๔. ผู้มีกุศลสมบูรณ์	๔๘๐
๑๘๕. ผู้มีสังโยชน์ในภายใน และในภายนอก	๔๘๑
๑๘๖. ผู้มีศึกษาเป็นอันสูงส่ง	๔๘๕
๑๘๗. ผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น	๔๘๕
๑๘๘. ผู้มีความหลักเร้นเป็นที่มายินดี	๔๘๖
๑๘๙. การอบรมจิต ด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา	๔๘๗

อนาคามี (พระสูตรที่ควรทราบ)

ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๑)

๐๑

-บาลี อฎฐก. ยี. ๒๓/๓๐๑/๑๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๘ จำพวกนี้ ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๘ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

- (๑) โสดาบัน
- (๒) ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล
- (๓) สกทาคามี
- (๔) ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล
- (๕) อนาคามี
- (๖) ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล
- (๗) อรหันต์
- (๘) ผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๘ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ผู้ปฏิบัติแล้ว ๔ จำพวก และผู้ตั้งอยู่ในผลแล้ว ๔ จำพวก นี้แหละสงฆ์เป็นคนตรง เป็นผู้ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล ย่อมกระทำให้เกิดบุญอื่นเนื่องด้วยอุประกำมมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความต้องการด้วยบุญ กระทำการบูชาอยู่ ทานที่ให้แล้วในสงฆ์จึงมีผลมาก.

ชื่อของอริยบุคคล (หน้าที่ ๒)

๐๒

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๓๗๗/๒๐๙.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กำลัง คือ การสงเคราะห์เป็นอย่างไร
ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ คือ

- (๑) ทาน (การให้)
- (๒) เปยยวัชชะ (การพูดถ้อยคำอันเป็นที่รัก)
- (๓) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
- (๔) สมานัตตตา (ความมีตนเสมอกัน)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทานเลิศกว่าทานทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย การแสดงธรรมบ่อย ๆ แก่บุคคล
ผู้ต้องการ ผู้เจียใโสตกลงสดับ นี้เลิศกว่าการพูดถ้อยคำอัน
เป็นที่รัก.

ภิกษุทั้งหลาย การชักชวนคนผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่น
ดำรงอยู่ในศรัทธาสัมปทา ชักชวนผู้ทุศีลให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ใน
ศีลสัมปทา ชักชวนผู้ตระหนี่ให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในจาคสัมปทา
ชักชวนผู้มีปัญญาทราวมให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา
นี้เลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย โสดาบันมีตนเสมอกับโสดาบัน
สกทาคามีมีตนเสมอกับสกทาคามี อนาคามีมีตนเสมอกับ
อนาคามี อรหันต์มีตนเสมอกับอรหันต์ นี้เลิศกว่าความมี
ตนเสมอทั้งหลาย.^๑

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่ากำลัง คือ การสงเคราะห์.

๑. ปกติการแปลอริยบุคคลทั้ง ๔ นี้ โดยทั่วไปมักจะมีคำว่าพระนำหน้า เช่น พระโสดาบัน แต่เพื่อให้บทพยานะตรงกับบาลี และไม่ให้เกิดความสับสนหรือความเข้าใจผิดว่า อริยบุคคลต้องเป็นพระเท่านั้น. -ผู้รวบรวม

ชื่อของอริยบุคคล (หน้าที่ ๓)

๐๓

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๓๒๓/๒๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย สมณะมีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๒ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลาย จงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า นี้สมณะ (ที่ ๑).

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๒ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ และเพราะระคาะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นสกทาคามีมาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดทุกข์ได้ นี้สมณะที่ ๒.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๓ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป เป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้น เป็นธรรมดา นี้สมณะที่ ๓.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ นี้สมณะที่ ๔.

ภิกษุทั้งหลาย สมณะ (ที่ ๑) มีในธรรมวินัยนี้
สมณะที่ ๒ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีในธรรมวินัยนี้
สมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นวางจากสมณะทั้ง ๔
เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด.

(ยังมีที่ตรัสคล้ายคลึงกันถึงสมณะทั้ง ๔ ได้แก่ จุฬสีหนาทสูตร
-บาลี ม. ม. ๑๒/๑๒๘/๑๕๕., มหาปรินิพพานสูตร -บาลี มห. ที่.
๑๐/๑๗๕/๑๓๘. และในสมณะ (ที่ ๑) ของสูตรนี้พระไตรปิฎก
ฉบับมอญมีคำว่า ปจโม ซึ่งแปลว่าที่ ๑ แต่อีก ๒ สูตรที่ตรงกันกับ
ภาษาไทยไม่พบคำที่มีความหมายนัยนี้ ส่วนพระไตรปิฎกฉบับ
สยามรัฐของไทยไม่มีคำนี้ทั้ง ๓ สูตร ดังที่ยกมาอ้างอิงไว้ข้างต้น.
-ผู้รวบรวม)

ชื่อของอริยบุคคล (หน้าที่ ๔)

๐๔

-บาลี ตัก. ยี. ๒๐/๓๐๑/๕๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย ลิกขาบท ๑๕๐ ถ้านี้ ย่อมมาสู่อุเทศ
ทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ลิกขา ๓ นี้ ที่ลิกขาบท ๑๕๐ นั้น
รวมอยู่ด้วยทั้งหมด ลิกขา ๓ เป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา
อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย ลิกขา ๓
เหล่านี้แล ที่ลิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในปัญญา เธอย่อมล่วงลิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อม
ออกจากอาบัติบ้าง ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าว
ความเป็นคนอาภัพเพราะเหตุล่วงลิกขาบทนี้ แต่ว่าลิกขาบท
เหล่านี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์
เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในลิกขาบทเหล่านั้น
สมาทานศึกษาอยู่ในลิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้แจ้งซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด
วิมุตตินั้น เธอเป็นอันตราปรีนิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์
๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด
วิมุตตินั้น เธอเป็นอุพหัจจปรีนิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์
๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด
วิมุตตินั้น เธอเป็นอสังขารปรีนิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์
๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด
วิมุตตินั้น เธอเป็นสสังขารปรีนิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์
๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด
วิมุตตินั้น เธอเป็นอุอุทังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด
วิมุตตินั้น เธอเป็นสกทาคามีเพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป และ
เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกคราวเดียว
เท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด วิมุตตินั้น เธอเป็นเอกพีธี เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป มาบังเกิด ยังภพมनुษย์นี้ครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด วิมุตตินั้น เธอเป็นโกลังโกละ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป ยังท่องเที่ยวไปสู่ ๒ หรือ ๓ ตระกูล (ภพ) แล้วจะทำที่สุดแห่ง ทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอด วิมุตตินั้น เธอเป็นสัตตักขัตตปุระมะ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้น ไป ยังท่องเที่ยวไปในเทวดาและมनुษย์อย่างมากเพียง ๗ ครั้ง แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทำได้เพียงบางส่วน ย่อมให้สำเร็จ ได้เพียงบางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์ อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวลิกขาบททั้งหลายว่า ไม่เป็น หมันเลย.

(ยังมีอีกหลายสูตรที่ตถาคตได้กล่าวถึงชื่ออริยบุคคลเหล่านี้ เอาไว้ ในที่นี้ยกมาเพียงบางส่วน นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอื่น หรือนัยอื่น ๆ อีก เช่น อุกโตภาควิมุตติ, ทิฏฐิปัตตะ เป็นต้น ผู้ศึกษา สามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากหน้า ๒๒๙ ของหนังสือเล่มนี้ และจาก พระไตรปิฎก. -ผู้รวบรวม)

ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๑)

๐๕

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๓/๒๗๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ (กามโยคยุตโต) ผู้ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ (ภวโยคยุตโต) เป็นอนาคามี ยังต้องมาสู่ความเป็นอนาย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พรากรแล้วจากกามโยคะ (กามโยควิสยุตโต) (แต่) ยังประกอบด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ไม่มาสู่ความเป็นอนาย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พรากรแล้วจากกามโยคะ พรากรแล้วจากภวโยคะ (ภวโยควิสยุตโต) เป็นอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว.

สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะและภวโยคะ ย่อมไปสู่สังสารวัฏ्ฐ ซึ่งมีปกติถึงความเกิดและความตาย.

ส่วนสัตว์เหล่าใดละกามทั้งหลายได้เด็ดขาด แต่ยังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ยังประกอบด้วยภวโยคะ สัตว์เหล่านั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นอนาคามี.

ส่วนสัตว์เหล่าใดตัดความสงสัยได้แล้ว มีมานะและมีภพใหม่สิ้นแล้ว ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายแล้ว สัตว์เหล่านั้นแลถึงฝั่งแล้วในโลก.

โยคะ ๔

๐๖

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๗/๑๐.

ภิกษุทั้งหลาย โยคะ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็น
อย่างไร คือ กามโยคะ ภวโยคะ ทิณฺณิโยคะ และอวิชชาโยคะ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กามโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคน
ในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้
(อตฺตจฺคม) คุณ (อสุสฺสท) โทษ (อาทีนฺว) และอุปายเครื่อง
สลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งกามทั้งหลายตามความเป็นจริง
เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และ
อุปายเครื่องสลัดออกแห่งกามทั้งหลาย ตามความเป็นจริง
ความกำหนัดเพราะกาม ความเปล็ดเปล็นเพราะกาม ความ
เยื่อใยเพราะกาม ความหมกมุ่นเพราะกาม ความกระหาย
เพราะกาม ความเร่าร้อนเพราะกาม ความหยั่งลงในกาม และ
ความทะยานอยากเพราะกามในกามทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น
นี้เราเรียกว่ากามโยคะ ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภวโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคน
ในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ
และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งภพทั้งหลาย ตามความเป็น
จริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปาย

เครื่องสลัดดอกแห่งภพทั้งหลายตามความเป็นจริง ความกำหนดเพราะภพ ความเพลิตเพลิตเพราะภพ ความเยื่อใยเพราะภพ ความหมกมุ่นเพราะภพ ความกระหายเพราะภพ ความเร่าร้อนเพราะภพ ความหยั่งลงในภพ และความทะยานอยากเพราะภพในภพทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น นี้เราเรียกว่าภวโยคะ ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะ ภวโยคะ เป็นต้นนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ทิวฏฐิโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณโทษ และอุปายเครื่องสลัดดอกแห่งทิวฏฐิทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณโทษ และอุปายเครื่องสลัดดอกแห่งทิวฏฐิทั้งหลายตามความเป็นจริง ความกำหนดเพราะทิวฏฐิ ความเพลิตเพลิตเพราะทิวฏฐิ ความเยื่อใยเพราะทิวฏฐิ ความหมกมุ่นเพราะทิวฏฐิ ความกระหายเพราะทิวฏฐิ ความเร่าร้อนเพราะทิวฏฐิ ความหยั่งลงเพราะทิวฏฐิ และความทะยานอยากเพราะทิวฏฐิในทิวฏฐิทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น นี้เราเรียกว่าทิวฏฐิโยคะ ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะ ภวโยคะ ทิวฏฐิโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อริชชาโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาयตนะ ๖ ประการตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาयตนะ ๖ ประการตามความเป็นจริง ความไม่รู้ ความไม่หยั่งรู้ในผัสสาयตนะ ๖ ย่อมเกิดขึ้น นี้เราเรียกว่า อริชชาโยคะ ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ และอริชชาโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยอกุศลธรรม อันเป็นบาป อันเป็นเครื่องเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก มีชาติชราและมรณะต่อไปอีก ฉะนั้น เราจึงเรียกว่า ผู้ไม่เกษมจากโยคะ.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โยคะ ๔ ประการ.

(ควรดูประกอบเพิ่มเติมเรื่อง “ความพราจจากโยคะ ๔” ในหน้า ๒๙๕ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

คลายความพอใจในกาม เป็นเทวดาเหล่าสุทธาวาส

๐๗

-บาลี มห. ที. ๑๐/๕๗/๕๕.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ควงไม้พญาสาละ ในป่าสุภวัน ใกล้นครอุกกัฏฐะ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้น ไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า ภพที่เราไม่ได้เคย อยู่เลย โดยเวลาอันยืดยาวนานนี้ หาได้ไม่ง่ายเลย นอกจาก เทวดาเหล่าสุทธาวาส ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปหาเทวดาเหล่า สุทธาวาสจนถึงที่อยู่เกิด ภิกษุทั้งหลาย ทันใดนั้น เราได้ หายไปจากควงไม้พญาสาละ ในป่าสุภวัน ใกล้นครอุกกัฏฐะ ไปปรากฏในพวกเทวดาเหล่าอวิหา เปรียบเหมือนบุรุษที่มี กำลัง เหยียดแขนที่งอเข้า หรืองอแขนที่เหยียดออกเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นยืนเรียบร้อยแล้ว เทวดาเหล่านั้น ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่ขึ้นไป ๙๑ กับ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวก ข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค

พระนามว่าวิปัสสี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว (กาเมสุ กามฉนฺทํ วิราเซตฺวา) จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่ขึ้นไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าสิขี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าสิขี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าเวสสภู ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าเวสสภู คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มี-

พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ ได้เสด็จ
อุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์
ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากกุสันธะ คลายความพอใจ
ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้ว ... ได้กล่าวกะ
เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มี-
พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าโกนาคมนะ
ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าโกนาคมนะ
คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย
นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้ว... ได้กล่าวกะ
เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มี-
พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากัสสปะ ได้เสด็จ
อุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์
ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากัสสปะ คลายความพอใจ
ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวัตแล้ว ... ได้กล่าวกะ เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้น ในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ ใน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น คลายความพอใจในกามทั้งหลาย แล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

(จากนั้นพระองค์พร้อมด้วยเทวดาเหล่าอวิหา ได้พากัน เข้าไปหาเทวดาเหล่าอตปปา ถัดจากนั้นพระองค์พร้อมเทวดา เหล่าอวิหาและเหล่าอตปปา ได้พากันเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสา ถัดจากนั้นพระองค์พร้อมด้วยเทวดาทั้ง ๓ เหล่า ได้เข้าไปหาเทวดา เหล่าสุทัสสี ถัดจากนั้นพระองค์พร้อมด้วยเทวดาทั้ง ๔ เหล่า ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าอกนิฏฐา โดยในการเข้าไปหาเทวดาแต่ละเหล่า เทวดาเหล่านั้นได้กราบทูลพระองค์ถึงเรื่องพระพุทธเจ้าบรรดาที่ ล่วงไปแล้ว รวมถึงการประพฤติพรหมจรรย์ของตนเองในช่วงที่ พระพุทธเจ้าเหล่านั้นโดยทำนองเดียวกัน ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ธรรมธาตุนี้ ตถาคต แหว่งตลอดแล้วอย่างดีด้วยอาการอย่างนี้ ดังนั้น พระพุทธเจ้า

ที่ล่วงไปแล้ว บรินิพพานไปแล้ว ตัตธรรมเป็นเหตุทำให้
เนิ่นช้าได้แล้ว ตัตวิภูฏะได้แล้ว ครอบงำวิภูฏะได้แล้ว ล่วง
ทุกข์ทั้งปวงแล้ว ตถาคตย่อมนระลึกถึงได้แม่โดยพระชาติ
ย่อมนระลึกได้แม่โดยพระนาม ย่อมนระลึกได้แม่โดยพระโคตร
ย่อมนระลึกได้แม่โดยประมาณแห่งพระชนมายุ ย่อมนระลึกได้
แม่โดยคู่แห่งพระสาวก ย่อมนระลึกได้แม่โดยการประชุมกัน
แห่งพระสาวกว่า แม่ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึง
มีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้
จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีธรรมอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมี
วิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย แม้พวกเทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้
แก่ตถาคต ซึ่งเป็นเหตุให้ตถาคตระลึกถึงได้ซึ่งพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ... แม่ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เหล่านั้น จึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมี
พระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมี
วิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้ ดังนี้.

ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๒)

๐๘

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๘๑/๑๓๑.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังละโอรัมภาคียสังโยชน์ไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

(๒) อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคียสังโยชน์ได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

(๓) อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคียสังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

(๔) อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคียสังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลจำพวกไหน ยังละโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ไม่ได้ (โอรัมภาคียานิ สญฺโฆชนานิ อปฺปหีนานิ) ยังละ
สังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ (อุปปตฺติปฏฺฐาภิกานิ
สญฺโฆชนานิ อปฺปหีนานิ) ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ
ไม่ได้ (ภวปฏฺฐาภิกานิ สญฺโฆชนานิ อปฺปหีนานิ) คือ สกทาคามี
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ยังละโอรัมภาคียสังโยชน์ไม่ได้
ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละ
สังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน ละโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ได้ (โอรัมภาคียานิ สญฺโฆชนานิ ปหีนานิ) แต่ยังละสังโยชน์
อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็น
ปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้ คือ อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี (ผู้มี
กระแสน้ำเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภพ) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล
ละโอรัมภาคียสังโยชน์ได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัย
เพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ และยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อ
ให้ได้ภพไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน ละโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ (อุปปตฺติ-
ปฏฺฐาภิกานิ สญฺโฆชนานิ ปหีนานิ) แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัย

เพื่อให้ได้ภพไม่ได้ คือ อันตราปรินิพพายี ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ และ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพได้ (ภวปฏิลาภิกานิ สยโฆชนานิ ปหีนานิ) คือ อรหันต์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

(ควรดูประกอบเพิ่มเติมเรื่อง “อุปมาช่างตีเหล็ก” ใน หน้า ๒๘ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

สังโยชน์ ๑๐

๐๙

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๑๘/๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการ เป็นอย่างไร คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต่ำ) ๕ ประการ อุทัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) สักกายทิฏฐิ
- (๒) วิจิกิจฉา
- (๓) สีลัพพตปรามาส
- (๔) กามฉันทะ

(๕) พยาบาท

เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้.

อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) รูปราคะ
- (๒) อรูปราคะ
- (๓) มานะ
- (๔) อุทธัจจะ
- (๕) อวิชชา

เหล่านี้แล อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สังโยชน์ ๑๐ ประการ.

โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕

๑๐

-บาลี ม. ม. ๑๓/๑๕๔/๑๕๓.

มาลุยกยบุตร ก็เธอจำโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ที่เราแสดงแล้วว่าอย่างไร.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคียสังโยชน์ คือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วอย่างนี้.

มาลุยกยบุตร เธอจำโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ เหล่านี้ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้แก่ใครหนอ.

มาลุยกยบุตร นักบวช พวกอัญญเดียรถีย์จักได้เถียงด้วยคำโต้เถียงอันเปรียบด้วยเด็กนี้ได้ มิใช่หรือว่า แม้แต่ความคิดว่ากายของตนดังนี้ ย่อมมีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็สักกายทิฎฐิจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนสักกายทิฎฐิอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่าธรรมทั้งหลายดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็ความสงสัยในธรรมทั้งหลาย จักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนวิจิกิจฉาอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่าศีล

ทั้งหลายดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่
สลัພตปรามาสในศีลทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน
ส่วนสลัພตปรามาสอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตาม
แก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่ากามทั้งหลายดังนี้ ย่อมไม่มี
แก่เด็กอ่อนยังนอนหงายอยู่ ก็กามฉันทะในกามทั้งหลาย
จักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วนกามราคะอันเป็นอนุสัย
เท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่าสัตว์
ทั้งหลายดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็
ความพยาบาทในสัตว์ทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน
ส่วนพยาบาทอันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น.

มาลุงกยบุตร นักบวช พวกอัญญเดียรถีย์จักโต้เถียง
ด้วยคำโต้เถียงอันเปรียบด้วยเด็กอ่อนนี้ได้มิใช่หรือ.

ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เวลานี้
เป็นกาลสมควร ข้าแต่พระสุคต เวลานี้เป็นกาลสมควรที่พระผู้มีพระภาค
พึงทรงแสดงโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาค
แล้ว จักทรงจำไว้.

อานนท์ ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าว.

อานนท์ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็น พระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำ ในธรรมของพระอริยะ ไม่เห็นสัปบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรม ของสัปบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ มีจิตอัน สักกายทิฏฐิกลุ้มรุมแล้ว อันสักกายทิฏฐิครอบงำแล้วอยู่ และ เมื่อสักกายทิฏฐิเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัด ออกเสียได้ตามความเป็นจริง สักกายทิฏฐินั้นก็เป็นของมี กำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันวิจิกิจฉากลุ้มรุมแล้ว อันวิจิกิจฉา ครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อวิจิกิจฉาเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบาย เป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง วิจิกิจฉานั้นก็ เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็น โอรัมภาคิยสังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันสัลลพตปรามาส กลุ้มรุมแล้ว อันสัลลพตปรามาสครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อ สัลลพตปรามาสเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัด ออกเสียได้ตามความเป็นจริง สัลลพตปรามาสนั้นก็เป็นของ มีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันกามราคะกลุ้มรุมแล้ว อันกามราคะ ครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อกามราคะเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้

อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง กามราคะ
นั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็น
โอรัมภาคิยสังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันพยาบาทกลุ่มรุ่มแล้ว
อันพยาบาทครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อพยาบาทเกิดขึ้นแล้ว
ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง
พยาบาทนั้นก็ เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว
ชื่อว่าโอรัมภาคิยสังโยชน์.

อานนท์ ส่วนอริยสาวกผู้ได้ระดับแล้ว ได้เห็น
พระอริยะ เป็นผู้ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับแนะนำ
ในธรรมของพระอริยะดีแล้ว ได้เห็นสัพบุรุษ ฉลาดในธรรม
ของสัพบุรุษ ได้รับแนะนำในธรรมของสัพบุรุษดีแล้ว มีจิตอัน
สักกายทิฎฐิกลุ่มรุ่มไม่ได้ อันสักกายทิฎฐิครอบงำไม่ได้อยู่
และเมื่อสักกายทิฎฐิเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัด
ออกเสียได้ตามความเป็นจริง สักกายทิฎฐิพร้อมทั้งอนุสัย
อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันวิจิกิจจา
กลุ่มรุ่มไม่ได้ อันวิจิกิจจากรอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อวิจิกิจจา
เกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความ
เป็นจริง วิจิกิจจาพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้
อริยสาวกนั้นมีจิตอันสีลัพพตปรามาสกลุ่มรุ่มไม่ได้ อัน

สีลัพพตปรามาสย่อมครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อสีลัพพต-
ปรามาสเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตาม
ความเป็นจริง สีลัพพตปรามาสพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวก
นั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันกามราคะกลุ่มรุ่มไม่ได้
อันกามราคะครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อกามราคะเกิดขึ้นแล้ว
ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง
กามราคะพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้
อริยสาวกนั้นมีจิตอันพยาบาทกลุ่มรุ่มไม่ได้ อันพยาบาท
ครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อพยาบาทเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบาย
เป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง พยาบาทพร้อม
ทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้.

(มีเนื้อความของพระสูตรต่อเนื่องถึง “ปฏิบัติทาเพื่อละ
โอรัมภาคิยสังโยชน์” ซึ่งได้นำไปใส่ไว้ในหน้า ๔๓๗ ของหนังสือเล่มนี้
-ผู้รวบรวม)

อุปมาช่างตีเหล็ก

๑๑

-บาลี สจฺจก. ยี. ๒๓/๗๑/๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปริสคติ ๗ ประการและ
อนุปาทาปรินิพพาน เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าว ภิกษุทั้งหลาย ก็ปริสคติ ๗ ประการเป็น
อย่างไร คือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ คือ
ได้ความวางเฉยว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่ได้มีแล้วไซ้ อัตภาพใน
ปัจจุบันก็ไม่พึงมีแก่เรา ถ้ากรรมในปัจจุบันไม่มีไซ้ อัตภาพ
ในอนาคตก็จักไม่มีแก่เรา เบญจขันธ์ที่กำลังเป็นอยู่ ที่เป็น
มาแล้ว เราย่อมละได้ เรื่อย่อมไม่กำหนดในเบญจขันธ์อัน
เป็นอดีต ไม่ข้องในเบญจขันธ์อันเป็นอนาคต ย่อมพิจารณา
เห็นบทอันสงบระงับอย่างยิ่งซึ่งมีอยู่ด้วยปัญญาอันชอบ ก็
บทนั้นแล ภิกษุนั้นยังทำให้แจ้งไม่ได้โดยอาการทั้งปวง
อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัยคืออวิชชา เธอก็
ยังละไม่ได้โดยอาการทั้งปวง เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕
สิ้นไป ภิกษุนั้นย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี เปรียบเหมือน
เมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อน
ออกแล้วดับไป (ปบุปฏิกา นิพพุตติตฺวา นิพฺพาเยยฺย) ฉะนั้น^๑

๑. อุปมานี้ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงไม่ได้ใส่ไว้ แต่มีมาโดยภาษาบาลี จึงได้
เทียบเคียงสำนวนแปลมาจากพระไตรปิฎกฉบับอื่น. -ผู้รวบรวม

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ คือ ได้ความวางเฉยว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่มีแล้วไซ้ร้ ... เบญจขันธ์ที่กำลังเป็นอยู่ ที่เป็นมาแล้ว เราย่อมละได้ เรื่อย่อมไม่กำหนดในเบญจขันธ์อันเป็นอดีต ... ย่อมพิจารณาเห็นบทอันสงบระงับอย่างยิ่งซึ่งมีอยู่ ด้วยปัญญาอันชอบ ก็บทนั้นแล ภิกษุนั้นยังทำให้แจ้งไม่ได้โดยอาการทั้งปวง อนุสัยคือมานะ ... อนุสัยคืออวิชชา เธอก็ยังละไม่ได้โดยอาการทั้งปวง เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป เธอย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อนออก ลอยไปแล้วก็ดับ (ปปุပ္ภิกขา นิพพตติตวา อุปปตติตวา นิพพาเยยฺย) ฉะนั้น.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป เธอย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อนออก ลอยไป ตกยังไม่ถึงพื้นก็ดับ (ปปุပ္ภิกขา นิพพตติตวา อุปปตติตวา อนุพหฺจจถลั นินพพาเยยฺย) ฉะนั้น.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป เธอ

ยอมเป็นอุพหัจจนปริณิพพายี เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อนออก ลอยไปตกถึงพื้นแล้วก็ดับ (ปบุปฏิกา นิพพุตติตวา อุปุตติตวา อุพหัจจถลันิพพายะยฺย) ฉะนั้น.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลั่นไป เธอยอมเป็นอสังขารปริณิพพายี เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อนออก ลอยไปแล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้เล็กๆ สะเก็ดนั้นยอมให้ไฟและควันเกิดขึ้นได้ที่หญ้าหรือกองไม้เล็กๆ นั้น ครั้นให้เกิดไฟและควันเผากองหญ้าหรือกองไม้เล็กๆ นั้นให้หมดไปจนไม่มีเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลั่นไป เธอยอมเป็นสสังขารปริณิพพายี เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อนออก ลอยไปแล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้เชื่องๆ สะเก็ดนั้นยอมให้เกิดไฟและควันที่กองหญ้าหรือกองไม้เชื่องๆ นั้น ครั้นให้เกิดไฟและควันแล้ว เผากองหญ้าหรือกองไม้เชื่องๆ นั้นให้หมดไปจนไม่มีเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป เธอเป็นอุทธรังโสโตกนิจฺจูกคามิ (ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่กนิจฺจูกพ) เปรียบเหมือนนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไป แล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ สะเก็ดนั้นย่อมทำให้เกิดไฟและควันที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ นั้น ครั้นให้เกิดไฟและควันแล้ว เฉากองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ นั้นให้หมดไป แล้วจึงลามไปไหม้ไม้กอและป่าไม้ ครั้นไหม้ไม้กอและป่าไม้แล้ว ลามมาถึงที่สุดหญ้าเขียวที่สุดภูเขา ที่สุดชายน้ำ หรือภูมิภาคนั้นารัณรมย์ หมดเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลปริสคติ ๗ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอนุปาทาปรินิพพานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ คือ ย่อมได้ความวางเฉยว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่ได้มีแล้ว ไชรั อัดภาพในปัจจุบันก็ไม่พึงมีแก่เรา ถ้ากรรมในปัจจุบัน ย่อมไม่มีไชรั อัดภาพในอนาคตก็จักไม่มีแก่เรา เบญจขันธ์ที่กำลังเป็นอยู่ ที่เป็นมาแล้ว เราย่อมละได้ เธอย่อมไม่กำหนดในเบญจขันธ์อันเป็นอดีต ไม่ข้องอยู่ในเบญจขันธ์

อันเป็นอนาคต ย่อมพิจารณาเห็นบทอันสงบระงับอย่างยิ่ง ด้วยปัญญาอันชอบ ก็บทนั้นแล อันภิกษุนี้ทำให้แจ้งแล้ว โดยอาการทั้งปวง อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัยคืออวิชชา เธอก็ละได้แล้วโดยอาการทั้งปวง เธอย่อมกระทำ ให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าอนุปาทาปรินิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลปริสคติ ๗ ประการ และ อนุปาทาปรินิพพาน.

ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓

(นัยที่ ๑)

๑๒

-บาลี ตี. อ. ๒๐/๒๓๗/๕๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ มาสู่อุเทศ ทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษากันอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ นี้ ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด สิกขา ๓ นั้นเป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ เหล่านี้แล ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล (สีเลสุ ปรีปุรการี) เป็นผู้ทำพอประมาณในสมาธิ (สมาธิสูมี มตตโสการี) เป็นผู้ทำพอประมาณในปัญญา (ปัญญา มตตโสการี) เธอยอมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และเป็นผู้มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป เป็นผู้มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำพอประมาณในสมาธิ เป็นผู้ทำ
พอประมาณในปัญญา เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง
ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มี
ใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่า
สิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่
พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบท
เหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็น
สกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป และเพราะระคะ
โทสะ และโมหะเบาบาง จะมายังโลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น
แล้วจะทำที่สุดทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในศีล (สีเลสุ ปริปุรการ์) เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ
(สมาธิสุมิ ปริปุรการ์) เป็นผู้ทำพอประมาณในปัญญา (ปญญา
มตฺตโสการ์) เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออก
จากอาบัตินั้นบ้าง ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใคร
กล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่สิกขาบท
เหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์
เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา (ปญฺญา ปริปุรการ์) เธอย่อมล่องสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัติเล็กน้อยนั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่องสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทำได้เพียงบางส่วน ย่อมให้สำเร็จบางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสิกขาบททั้งหลายว่าไม่เป็นหมันเลย.

ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓

(นัยที่ ๒)

๑๓

-บาลี ดิ. อ. ๒๐/๒๙๗/๕๒๗.

ภิกษุทั้งหลาย ลิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ ทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษากันอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ลิกขา ๓ นี้ ที่ลิกขาบท ๑๕๐ นั้น รวมอยู่ด้วยทั้งหมด ลิกขา ๓ เป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย ลิกขา ๓ เหล่านี้แล ที่ลิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำพอประมาณในสมาธิ เป็นผู้ทำพอประมาณในปัญญา เธอย่อมล่วงลิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพ เพราะเหตุล่วงลิกขาบทนี้ แต่ว่าลิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในลิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในลิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน ๓ หหมดสิ้นไป เธอเป็นสัตตักขัตตปุระมะ

ยอมท่องเที่ยวไปในภพเทวดาและมนุษย์อย่างมากเจ็ดครั้ง
แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป
เธอเป็นโกลังโกละ ย่อมท่องเที่ยวไปสู่ ๒ หรือ ๓ ตระกูล
แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป
เธอเป็นเอกพีธี ย่อมมาเกิดยังภพมนุษย์นี้คราวเดียวเท่านั้น
แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป
และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอเป็นสกทาคามี
ยอมมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ เป็นผู้ทำ
พอประมาณในปัญญา เธอยอมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง
ยอมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะ
ไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้
แต่ว่าสิกขาบทเหล่านี้ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควร
แก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงใน
สิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็นอุทธัง-
โสโตกนิฏฐคามิ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป
เธอเป็นสสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

หมดสิ้นไป เธอเป็นอสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็นอุพหัจจปรินิพพายี เพราะ
โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็นอันตราปรินิพพายี.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ เป็นผู้ทำให้
บริบูรณ์ในปัญญา เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อม
ออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มี
ใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ แต่
ว่าสิกขาบทเหล่านี้ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่
พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบท
เหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้
แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทำได้เพียงบางส่วนย่อมให้
สำเร็จได้บางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์
อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสิกขาบททั้งหลายว่า
ไม่เป็นหมันเลย.

ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓

(นัยที่ ๓)

๑๔

-บาลี นวก. ย. ๒๓/๓๙๗/๒๑๖.

สมัยหนึ่ง ในเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตร เข้าไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเช้าเกินไปสำหรับการบิณฑบาต จึงแวะเข้าไปในอารามของพวกปริพาชกทั้งหลาย ได้ทักทายปราศรัยกันพอสมควรแล้ว จึงนั่งลง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ก็ในสมัยนั้น พวกปริพาชกเหล่านั้น กำลังนั่งประชุมสนทนากันว่า บุคคลใด ใครก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ (สุอุปาทิเสสะ) ถ้าตายแล้ว ย่อมไม่พ้นจากนรก ไม่พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน ไม่พ้นจากเปรตวิสัย ไม่พ้นจากอบาย ทุกคติ และวินิบาต ท่านพระสารีบุตรไม่ยินดีไม่คัดค้านถ้อยคำที่ปริพาชกทั้งหลายเหล่านั้นกล่าว แล้วลุกจากที่นั่งไป โดยคิดว่าจักรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักพระผู้มีพระภาค ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

สารีบุตร อัญญเดียรถีย์ปริพาชกบางพวกโง่เขลา ไม่ฉลาด จะรู้ได้อย่างไรว่าใครมีเชื้อเหลือ (สุอุปาทิเสสะ) หรือไม่มีเชื้อเหลือ (อนุอุปาทิเสสะ) สารีบุตร บุคคล ๙ จำพวกนี้ ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติ และวินิบาต ๙ จำพวกเป็นอย่างไรรู้ คือ

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำ
ให้บริบูรณ์ในศีล กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ กระทำพอ
ประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอันตราปรีณิพายี เพราะ
โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลั่นไป สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๑
ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจาก
กำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติ และ
วินิบาต.

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ
กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอุพหัจจปริ-
ณิพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลั่นไป สารีบุตร
นี้บุคคลจำพวกที่ ๒

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ
กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอสังขารปริ-
ณิพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลั่นไป สารีบุตร
นี้บุคคลจำพวกที่ ๓

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ

กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นสังฆารปริ-
นิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป สารีบุตร
นี้บุคคลจำพวกที่ ๔ ...

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ
กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอุทังโสโต-
อกนิภูจฺจคามิ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป สารีบุตร
นี้บุคคลจำพวกที่ ๕ ...

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ
กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นสกทาคามิ
เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป เพราะระคะ โทสะ และโมหะเบาบาง
กลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียวจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๖ ...

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ
กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นเอกพีซี เพราะ
สังโยชน์ ๓ ลื่นไป บังเกิดยังภพมนุษย์นี้ครั้งเดียว จะทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้ สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๗ ...

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำหิริบิรุณในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นโกลังโกละ เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป ท่องเที่ยวอยู่ ๒-๓ ตระกูล แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๘ ...

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำหิริบิรุณในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็น สัตตักขัตตปุรมะ เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป ท่องเที่ยวอยู่ ยังเทวดาและมนุษย์ ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๙ ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติ และวินิบาต.

สารีบุตร อัญญเตียรถีย์ปริพาชกบางพวกโง่เขลา ไม่ฉลาด จะรู้ได้อย่างไรว่าใครมีเชื้อเหลือ (สุปาทิสสะ) หรือไม่มีเชื้อเหลือ (อนุปาทิสสะ).

สารีบุตร บุคคล ๙ จำพวกนี้แล ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติ และวินิบาต.

สารีบุตร ธรรมปริยายนี้ ยังไม่เคยแสดงแก่ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกามาก่อน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร
เพราะเหตุว่า ผู้ฟังธรรมปริยายนี้แล้ว จักเข้าถึงซึ่งความ
ประมาท อนึ่ง ธรรมปริยายเช่นนี้ เราจะกล่าวก็ต่อเมื่อถูก
ถามเจาะจงเท่านั้น.

ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕

(นัยที่ ๑)

๑๕

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๒๖๗/๘๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์

(๒) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถัตตผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์

(๓) เป็นอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถัตตผลให้แจ้ง

(๔) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี

(๕) เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง

(๖) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี

(๗) เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง

(๘) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน.

ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๒)

๑๖

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๒๖๔/๗๗๖.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ เต็มบริบูรณ์

(๒) เป็นอนาคตามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์

(๓) เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคตามี

(๔) เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี

(๕) เป็นอัมมานุสारी เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน

(๖) เป็นสัทธานุสारी เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอัมมานุสारी.

ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕

(นัยที่ ๓)

๑๗

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๒๖๖/๘๘๓.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์

(๒) เป็นอันตราปรีนิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์

(๓) เป็นอุพหัจจปรีนิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอันตราปรีนิพพายี

(๔) เป็นอสังขารปรีนิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุพหัจจปรีนิพพายี

(๕) เป็นสสังขารปรีนิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอสังขารปรีนิพพายี

(๖) เป็นอุทังโสโตกนิฏฐคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสสังขารปรีนิพพายี

(๗) เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุทังโสโตกนิฏฐคามี

(๘) เป็นเอกพีธี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี

(๙) เป็นโกลังโกละ เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของเอกพีธี

(๑๐) เป็นสัตตักขัตตูประมะ เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโกลังโกละ

(๑๑) เป็นธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าสัตตักขัตตูประมะ

(๑๒) เป็นสัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของธัมมานุสารี.

(ในสูตรอื่น ๆ มีตรัสช่วงท้ายต่างกันออกไป ได้แก่ ด้วยอาการอย่างนี้ ความต่างแห่งผลย่อมมีได้เพราะความต่างแห่งอินทรีย์ ความต่างแห่งบุคคลย่อมมีได้เพราะความต่างแห่งผล, หรือ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ไม่มีแก่ผู้ใดเสียเลยโดยประการทั้งปวง เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนภายนอก ตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน, หรือ บุคคลผู้กระทำให้บริบูรณ์ ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์ (ความเป็นอรหัตต์) บุคคลผู้กระทำได้บางส่วน ย่อมให้สำเร็จได้บางส่วน เรากล่าวอินทรีย์ ๕ ว่าไม่เป็นหมันเลย. -ผู้รวบรวม)

อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑)

๑๘

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๔๕๗/๗๑๑.

อนันท์ ในทักษิณาปาฏิปุคคฺลิกทัง ๑๔ ประการนั้น
บุคคลให้ทานในสัตว์เดรัจฉาน พึงหวังผลทักษิณา
ได้ร้อยเท่า

ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล พึงหวังผลทักษิณาได้พันเท่า
ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล พึงหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า
ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัด
ในกาม พึงหวังผลทักษิณาได้แสนโกฏิเท่า

ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง
พึงหวังผลทักษิณานับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่ต้องกล่าวถึง
การให้ทานในโสดาบัน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผล
ให้แจ้ง ในสกทาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้
แจ้ง ในอนาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอหัตตผลให้แจ้ง
ในสาวกของตถาคตผู้เป็นอรหันต์ ในพระปัจเจกพุทธะ และ
ในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ.

อนันท์ ก็ทักษิณาที่ให้แล้วในสงฆ์มี ๗ อย่าง คือ
ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี่เป็น
ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๑

ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๒

ให้ทานในภิกษุสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๓

ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๔

แจ้งต่อสงฆ์ (เพียงสงฆ์) ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๕

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๖

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๗.

อานนท์ ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าภิกษุโคตรภูมีผ้ากาสาวะ (จีวร) พันคอ เป็นคนทุศีล มีบาปกรรม คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น.

อานนท์ ทักซิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม่ในเวลานั้น
เราก็กล่าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าว
ปาฏิปุคคคลิกทาน (การถวายเจาะจงบุคคล) ว่ามีผลมากกว่า
ทักซิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายใดๆ เลย ...

(ยังมีส่วนของความบริสุทธิ์แห่งทักซิณา ผู้ศึกษาสามารถ
อ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือพุทธวจน-หมวดธรรม ฉบับที่ ๑๓
เรื่องทาน หน้า ๑๓๕ หรือจากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

อนาคตามิในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒)

๑๙

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๐๕/๒๒๔.

คหบดี เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพราหมณ์ชื่อเวลามา
พราหมณ์ผู้นั้นได้ให้ทานเป็นมหาทานอย่างนี้ คือ ได้ให้
ถาดทองเต็มด้วยรูปยะ ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดรูปยะเต็มด้วย
ทอง ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดสำริดเต็มด้วยเงิน ๘๔,๐๐๐ ถาด
ให้ช่าง ๘๔,๐๐๐ เชือก มีเครื่องประดับล้วนเป็นทอง มีธง
ทองคลุมด้วยชายทอง ให้รถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนัง
ราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง ผ้านักมพลเหลือง
มีเครื่องประดับล้วนเป็นทอง มีธงทอง คลุมด้วยชายทอง
ให้แม่โคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว มีน้ำมันไหลสะอาดก ใช้ภาชนะเงิน
รองน้ำมัน ให้หญิงสาว ๘๔,๐๐๐ คน ประดับด้วยแก้วมณี
และแก้วกฤษทล ให้บัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ ที่ ลาดด้วยผ้าโกเชาว์
ลาดด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดมีสีฐานเป็นช่อดอกไม้
มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด มีเครื่องลาดเพดาน
มีหมอนข้างแดงทั้งสอง ให้ผ้า ๘๔,๐๐๐ โกฏิ เป็นผ้าเปลือกไม้
ผ้าแพร ผ้าฝ้าย เนื้อละเอียด จะป่วยการกล่าวไปใยถึงข้าว
น้ำ ของเคี้ยว ของบริโภค เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่ให้ดูไหลไป
เหมือนแม่น้ำ.

คหบดี ท่านพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า สมัยนั้น ผู้อื่นเป็นเวลามพราหมณ์ผู้ที่ให้ท่านเป็นมหาทานนั้น.

คหบดี แต่ท่านไม่ควรเห็นอย่างนี้ สมัยนั้น เราเป็นเวลามพราหมณ์ เราได้ให้ท่านนั้นเป็นมหาทาน ก็ในทานนั้น ไม่มีใครเป็นทักษิณียบุคคล ไม่มีใครชำระทักษิณานั้นให้หมดจด.

คหบดี ทานที่บุคคลถวายให้ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (โสดาบัน) ผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่เวลามพราหมณ์ให้แล้ว.

ทานที่บุคคลถวายให้สกทาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น.

ทานที่บุคคลถวายให้อุนาคามีผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้สกทาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น.

ทานที่บุคคลถวายให้อรหันต์ผู้เดียวบริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้อุนาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภคนั้น.

ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธะรูปเดียว
บริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้อรหันต์ ๑๐๐ รูป
บริโภคนั้น.

ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ
บริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธะ
๑๐๐ รูปบริโภคนั้น.

ทานที่บุคคลถวายให้ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุขบริโภคนั้น มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้
พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธะบริโภคนั้น.

การที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔
มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุขบริโภคนั้น.

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม
และพระสงฆ์เป็นสรณะ (พุทธมุตจ ธรรมมุตจ สงฆมุตจ สรณํ คจฺเจยฺย)
มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ อันมาจาก
ทิศทั้ง ๔.

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมทานสิกขาบท คือ
งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ
ไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิन्दในกาม งดเว้นจากการ

พูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ.

การที่บุคคลเจริญเมตตาจิตโดยที่สุตแต่เพียงเวลาสุดดมของหอม มีผลมากกว่า การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

และการที่บุคคลเจริญอนิจจสัญญาแม้เพียงเวลาลัดนิ้วมือ มีผลมากกว่า การที่บุคคลเจริญเมตตาจิต โดยที่สุตแต่เพียงเวลาสุดดมของหอม.

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑)

๒๐

-บาลี จตุกก. ย. ๒๑/๑๖/๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้^๑ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) สมณะผู้ไม่หวั่นไหว

(๒) สมณะบุณทริก (บัวขาว)

(๓) สมณะปทุมะ (บัวชมพู)

(๔) สมณะสุขุมาล (ผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะ)

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะผู้ไม่หวั่นไหวเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป เป็นผู้มื่ออันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า บุคคลเป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหวเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะบุณทริกเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป และเพราะระคะ โทสะ โมหะเบาบาง จะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะกระทำที่สุดทุกข์ได้ บุคคลเป็นสมณะบุณทริกเป็นอย่างนี้แล.

๑. ใน -บาลี ปา. ที. ๑๑/๑๙๓/๒๗๗. มีการเรียงตำแหน่งของลำดับที่ ๒ และ ๓ ต่างออกไปดังนี้ คือ สมณะผู้ไม่หวั่นไหว สมณปทุมะ สมณบุณทริกะ สมณะสุขุมาล. -ผู้รวบรวม

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะปทุมะเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้น เป็นธรรมดา บุคคลเป็นสมณะปทุมะเป็นอย่างไรนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะสุขุมาล (ผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะ) เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ บุคคลเป็นสุขุมาลเป็นอย่างไรนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒)

๒๑

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๑๙๑/๒๘๔.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบริษัทนี้ไม่เหลวไหลเลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบริษัทนี้ไม่เหลวแหลกเลย ภิกษุบริษัทนี้ตั้งอยู่แล้วในธรรมที่เป็นสาระล้วน.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะเป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า หมู่ภิกษุนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะที่ทานอันบุคคลให้น้อย แต่กลับมีผลมาก ทานที่ให้มาก ก็มีผลมากทวียิ่งขึ้น หมู่ภิกษุนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะยากที่ชาวโลกจะได้เห็น หมู่ภิกษุนี้ก็มีรูปลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะที่ควรจะไปดู ไปเห็น แม้จะต้องเดินลี้หนทางนับด้วยโยชน์ ๆ ถึงกับต้องเอาห่อสะเปียงไปด้วยก็ตาม หมู่ภิกษุนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งเป็น
อรหันต์ ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่
ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว มีภาระปลงลงได้แล้ว มีประโยชน์
ของตนเองบรรลุแล้วโดยลำดับ มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว
หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ทั่วถึงโดยชอบ พวกภิกษุแม่เห็นปานนี้
ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งสิ้น
โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ เป็นโอปปาติกะแล้ว จะปรินิพพาน
ในที่นั้น ไม่เวียนกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา พวกภิกษุ
แม่เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งสิ้น
สังโยชน์ ๓ และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็น
สกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจักกระทำ
ที่สุดแห่งทุกข์ได้ พวกภิกษุแม่เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งสิ้น
สังโยชน์ ๓ เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา ผู้เที่ยงแท้
ต่อนิพพาน จักตรัสรู้ได้ในกาลเบื้องหน้า พวกภิกษุแม่เห็น
ปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งประกอบ
ความเพียรเป็นเครื่องต้องทำเนื่องๆ ในการอบรมสติปัญญาอัน
สัมมัปธานสี อธิบาฬสี อินทรีย์ห้า พละห้า โภชณงค์เจ็ด
อริยมรรคมีองค์แปด เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อสุภะ
อนิจจสัญญา และอานาปานสติ พวกภิกษุแม้เห็นปานนี้
ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

(เนื้อความของพระสูตรนี้ได้นำมาใส่ไว้โดยย่อ ด้วยเพื่อให้
เห็นการกล่าวถึงผู้สิ้นสังโยชน์ ๕ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่สนใจสามารถอ่าน
เนื้อความเต็มได้จากพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๓) | ๒๒

- ภาสี ม. ม. ๑๓/๓๘๒/๔๑๗.

... ครั้งนั้น พระเจ้ากิกิศาสิราชทรงเสียพระทัย ทรงโทมนัสว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธะไม่ทรงรับการอยู่จำพรรษา ณ เมืองพาราณสีของเราเสียแล้ว ดังนี้ แล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีใครอื่นที่เป็นอุปัฏฐากยิ่งกว่าหม่อมฉันหรือ.

มีอยู่ มหาราช นิคมชื่อเวภพิกะ ช่างหม้อชื่อขมฏิการะ อยู่ในนิคมนั้นเขาเป็นอุปัฏฐากของเรา นับเป็นอุปัฏฐากชั้นเลิศ พระองค์แลทรงเสียพระทัยมีความโทมนัสว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธะไม่ทรงรับการอยู่จำพรรษาในเมืองพาราณสีของเราเสียแล้ว ความเสียใจและความโทมนัสนั้นนั้น ย่อมไม่มี และจักไม่มีในช่างหม้อขมฏิการะ.

มหาราช ช่างหม้อขมฏิการะ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจาก อทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร เว้นขาดจาก มุสาวาท เว้นขาดจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ เป็นผู้ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม
ในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้ารักใคร่.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ เป็นผู้หมดสงสัยในทุกข์
ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
บริโภคกัตถมื่อเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม
ปล่อยวางแก้วมณีและทองคำ ปราศจากการใช้ทองและเงิน.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ ไม่ขุดแผ่นดินด้วยสาก
และด้วยมือของตน นำมาแต่ดินตลิ่งพังหรือขุยหนูซึ่งมีอยู่
ด้วยหาบ ทำเป็นภาชนะแล้วกล่าวอย่างนี้ว่าในภาชนะนี้ ผู้ใด
ต้องการ ผู้นั้นจงวางถุงใส่ข้าวสาร ถุงใส่ถั่วเขียว หรือถุงใส่
ถั่วดำไว้ แล้วนำภาชนะที่ต้องการนั้นไปเถิด.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ เลี้ยงมารดาบิดาผู้ชรา
ตาบอด ช่างหม้อฆฏิการะเป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพาน
ในภพนั้น มีการไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะ
โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป ...

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๔) | ๒๓

-บาลี สดุดก. อ. ๒๓/๑๔๗/๘๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ตระหนักชัดว่าไม่เที่ยงในตา น้อมไปด้วยใจ หยั่งลงด้วยปัญญา ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย เธอกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ นี้เป็นบุคคลที่ ๑ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ตระหนักชัดว่าไม่เที่ยงในตา น้อมไปด้วยใจ หยั่งลงด้วยปัญญา ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นมีการสิ้นอาสวะและการสิ้นชีวิตไม่ก่อนไม่หลังกัน (อุปุพฺพ อจฺริมฺ อสวปฺริยา ทานญฺ โหติ ชีวิตปฺริยาทานญฺ) นี้เป็นบุคคลที่ ๒ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่าเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็นอันตรายปริณิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป นี่เป็นบุคคลที่ ๓ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่าเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็นอุปหัจจปริณิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป นี่เป็นบุคคลที่ ๔ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่าเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็นอสังขารปริณิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป นี่เป็นบุคคลที่ ๕ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่าเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็นสสังขารปริณิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป นี่เป็นบุคคลที่ ๖ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็นอุทังโสโตกนิฏฐคามิ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป นี้เป็นบุคคลที่ ๗ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(ในสูตรอื่น ได้ตรัสแยกที่ต่างกันออกไป คือ พิจารณาเห็นว่าเป็นทุกข์, พิจารณาเห็นว่าเป็นอนัตตา, พิจารณาเห็นความสิ้นไป, พิจารณาเห็นความเสื่อมไป, พิจารณาเห็นความคลายกำหนด, พิจารณาเห็นความดับ, พิจารณาเห็นความสลัดคืน ในอายตนะภายใน ๖, อายตนะภายนอก ๖, วิญญาณ ๖, ผัสสะ ๖, เวทนา ๖, สัญญา ๖, สัญเจตนา ๖, ตัณหา ๖, วิตก ๖, วิจารณ์ ๖, และขั้นที่ ๕ ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงเอง หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร.
-ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๕)

๒๔

-บาลี สดศก. อ. ๒๓/๑๓/๑๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ทั้งรู้ว่าเป็นของไม่เที่ยง ในสังขารทั้งปวง ตั้งใจมั่น ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย มีปัญญาหยั่งทราบ ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ นี้เป็นบุคคลที่ ๑ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบ ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิตของเขา ไม่ก่อนไม่หลังกัน (อปุพฺพ อจริมฺ อสวปริยาทานญฺ โหติ ชีวิตปริยาทานญฺ) นี้เป็นบุคคลที่ ๒ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เป็นอันตรายปรินิพพายี นี้เป็นบุคคลที่ ๓ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เขาจักเป็นอุปัทจ-ปรินิพพายี นี้เป็นบุคคลที่ ๔ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เขาจักเป็นอสังขาร-ปรินิพพายี นี้เป็นบุคคลที่ ๕ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เขาจักเป็นสสังขาร-ปรินิพพายี นี้เป็นบุคคลที่ ๖ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ทั้งรู้ว่าเป็นของไม่เที่ยง ในสังขารทั้งปวง ตั้งใจมั่น ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย มีปัญญาหยั่งทราบ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เขาเป็นอุทธังโสโตกนิฏฐคามี (ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภพ) นี่เป็นบุคคลที่ ๗ เป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสสนัยที่ต่างกันออกไป คือ พิจารณาเห็นความเป็นทุกขในสังขารทั้งปวง, พิจารณาเห็นว่าเป็นอนัตตาในธรรมทั้งปวง ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงเอง หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๖)

๒๕

-บาลี ดิก. อ. ๒๐/๓๑๕/๕๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราช
ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ย่อมควรแก่พระราช เป็น
ม้าต้น นับว่าเป็นราชพาหนะโดยแท้ องค์ ๓ ประการเป็น
อย่างไร คือ ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราชในโลกนี้ เป็น
สัตว์สมบูรณ์ด้วยสี เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลัง เป็นสัตว์
สมบูรณ์ด้วยฝีเท้าวิ่งเร็ว ภิกษุทั้งหลาย ม้าอาชาไนยตัว
เจริญของพระราช ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการนี้แล ย่อม
ควรแก่พระราช เป็นม้าต้น นับว่าเป็นราชพาหนะโดยแท้
ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญ
ของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า องค์ ๓ ประการเป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะ (วณฺณสมฺปนฺโน)

(๒) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง (พลสมฺปนฺโน)

(๓) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ (ขสฺมฺปนฺโน)

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะ
อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีล สำรวมแล้วด้วย
ความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร

มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ใน
สิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วย
วรรณะอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง
อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปรารถนาคความเพียร เพื่อ
ละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีเรียวแรง
มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่
ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลังอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเขาวน
อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพาน
ในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัม-
ภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์
ด้วยเขาวนอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ
นี้แล ย่อมเป็นผู้ควรของค่านับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มี
นาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(ใน -บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๔/๕๓๖. ทรงแสดงความเป็น
ผู้สมบูรณ์ด้วยเขาวน อันเป็นลักษณะของโสตาบัน, ใน-บาลี ติก. อ.
๒๐/๓๑๖/๕๓๘. ทรงแสดงความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเขาวน อันเป็น
ลักษณะของอรหันต์ ซึ่งสามารถดูเพิ่มเติมเพื่อเทียบเคียงได้ที่หมายเหตุ
หน้า ๗๓ หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชนในภพมนุษย์ (นัยที่ ๗) | ๒๖

-บาลี ดิ.ก. อ. ๒๐/๓๗๒/๕๘๑.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมัตติ ๓ จำพวก และบุรุษดี ๓ จำพวก เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว
ภิกษุทั้งหลาย ก็มัตติ ๓ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) มัตติบางตัวในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยสี ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่

(๒) มัตติบางตัวในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว และสมบูรณ์ด้วยสี แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่

(๓) มัตติบางตัวในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว สมบูรณ์ด้วยสี และสมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลมัตติ ๓ จำพวก.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดี ๓ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุรุษบางคนในโลกนี้ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเขวามัน แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยวรรณะ ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูง และความใหญ่ (ขสมฺปนฺโน โหติ น วณฺณสมฺปนฺโน น อโรหปริณาสสมฺปนฺโน)

(๒) บุรุษดีบางคนในโลกนี้ เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนัสมบรูณ์ด้วยวรรณะ แต่ไม่สมบรูณ์ด้วยความสูงและความใหญ่ (ชาวสมฺปนฺโน จ โหติ วัฒนสมฺปนฺโน จ น อโรหปริณาสสมฺปนฺโน)

(๓) บุรุษดีบางคนในโลกนี้ เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนัสมบรูณ์ด้วยวรรณะ และสมบรูณ์ด้วยความสูงและความใหญ่ (ชาวสมฺปนฺโน จ โหติ วัฒนสมฺปนฺโน จ อโรหปริณาสสมฺปนฺโน)

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดีเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนั แต่ไม่สมบรูณ์ด้วยวรรณะ ไม่สมบรูณ์ด้วยความสูงและความใหญ่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้โอปปาติกะ จะปรีณิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลั่นไป เรากล่าวว่า นี่เป็นเขาวนัของเขา แต่เมื่อเขาถูกถามปัญหาในอภิธรรม อภิวินัย ก็จนปัญญาตอบไม่ได้ เรากล่าวว่า นี่ไม่ใช่วรรณะของเขา และเขาไม่ได้จิวร บินชบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัจเจสัชชบริวาร เรากล่าวว่า นี่ไม่ใช่ความสูงและความใหญ่ของเขา ภิกษุทั้งหลาย บุรุษดี เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนั แต่ไม่สมบรูณ์ด้วยวรรณะ ไม่สมบรูณ์ด้วยความสูงและความใหญ่เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดีเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนัสมบรูณ์ด้วยวรรณะ แต่ไม่สมบรูณ์ด้วยความสูงและ

ความใหญ่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เรากล่าวว่า นี่เป็นเขาวนของเข และเมื่อเขาถูกถามปัญหาในอภิธรรม อภินัย ก็แก้ได้ไม่จนปัญญา เรากล่าวว่า นี่เป็นวรรณะของเขา แต่เขาไม่ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เรากล่าวว่า นี่ไม่ใช่ความสูงและความใหญ่ของเขา ภิกษุทั้งหลาย บุรุษดี เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเขาวน และสมบูรณ์ด้วยวรรณะ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดีเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเขาวน สมบูรณ์ด้วยวรรณะ และสมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลึกลงไป เรากล่าวว่า นี่เป็นเขาวนของเข เมื่อถูกถามปัญหาในอภิธรรม อภินัย ก็วิสันหาได้ ไม่จนปัญญา เรากล่าวว่า นี่เป็นวรรณะของเขา และเขามักได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เรากล่าวว่านี่เป็นความสูงและความใหญ่ของเขา

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษดี เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนั สมบรูณ์ด้วย
วรรณะ และสมบรูณ์ด้วยความสูงและความใหญ่อย่างนี้แล.
ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลบุรุษดี ๓ จำพวก.

(ใน-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๗๐/๕๘๐. ทรงแสดงลักษณะความ
เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนัว่า เป็นผู้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิด
ทุกข์ นี้ความดับทุกข์ และนี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยเปรียบกับ
ม้ากระจอกและบุรุษกระจอก ๓ จำพวก, ใน -บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๗๔/๕๘๒.
ทรงแสดงลักษณะความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยเขาวนัว่า เป็นผู้กระทำให้แจ้ง
ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะไม่ได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้น
ไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน โดยเปรียบกับ ม้าอาชาไนยตัวจริญและ
บุรุษอาชาไนยผู้เจริญ ๓ จำพวก นอกจากนี้ ใน -บาลี นวก. อ.
๒๓/๔๐๙/๒๒๖. ก็ได้ตรัสไว้โดยนัยเดียวกันนี้.

ใน -บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๕/๕๓๗. ทรงแสดงความสมบรูณ์
ด้วยวรรณะ ว่าเปรียบกับ ความเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร
สมบรูณ์ด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มี
ประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. -ผู้รวบรวม)

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สติ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สติ เมื่อได้สมาธิ (หน้าที่ ๑) ๒๗

-บาลี จตุกก. ย. ๒๑/๑๖๘/๑๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก
หาได้ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสังัดจากกามและ
อกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก มีวิจารณ์ มี
ปีติและสุข เกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น
ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรง
อยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น
ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็น
สหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา ภิกษุทั้งหลาย
ก็ปหนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา
ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้น トラบเท่าตลอดอายุ
ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึง
นรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของ
พระผู้มีพระภาค (ภควโต สาวโก) ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกา
นั้น トラบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้
สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มีได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่ (อิทํ นานาภรณ์ สุตวาโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตฺวาตา ปุถุชนเนน ยทิทํ คติยา อุปตฺตติยา สติ).

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงบวิตกวิจารณ์เสียได้ จึงบรรลุทุติยฌาน อันเป็นเครื่องพ่องไสแห่งจิตในภายใน สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดจากสมาธิแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรรณานธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาลละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอาภัสสระ ภิกษุทั้งหลาย ๒ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าอาภัสสระ ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระ トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ระดับกับปุถุชนผู้มีได้ระดับ ในเมื่อคติอุบัตียังมีอยู่.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึงบรรลุตตยิมาน อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุภกนิหะ ภิกษุทั้งหลาย ๔ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าสุภกนิหะ ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นสุภกนิหะนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นสุภกนิหะนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่ง โสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึงบรรลุดุตตถมมาน อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าเวหัพพะละ ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าเวหัพพะละ ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นเวหัพพะละนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นเวหัพพะละนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ระดับกับปุถุชนผู้มิได้ระดับ ในเมื่อคติอุบัตียังมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ

กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (หน้าที่ ๒)

๒๘

-บาลี ดิก. อ. ๒๐/๓๔๓/๕๕๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก
หาได้ในโลก ๓ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะกำลวงรูปสัญญา
เสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิสมสัญญา
เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศา-
นัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สุด ดังนี้
แล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น พรารถนาธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจ
ไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่
เข้าถึงชั้นอากาศานัญจายตนะ ภิกษุทั้งหลาย เหล่าเทวดา
ที่เข้าถึงชั้นอากาศานัญจายตนะ มีอายุประมาณสองหมื่นกับ
ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นอากาศานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ
ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึง
นรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวก
ของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นอากาศานัญจายตนะนั้น
ตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้น
ไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ระดับกับปุถุชนผู้มิได้ระดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะผ่านพ้นอากาศสามัญจายตนะเสียได้ โดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณ์จายตนะ อันมีการทำในใจว่า “วิญญาณ์ไม่มีที่สิ้นสุด” เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นวิญญาณ์จายตนะ ภิกษุทั้งหลาย เหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นวิญญาณ์จายตนะมีอายุประมาณสี่หมื่นกับปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นวิญญาณ์จายตนะนั้นั้นตราบเท่าสิ้นอายุยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นวิญญาณ์จายตนะนั้นั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะผ่านพ้นวิญญาณ์ญายตนะเสียได้ โดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ อันมีการทำในใจว่า “อะไรๆ ไม่มี” เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรรณธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ ภิกษุทั้งหลาย เหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะมีอายุประมาณหกหมื่นกัป ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนะนั้นั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนะนั้นั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ระดับกับปุถุชนผู้มิได้ระดับ ในเมื่อคติอุบัตียังมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้ระดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้ระดับ เมื่อเจริญพรหมวิหาร ๒๙

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๗๒/๑๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก
หาได้ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือน
อย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไป
ตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน
ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เขาย่อม
ชอบใจธรรมนั้น ปรรณนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วย
ธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น
อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ
ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา
ภิกษุทั้งหลาย ก็หนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่า
พรหมกายิกา ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้น
ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น
ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง

เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมบริณีพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่าง
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ลำดับกับปุถุชนผู้มิได้ลำดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
มีจิตประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศ
ที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและ
เบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์
ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยกรุณา เป็น
จิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท
แล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรรณธรรมนั้น และ
ถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไป
ในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เลื่อมจากธรรมนั้น
เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า
อากัสสระ ภิกษุทั้งหลาย ๒ ก็ปเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าอากัสสระ ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นอากัสสระนั้น

ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นอภิสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรีณิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุปัติยังมีอยู่.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้มีจิตประกอบด้วยมุทิตา แฝไปสู่วิเศษที่หนึ่ง วิเศษที่สอง วิเศษที่สาม วิเศษที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแฝไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวงแก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยมุทิตา เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรรณารธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา

เหล่าสุภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ๔ กัปเป็นประมาณอายุของ
เทวดาเหล่าสุภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณดํารงอยู่ในชั้นสุภิกษุเหล่านั้น
ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้น
ให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง
เปรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ใน
ชั้นสุภิกษุเหล่านั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของ
เทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน
กัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้ลำดับกับปุณฺณผู้มีได้ลำดับ
ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา แฝไปสู่วิเศษที่หนึ่ง วิเศษที่สอง
วิเศษที่สาม วิเศษที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และ
เบื้องขวาง เธอแฝไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์
ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขา
เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มี
พยาบาทแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรม
นั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น

น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าเวหัพผละ ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าเวหัพผละ ปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นเวหัพผละนั้น トラบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปเรตวิสัยบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นเวหัพผละนั้น トラบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว ย่อมปรินิพพานในภพนั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุบัตียังมีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลกหาได้ในโลก.

ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๑)

๓๐

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๗๑/๑๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก
หาได้ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสังัดจากกามและ
อกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก มีวิจาร์
มีปีติและสุข เกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัญญา
สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในปฐมฌานนั้น บุคคลนั้น
พิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง
(อนิจฺจโต) เป็นทุกข (ทุกฺขโต) เป็นดังโรค (โรคโต) เป็นดังหัวฝี
(คณฺหโต) เป็นดังลูกศร (สลฺลโต) เป็นของทนได้ยาก(อมโต)
เป็นของเบียดเบียน (อาพาธโต) เป็นของผู้อื่น (ปรโต) เป็นของ
ต้องแตกสลาย (ปโลกโต) เป็นของว่างเปล่า (สุญฺญโต) เป็น
อนัตตา (อนตฺตโต) บุคคลนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย
ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้
เพราะสงบวิตกวิจาร์เสียได้ จึงบรรลุทุติยฌาน ... รูป เวทนา

สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในหุตติยภวานั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... บุคคลนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึงบรรลุดุตติยภวาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในหุตติยภวานั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... บุคคลนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึงบรรลุดุตตภวาน อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในหุตตภวานนั้น บุคคลนั้นพิจารณา

เห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก
เป็นของเบียดเบียน เป็นของผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของ
ว่างเปล่า เป็นอนัตตา บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย
ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก
หาได้ในโลก.

ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๒)

๓๑

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๓๘/๒๔๐.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง เพราะอาศัย อากาธานัญญาตนะบ้าง เพราะอาศัยวิญญาณณัญญาตนะบ้าง เพราะอาศัยอาภิกขุญญาตนะบ้าง เพราะอาศัยเนวสัณญานาสนัญญาตนะบ้าง เพราะอาศัยสัณญาเวทยิตนิโรธบ้าง。^๑

ภิกษุทั้งหลาย ก็ข้อที่เรากล่าวว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง ดังนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุสังตจากาม สังตจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัณญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในปฐมฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจโต) เป็นทุกข (ทุกฺขโต) เป็นดังโรค (โรคฺโต) เป็นดังหัวฝี (คณฺหโต) เป็นดังลูกศร (สลฺลโต) เป็นของทนได้ยาก

๑. พระไตรปิฎกฉบับมอญ มีระบุเลยไปถึง “เพราะอาศัยสัณญาเวทยิตนิโรธบ้าง” แต่พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐมีถึงเนวสัณญานาสนัญญาตนะเท่านั้น. -ผู้รวบรวม

(อมโต) เป็นของเปียดเปียน (อาพาทโต) เป็นของผู้อื่น (ปรโต) เป็นของต้องแตกสลาย (ปโลกโต) เป็นของว่างเปล่า (สฤณโต) เป็นอนัตตา (อนตตโต) เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่สมตธาตุนั้น นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป (ปญจนัน โอรมภาคิยานัน สโยชนัน ปริกฺขยา) และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมณันตินัน ๆ นั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกยิงรูปหุ่นที่ทำด้วยหญ้าหรือก้อนดิน สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงได้ไกล ยิงได้เร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้ ภิกษุทั้งหลาย ฉันทใดก็ฉันทนั้น ที่ภิกษุสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่

เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีอยู่ในปฐมฌานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความยากลำบาก เป็นอาหาร เป็นของผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งอัมมราคะ อัมมन्नันทินัน ๆ นั้นเอง ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรา กล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง ดังนี้ นั้น เราอาศัยความข้อนี้ก็กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้ โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งปฐมฌานข้างบนนี้ ทั้งในส่วนอุปไมย และส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งฌานเท่านั้น)

ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย
เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ เพราะอาศัยอากาศสำนัญ-
จายตนะบ้าง ดังนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ภิกษุทั้งหลาย
ในกรณีนี้ ภิกษุเพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการ
ทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฐมิสัญญา เพราะการไม่
ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศสำนัญจายตนะ อันมี
การทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เวทนา
สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในอากาศสำนัญจายตนะ
นั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของ
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็น
ของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของผู้อื่น เป็นของ
ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอดำรงจิต
ด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ
นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขาร
ทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา
เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรง
อยู่ในอากาศสำนัญจายตนะนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่ง
อาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจาก
โลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป
และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมมันท์นั้น ๆ นั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกยิงรูปหุ่นที่ทำด้วยหญ้าหรือก้อนดินสมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงได้ไกล ยิงได้เร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้ ภิกษุทั้งหลาย จันใดก็จันนั้น ที่ภิกษุเพราะก้าวล่วงซึ่งรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิมสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศานัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่าอากาศไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีอยู่ในอากาศานัญจายตนะนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความยากลำบาก เป็นอาพาธ เป็นของผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่าง เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั้นสงบระงับ นั้นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในอากาศานัญจายตนะนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่ง

ธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั้นเอง ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยอากาสนัญญาตนะบ้าง ดังนี้ เราอาศัยความข้อนี้ก็กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยวิญญาณัญญาตนะบ้าง เพราะอาศัยอากิญจัญญาตนะบ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งอากาสนัญญาตนะข้างบนนี้ ทุกตัวคำพูดทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งสมาธิเท่านั้น ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง ครั้นตรัสข้อความในกรณีแห่งอากิญจัญญาตนะจบแล้ว ได้ตรัสข้อความนี้ ต่อไปว่า)

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล เป็นอันกล่าวได้ว่า สัญญาสมาบัติ มีประมาณเท่าใด อัญญาปฏิเวธ (การบรรลุลหัตตผล) ก็มีประมาณเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนว่า आयตนะอีก ๒ ประการ กล่าวคือ เนวสัญญานาสัญญาตนะสมาบัติ และ สัญญาเวทิตนโรธ ซึ่งอาศัยสัญญาสมาบัติเหล่านั้น เรากล่าวว่าเป็นสิ่งที่ฌายีภิกษุ^๑ ผู้ฉลาดในการเข้าสมาบัติ ฉลาดในการออกจากสมาบัติ จะพึงเข้าสมาบัติ ออกจากสมาบัติ แล้วกล่าวว่าเป็นอะไรได้เองโดยชอบ ดังนี้.

๑. ฌายีภิกษุ คือภิกษุผู้เพ่งอยู่. -ผู้รวบรวม

(ในสูตรอื่น เป็นคำกล่าวของพระอนันท์ที่อ้างถึงว่าเป็นคำตรัสของพระผู้มีพระภาค โดยกล่าวถึงการทำสมาธิตั้งแต่ระดับปฐมฌานจนถึงอาภิกขัญญายตนะ และการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (อย่างใดอย่างหนึ่ง) โดยให้พิจารณาว่าธรรมแต่ละอย่างนี้ มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น (อภิสงขต) มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น (อภิสมุจเจตยิต) ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อันเหตุปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา เมื่อดำรงอยู่ในธรรมนั้น ก็จะเป็นเหตุให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดาเพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งอัมมราคะ อัมมन्नันทินัน ๆ นั้นเอง - บาลี ม. ม. ๑๓/๑๙/๑๙.

จากพระสูตรในบทที่ ๒๗ - ๓๑, ๑๗๔ และพระสูตรอื่น ๆ ในหนังสือเล่มนี้ พอสรุปได้ว่า ผู้ที่ได้ฌาน ๑ - ๔ แล้วเห็นขั้นธัมม ๕ ที่อยู่ในธรรมนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... เป็นอนัตตา สามารถเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอวิหา อตปปา สุตัสสา สุตัสสี และอกนิฏฐา ส่วนผู้ได้สมาธิในระดับอรุပ္ปัสัญญา (อากาขานัญญายตนะ, วิญญาณัญญายตนะ และอาภิกขัญญายตนะ) แล้วเห็นขั้นธัมม ๔ ที่อยู่ในธรรมนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... เป็นอนัตตา พระองค์จะชี้ว่าเพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ สิ้นไป จึงส่งผลให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอกนิฏฐา. -ผู้รวบรวม)

เหตุได้ความเป็นอนาคามี หรืออากามี

๓๒

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๒๑๓/๑๗๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ จุตจากายนั้นแล้วเป็นอากามีกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ อนึ่ง อะไรเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ จุตจากายนั้นแล้วเป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังละโอรัมภาคิยสังโยชน์ไม่ได้ แต่เขาบรรลุนิวาสัญญานาสัญญาตนะในปัจจุบัน บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี และถึงความปลื้มใจด้วยนิวาสัญญานาสัญญาตนะนั้น ดำรงอยู่ในนิวาสัญญานาสัญญาตนะนั้น น้อมใจไป อยู่มากด้วยนิวาสัญญานาสัญญาตนะนั้น ไม่เสื่อมเมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึงชั้นนิวาสัญญานาสัญญาตนะภาพ เขาจุตจากายนั้นแล้ว ย่อมเป็นอากามี กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้แล้ว เขาบรรลุนิวาสัญญานาสัญญาตนะ ในปัจจุบัน บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี และถึงความปลื้มใจ ด้วยนิวาสัญญา-

นาสัญญาตนะนั้น ยับยั้งในเนวสัญญานาสัญญาตนะนั้น น้อมใจไป อยู่จนคั่นในเนวสัญญานาสัญญาตนะนั้น ไม่เสื่อม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดา ผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญาตนะภพ เขาจุติจากชั้นนั้นแล้ว ย่อมเป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์ บางจำพวกในโลกนี้ จุติจากภพนั้นแล้วเป็นอนาคามี กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ อนึ่ง นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์ บางจำพวกในโลกนี้ จุติจากภพนั้นแล้วเป็นอนาคามีไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง

๓๓

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๗๕/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก
หาได้ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือน
อย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และเบื้องขวาง เธอแผ่ไป
ตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน
ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ รูป เวทนา
สัญญา สังขาร และวิญญูณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น
บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของ
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร
เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง
เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน
บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของ
เทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล
ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วยกรุณา ...

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วยมุทิตา ...

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา แฝ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และ เบื้องขวาง เธอแฝงไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อันใด มีอยู่ในธรรมนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลกหาได้ในโลก.

โลก คือ สิ่งที่แตกสลายได้

๓๔

-บาลี สทพ. ส. ๑๘/๖๔/๑๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่กล่าวกันว่า โลก โลก ดังนี้ อันว่าโลก มีได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระเจ้าข้า.

ภิกษุ เพราะจะต้องแตกสลาย เราจึงกล่าวว่าโลก ก็อะไรเล่าจะต้องแตกสลาย.

ภิกษุ ตาแตกสลาย รูปแตกสลาย จักขุวิญญาณแตกสลาย จักขุสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ก็แตกสลาย.

ภิกษุ หูแตกสลาย เสียงแตกสลาย โสตวิญญาณแตกสลาย โสตสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะโสตสัมผัสเป็นปัจจัย ก็แตกสลาย.

ภิกษุ จมูกแตกสลาย กลิ่นแตกสลาย ฆานวิญญาณแตกสลาย ฆานสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะฆานสัมผัสเป็นปัจจัย ก็แตกสลาย.

ภิกษุ ลิ่นแตกสลาย รสแตกสลาย ชิวหาวิญญาณ
แตกสลาย ชิวหาสัมผัสแตกสลาย แม่สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนา
ก็ดี หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะชิวหาสัมผัสเป็นปัจจัย
ก็แตกสลาย.

ภิกษุ กายแตกสลาย โผฏฐัพพะแตกสลาย กาย-
วิญญาณแตกสลาย กายสัมผัสแตกสลาย แม่สุขเวทนาก็ดี
ทุกขเวทนาก็ดี หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะกายสัมผัส
เป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ ใจแตกสลาย ธรรมแตกสลาย มโนวิญญาณ
แตกสลาย มโนสัมผัสแตกสลาย แม่สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนา
ก็ดี หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย
ก็แตกสลาย.

ภิกษุ เพราะจะต้องแตกสลาย เราจึงกล่าวว่า โลก
ดังนี้.

ข้อควรรู้เกี่ยวกับ “กาม”

กามคุณ ๕ คือ โลกในอริยวินัย

๓๕

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๔๖/๒๔๒.

ครั้งหนึ่ง พราหมณ์ผู้ชำนาญในคัมภีร์โลกยัตตะ ๒ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญปุรณกัสสปะ เป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญาณการรู้การเห็นอันไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะปรากฏติดต่อนี้เองกันไป ปุรณกัสสปะนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า เรารู้เราเห็นโลกอันไม่มีที่สุด ด้วยญาณอันไม่มีที่สุด ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม้นิครนธนาภบุตรก็เป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญาณการรู้การเห็นอันไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะปรากฏติดต่อนี้เองกันไป นิครนธนาภบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็นโลกอันไม่มีที่สุด ด้วยญาณอันไม่มีที่สุด ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ คนทั้ง ๒ ต่างก็พูดอวดรู้กัน มีคำพูดขัดแย้งกัน ไครพูดจริง ไครพูดเท็จ.

พราหมณ์ ออย่าเลย ข้อที่คนทั้ง ๒ นี้ต่างพูดอวดรู้กัน มีคำพูดขัดแย้งกัน ไครพูดจริง ไครพูดเท็จนั้น พักไว้ก่อนเถิด พราหมณ์ เราจักแสดงธรรมแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย จงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

พราหมณ์ เปรียบเหมือนชาย ๔ คน ยืนอยู่ใน ๔ ทิศ ต่างก็มีฝีเท้าในการเดินและการวิ่งที่เยี่ยมพอ ๆ กัน ความเร็วในการวิ่งของเขา ประดุจลูกธนูชนิดเบาที่ถูกยิงผ่านเงาต้นตาล

ตามขวางได้โดยง่าย ของนายขมังธนูที่ถือธนูไว้อย่างมั่นคง ผู้ที่ศึกษามาจนฝีมือแล้ว ผ่านการประลองฝีมือแล้ว ในการก้าวของเขา ประดุจก้าวจากมหาสมุทรด้านทิศตะวันออกถึงมหาสมุทรด้านทิศตะวันตก^๑ ครั้งนั้น ชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศตะวันออก กล่าวอย่างนี้ว่า เราจะเดินไปให้ถึงที่สุดโลก เขาเว้นการดื่ม การกิน การลี้ม เว้นการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และเว้นจากการหลับและการพัก เขามีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี เดินไปตลอด ๑๐๐ ปี ยังไม่ทันถึงที่สุดโลกเลย ก็ตายเสียก่อน ถ้าชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศตะวันตก ... ถ้าชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศเหนือ ... ถ้าชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศใต้ กล่าวอย่างนี้ว่า เราจะเดินไปให้ถึงที่สุดโลก โดยเขาเว้นจากการดื่ม การกิน การลี้ม เว้นจากการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ เว้นจากการหลับและการพัก เขามีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี เดินไปตลอด ๑๐๐ ปี ยังไม่ถึงที่สุดโลกเลย ก็ตายเสียก่อน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราไม่กล่าวว่า บุคคลจะพึงรู้พึงเห็น จะพึงถึงที่สุดของโลกด้วยการวิ่งเห็นปานนั้น และเราไม่กล่าวว่า บุคคลยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก จะกระทำที่สุดแห่งทุกขได้.

๑. สำนวนแปลมีความแตกต่างจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงบ้าง เพื่อให้สามารถเข้าใจในเนื้อความได้ดีขึ้น จึงได้นำสำนวนของโรหิตัสสสูตร และฉบับแปลภาษาอังกฤษของภิกขุโพธิมาปรับใช้บางส่วน -ผู้รวบรวม

พราหมณ์ กามคุณ ๕ ประการนี้ เรียกว่าโลกในอริยวินัย กามคุณ ๕ ประการเป็นโชน คือ รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนด เสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู ... กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... รสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ยั่วยวนชวนให้กำหนด พราหมณ์ กามคุณ ๕ ประการนี้แล เรียกว่าโลกในอริยวินัย.

พราหมณ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานมวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก คนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังมีใจอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง แม้เราก็ก้าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังมีใจอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุ บรรลุทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก แต่ชนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังมีใจอยู่ในโลก

ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง
แม้เราก็ก้าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังมีน้ำหนักอยู่ในโลก
ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เพราะล่วงรูปสัณญาโดย
ประการทั้งปวง ... บรรลุอากาศาสนัญญาตนะ ... ภิกษุนี้
เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก
แต่ชนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังมีน้ำหนัก
อยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็น
ความจริง แม้เราก็ก้าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ยังมีน้ำหนักอยู่
ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เพราะล่วงอากาศา-
สนัญญาตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณ์ญาตนะ
... เพราะล่วงวิญญาณ์ญาตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุ
อาภิญญัญญาตนะ ... เพราะล่วงอาภิญญัญญาตนะโดย
ประการทั้งปวง บรรลุเนวสัณญานาสัณญาตนะ ... ภิกษุนี้
เรียกว่าได้ถึงที่สุดโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก แต่
ชนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนี้ว่า ภิกษุนี้ยังมีน้ำหนักอยู่ใน
โลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง
แม้เราก็ก้าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ยังมีน้ำหนักอยู่ในโลก
ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เพราะล่วงแนวสัตถุยานา-
สัตถุยานัตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุสัตถุยานาเวทิตนโรธ
อาสวะของเธอสิ้นรอบแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา
พราหมณ์ ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่
ในที่สุดแห่งโลก ข้ามพ้นค้นหาเครื่องข้องในโลกได้แล้ว.

กามคุณ คือ เครื่องจองจำในอริยวินัย | ๓๖

-บาลี สี. ที. ๗/๓๐๕/๓๗๗.

วาเสฏฐะ เปรียบเหมือนแม่น้ำอจิรวดี น้ำเต็มเปี่ยม เสมอฝั่ง กาดื่มน้ำได้ ครั้งนั้น บุรุษผู้ต้องการฝั่ง แสงงหาฝั่ง ไปยังฝั่ง ประสงค์จะข้ามฝั่งไป เขามัดแขนไพร่หลังอย่าง แน่น ด้วยเชือกอย่างเหนียวที่ริมฝั่งนี้ วาเสฏฐะ ท่านจะ สำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร บุรุษนั้นพึงไปสู่ฝั่งโน้นจาก ฝั่งนี้แห่งแม่น้ำอจิรวดีได้หรือไม่.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ไม่ได้.

วาเสฏฐะ ฉะนั้นเหมือนกัน กามคุณ ๕ เหล่านี้ ในอริยวินัย เรียกว่าชื่อคบบ้าง เรียกว่าเครื่องจองจำบ้าง กามคุณ ๕ เป็นอย่างไร คือ รูปที่พึงรู้ด้วยจักขุ เสียงที่ พึงรู้ด้วยโสตะ กลิ่นที่พึงรู้ด้วยฆานะ รสที่พึงรู้ด้วยชิวหา โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกาย นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ นำรัก เกี่ยวด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด กามคุณ ๕ เหล่านี้ ในอริยวินัย เรียกว่าชื่อคบบ้าง เรียกว่าเครื่องจองจำ บ้าง พราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชชา กำหนด สยบ หมกมฺน ไม่แล เห็นโทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออก บริโภคกามคุณ ๕ เหล่านี้

อยู่ ก็พราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชาเหล่านั้น ละธรรมที่ทำบุคคล ให้เป็นพราหมณ์เสีย สมาทานธรรมที่มีใช้ทำบุคคลให้เป็น พราหมณ์ประพฤติดูอยู่ กำหนด สยบ หมกมุ่น ไม่แลเห็น โทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออก บริโภคกามคุณ ๕ พัวพันใน กามฉันทะอยู่ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึง ความเป็นสหายแห่งพรหม ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

วาเสฏฐะ เปรียบเหมือนแม่น้ำอจิรวดี น้ำเต็มเปี่ยม เสมอขอบฝั่ง กากัมลตีมได้ ครั้งนั้น บุรุษผู้ต้องการฝั่ง แสวงหาฝั่ง ไปยังฝั่ง ประสงค์จะข้ามฝั่งไป เขากลับนอน คลุมตลอดศีรษะเสียที่ฝั่ง วาเสฏฐะ ท่านจะสำคัญความ ข้อนั้นเป็นอย่างไร บุรุษนั้นพึงไปสู่ฝั่งโน้นจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำ อจิรวดีได้หรือไม่.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ไม่ได้.

วาเสฏฐะ ฉะนั้นเหมือนกัน นิ वर्ณ ๕ อย่างเหล่านี้ ในอริยวินัยเรียกว่า เครื่องนุ่งเหนียวบ้าง เครื่องกางกั้นบ้าง เครื่องรัดตรึงบ้าง เครื่องตรึงตราบ้าง นิ वर्ณ ๕ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิ वर्ณ พยาบาทนิ वर्ณ ถีนมิทนิ वर्ณ อุทัจจกุกุกุจนิ वर्ณ วิจิจจฉานนิ वर्ณ นิ वर्ณ ๕ เหล่านี้แล

ในอริยวินัย เรียกว่าเครื่องหน่วงเหนี่ยวบ้าง เครื่องกางกั้นบ้าง เครื่องรัตรึงบ้าง เครื่องตรึงตราบ้าง.

วาเสฏฐะ พวกพราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชา ถูกนิวรรณ์ ๕ เหล่านี้ ปกคลุม หุ้มห่อ รัตรึง ตรึงตราแล้ว ก็พราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชาเหล่านั้น ละธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เสีย สมทานธรรมที่มีใช้ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์ประพุดิอยู่ ถูกนิวรรณ์ ๕ ปกคลุม หุ้มห่อรัตรึง ตรึงตราแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหม ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

เครื่องจองจำที่มั่นคง

๓๗

-บาลี สคาถ. ส. ๑๘/๑๑๑/๓๕๒.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หมู่มหาชนถูกพระเจ้าปเสนทิโกศลให้จองจำไว้แล้ว บางพวกถูกจองจำด้วยเชือก บางพวกถูกจองจำด้วยเชือกคา บางพวกถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน.

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ไม่กล่าวเครื่องจองจำที่ทำด้วยเหล็ก ทำด้วยไม้ และทำด้วยหญ้า (เชือก) ว่าเป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง.

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ย่อมกล่าวความรักใคร่พอใจ ในตัมहु แก้วมณี และความห่วงอาลัยในบุตรและภรรยา นั้นแหละว่า เป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง จุดให้สัตว์ลงต่ำ ซึ่งเป็นเครื่องจองจำที่ผูกไว้หย่อน ๆ แต่แก้ได้ยาก.

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ตัดเครื่องจองจำแม้เช่นนั้น ออกบวช เป็นผู้ไม่มีความห่วงอาลัย ละกามสุขเสียแล้ว.

ความหมายของกามและกามคุณ

๓๘

-บาลี ญก. อ. ๒๒/๔๕๗/๓๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทราบกาม เหตุเกิดแห่งกาม ความต่างแห่งกาม วิบากแห่งกาม ความดับแห่งกาม ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งกาม.

ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวนี้ว่า เธอทั้งหลายพึงทราบกาม เหตุเกิดแห่งกาม ความต่างแห่งกาม วิบากแห่งกาม ความดับแห่งกาม ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งกามนั้น เราอาศัยอะไรกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการนี้คือ รูปที่พึงรู้แจ้ง ด้วยตา อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เสี่ยงที่พึงรู้แจ้งด้วยหู ... กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... รสที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... สัมผัสทางผิวที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ชื่อว่ากาม สิ่งเหล่านี้เรียกว่า กามคุณในอริยวินัย.

ความกำหนดไปตามอำนาจความตริตรึก (สกุပ္ปราค) นั้นแหละคือกามของคนเรา อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลายในโลก

ไม่เชื่อว่ากาม ความกำหนัดไปตามอำนาจความตริตรึก นั้นแหละ คือกามของคนเรา อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลายในโลก ย่อมตั้งอยู่ตามสภาพของมันเท่านั้น ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมกำจัดความพอใจในอารมณ์อันวิจิตรเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งกามเป็นอย่างไร คือ ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกามทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างกันแห่งกามเป็นอย่างไร คือ กามในรูปเป็นอย่างหนึ่ง กามในเสียงเป็นอย่างหนึ่ง กามในกลิ่นเป็นอย่างหนึ่ง กามในรสเป็นอย่างหนึ่ง กามในโผฏฐัพพะเป็นอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า ความต่างกันแห่งกาม.

ภิกษุทั้งหลาย วิบากแห่งกามเป็นอย่างไร คือ การที่บุคคลผู้ใคร่อยู่ซึ่งอารมณ์ใด ย่อมยังอัตภาพที่เกิดขึ้นจากความใคร่ นั้น ๆ ให้เกิดขึ้น เป็นส่วนบุญหรือเป็นส่วนมิใช่บุญ นี้เรียกว่า วิบากแห่งกาม.

ภิกษุทั้งหลาย ความดับแห่งกามเป็นอย่างไร คือ ความดับแห่งกาม ย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกาม.

คุณของกามและโทษของกาม

๓๙

-บาลี ม. ม. ๑๒/๑๗๗/๒๐๙.

เจ้าศากยทรงแสดงพระนามว่า มหานาม ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เข้าใจข้อธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมานานแล้วอย่างนี้ว่า โลกะ โทสะ โมหะ ต่างเป็นอุปกิเลสแห่งจิต ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุใด โลกธรรมก็ดี โทสธรรมก็ดี โมหธรรมก็ดี ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นบางครั้งบางคราว ข้าพระองค์เกิดความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ธรรมชื่ออะไรเล่า ที่ข้าพระองค์ยังละไม่ได้เด็ดขาดในภายใน อันเป็นเหตุให้โลกธรรมก็ดี โทสธรรมก็ดี โมหธรรมก็ดี ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นบางครั้งบางคราว.

มหานาม ธรรมนั้นนั่นแหละ (ราคะ โทสะ โมหะ) ที่ท่านยังละไม่ได้เด็ดขาดในภายใน อันเป็นเหตุให้โลกธรรมก็ดี โทสธรรมก็ดี โมหธรรมก็ดี ยังครอบงำจิตของท่านไว้ได้เป็นบางครั้งบางคราว.

มหานาม ถ้าธรรมนั้นเป็นอันท่านละได้เด็ดขาดในภายในแล้ว ท่านก็จะไม่อยู่ครองเรือน ไม่บริโภคมกาม แต่เพราะท่านละธรรมเช่นนั้นยังไม่ได้เด็ดขาดในภายใน ฉะนั้นท่านจึงยังอยู่ครองเรือน จึงยังบริโภคมกาม.

มหานาม ถ้าแม้ว่าอริยสาวกเล็งเห็นด้วยปัญญา โดยชอบตามเป็นจริงว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก

มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ ถึงแม้ อริยสาวกนั้นเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม แต่ยังไม่บรรลุ ปิติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เธอก็จะยังเป็นผู้เวียนกลับมาในกามได้ แต่เมื่อใด อริยสาวกได้เล็งเห็น ด้วยปัญญาโดยชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ และเธอก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม บรรลุ ปิติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เมื่อนั้น เธอย่อมเป็นผู้ไม่เวียนกลับมาในกามได้เป็นแท้.

มหานาม แม้เราเมื่อยังเป็นโพรธัสถ์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ก่อนการตรัสรู้ ก็เล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ และเราก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม แต่ยังไม่บรรลุปิติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เราจึงปฏิญาณไม่ได้ว่า เราเป็นผู้ไม่เวียนมาในกาม แต่เมื่อใด เราเล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ และเราก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม บรรลุปิติและสุข และกุศลอื่นที่สงบกว่านั้น เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณได้ว่า เราเป็นผู้ไม่เวียนมาในกาม.

มหานาม ก็อะไรเล่าเป็นคุณของกามทั้งหลาย
 มหานาม กามคุณ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร
 คือ รูปที่รู้ได้ด้วยตา อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มี
 ลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่ง
 ความกำหนัด เสียงที่รู้ได้ด้วยหู ... กลิ่นที่รู้ได้ด้วยจมูก
 ... รสที่รู้ได้ด้วยลิ้น ... สัมผัสทางผิวที่รู้ได้ด้วยกาย อันน่า
 ปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้ง
 อาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด มหานาม
 เหล่านี้แลกามคุณ ๕ ประการ ความสุข ความโสมนัสใจ
 อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น นี่เป็นคุณของกามทั้งหลาย.

มหานาม ก็อะไรเล่าเป็นโทษของกามทั้งหลาย
 กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีวิตด้วยความขยันในการประกอบ
 ศิลปะ คือ ด้วยการนับคะแนนก็ดี ด้วยการคำนวณก็ดี ด้วย
 การนับจำนวนก็ดี ด้วยการไถ่ก็ดี ด้วยการค้าขายก็ดี ด้วยการ
 เลี้ยงโคก็ดี ด้วยการยิงธนูก็ดี ด้วยการเป็นราชบุรุษก็ดี ด้วย
 ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี ต้องตรากตรำกับความหนาว
 ต้องตรากตรำกับความร้อน ต้องลำบากอยู่ด้วยสัมผัสอัน
 เกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน หรือต้อง
 ตายเพราะความหิว ความกระหาย มหานาม แม้นี้ก็เป็
 โทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกาม
 เป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะ
 เหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้น ชยัน สืบต่อ พยายามอยู่
อย่างนั้น โภคะเหล่านั้นก็ไม่สำเร็จผล เขาย่อมเศร้าโศก
ลำบาก ร่ำไรร่ำพัน ทูบอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า
ความขยันของเราเป็นโมฆะหนอ ความพยายามของเรา
ไม่มีผลหนอ มหานาม แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย
เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า
มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้น ชยัน สืบต่อ พยายาม
อยู่อย่างนั้น โภคะเหล่านั้นก็สำเร็จผล เขาก็ยังเสวย
ทุกข์โศกนั้น เพราะการคอยรักษาโภคะเหล่านั้นเป็นตัว
บังคับว่าทำอะไร พระราชาทั้งหลายไม่พึงริบโภคะเหล่านั้น
ไปได้ พวกโจรไม่พึงปล้นไปได้ ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป
ทายาทอันไม่เป็นที่รักไม่พียงนำไปได้ เมื่อกุลบุตรนั้นคอย
รักษาคุ้มครองอยู่อย่างนี้ พระราชาทั้งหลายริบโภคะเหล่านั้น
ไปก็ดี โจรปล้นเอาไปก็ดี ไฟไหม้ก็ดี น้ำพัดไปก็ดี ทายาทอัน
ไม่เป็นที่รักนำไปก็ดี เขาย่อมเศร้าโศก ลำบาก ร่ำไรร่ำพัน
ทูบอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า สิ่งใดเคยเป็นของเรา
แม้สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ของเรา มหานาม แม่นี่ก็เป็นโทษของ
กามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ
มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่ง
กามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ ข้อที่พวกพระราชาก็วิวาทกันกับพวกพระราชพวกกษัตริย์ก็วิวาทกันกับพวกกษัตริย์ พวกพราหมณ์ก็วิวาทกันกับพวกพราหมณ์ พวกคหบดีก็วิวาทกันกับพวกคหบดี มารดาภิวัตน์ก็วิวาทกันกับบุตร บุตรก็วิวาทกันกับมารดา บิดาก็วิวาทกันกับบุตร บุตรก็วิวาทกันกับบิดา พี่ชายน้องชายก็วิวาทกันกับพี่ชายน้องชาย พี่ชายน้องชายก็วิวาทกันกับพี่สาวน้องสาว พี่สาวน้องสาวก็วิวาทกันกับพี่ชายน้องชาย สหายก็วิวาทกันกับสหาย เขาเหล่านั้นต่างถึงการทะเลาะ แกร่งแย่งวิวาทกัน ทำร้ายซึ่งกันและกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง ถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม้ี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ คนทั้งหลายต่างถือดาบและโล่ที่ สอดแล่งธนูวิ่งเข้าสู่สงคราม ปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อลูกศรทั้งหลายถูก

ยิงไปบ้าง เมื่อหอกทั้งหลายถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบทั้งหลายถูกกวัดแกว่งอยู่บ้าง คนเหล่านั้นต่างก็ถูกลูกศรแทงบ้าง ถูกหอกแทงบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเคঁา มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเคঁา มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ คนทั้งหลายต่างถือดาบและโล่ที่ สอดแล่งธนูกรูกันเข้าไปสู่เชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปือกตมร้อน เมื่อลูกศรถูกยิงไปบ้าง เมื่อหอกถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบถูกกวัดแกว่งอยู่บ้าง คนเหล่านั้นต่างถูกลูกศรแทงบ้าง ถูกหอกแทงบ้าง ถูกราดด้วยโคลมัยร้อน ๆ บ้าง ถูกสับด้วยคราดบ้าง ถูกตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเคঁา มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ คนทั้งหลายตัดช่องย่องเบาบ้าง ปล้นอย่างกวาดล้างบ้าง ปล้นในเรือนหลังเดียวบ้าง ดักปล้นในทางเปลี่ยวบ้าง สมสู่ภรรยาคนอื่นบ้าง พระราชาทั้งหลายจับคน ๆ นั้นได้แล้ว ให้ทำการลงโทษแบบต่าง ๆ คือ เขียนด้วยแส้บ้าง เขียนด้วยหวายบ้าง ทบด้วยท่อนไม้บ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งหูและจมูกบ้าง ลงโทษด้วยวิธีหม้อเคียวน้ำส้มบ้าง ด้วยวิธีขอดสังข์บ้าง ด้วยวิธีปากราหูบ้าง ด้วยวิธีพุ่มเพลิงบ้าง ด้วยวิธีมือไฟบ้าง ด้วยวิธีนุ่งหนังช้างบ้าง ด้วยวิธีนุ่งเปลือกไม้บ้าง ด้วยวิธียืนกางบัง ด้วยวิธีกระชากเนื้อด้วยเบ็ดบ้าง ด้วยวิธีควักเนื้อที่ละกหาปณะบ้าง ด้วยวิธีแปรงแสบบ้าง ด้วยวิธีกางเวียนบ้าง ด้วยวิธีตั้งฟางบ้าง ราวด้วยน้ำมันร้อน ๆ บ้าง ให้สุนัขกัดกินบ้าง เสียบด้วยหลาวทั้งเป็น ๆ บ้าง ใช้ดาบตัดศีรษะบ้าง^๑ คนเหล่านั้นถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม้นี้ก็โทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

๑. รายละเอียดวิธีการลงโทษนั้น สามารถดูเพิ่มเติมได้จากกฎหมายตรา ๓ ดวง หมวดพระไอยการกระบดศึก -ผู้รวบรวม

สุขที่ควรกลัวและไม่ควรกลัว

๔๐

-บาลี อปปริ. ม. ๑๔/๔๒๗/๑๕๗.

... ก็ข้อนั้น อันเรากล่าวแล้วว่า บุคคลควรรู้จักการวินิจฉัยในความสุข เมื่อรู้จักการวินิจฉัยความสุขแล้ว ควรประกอบความสุขชนิดที่เป็นภายใน ข้อนั้นเรากล่าวเพราะอาศัยเหตุผลอะไรเล่า ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ อย่างเหล่านี้ ๕ อย่างเป็นอย่างใด คือ รูป ที่เห็นด้วยตา เสียง ที่ฟังด้วยหู กลิ่น ที่ดมด้วยจมูก รส ที่ลิ้มด้วยลิ้น และโผฏฐัพพะ ที่สัมผัสด้วยกาย (แต่ละอย่าง) เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารัก ใฝ่ใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ยวนตายวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยซึ่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดข้อมใจ ภิกษุทั้งหลาย สุข โสมนัสอันใดอาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น สุข โสมนัสนั้น เราเรียกว่ากามสุข อันเป็นสุขของปุถุชน เป็นสุขทางเมถุน ไม่ใช่สุขอันประเสริฐ เรากล่าวว่า สุขนั้น บุคคลไม่ควรเสพ ไม่ควรเจริญ ไม่ควรทำให้มาก ควรกลัว.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าถึงซึ่งปฐมฌาน ... ทุตติยฌาน ... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน ... แล้วแลอยู่ นี้เราเรียกว่า สุขอาศัยเนกขัมมะ เป็นสุขเกิดแต่

ความสัจเจียบ สุขเกิดแต่ความเข้าไปสงบรำงับ สุขเกิดแต่
ความรู้พร้อม เรากล่าวว่า สุขนั้น บุคคลควรเสพให้ทั่วถึง
ควรทำให้เจริญ ควรทำให้มาก ไม่ควรกลัว.

คำใดที่เรากล่าวแล้วว่า บุคคลควรรู้จักการวินิจฉัย
ในความสุข เมื่อรู้จักการวินิจฉัยความสุขแล้ว ควรประกอบ
ความสุขชนิดที่เป็นภายในนั้น คำนั้น เรากล่าวแล้ว เพราะ
อาศัยเหตุผลนี้.

บ่วงแห่งมาร

๔๑

- บาลี อุปปริ. ม. ๑๔/๗๔/๘๑.

ภิกษุทั้งหลาย กามทั้งหลาย เป็นของไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่า เป็นของเท็จ มีความเลือนหายไปเป็นธรรมดา ลักษณะของกามนี้ เป็นความล่อลวง เป็นที่พรั่บ่นหาของคนพาล กามและกามสัญญา ทั้งที่มีในภพนี้ และทั้งที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นบ่วงแห่งมาร (มารเขย่ง) เป็นแดนแห่งมาร (มารสุเสส วิสโย) เป็นเหยื่อแห่งมาร (มารสุเสส นิวาโป) เป็นที่เที่ยวไปของมาร (มารสุเสส โคจโร) บาปอกุศลทางใจเหล่านี้ คือ อภิขณาบ้าง พยาบาทบ้าง สारัมภะ (การแข่งดี) บ้าง ย่อมเป็นไปในบ่วงแห่งมารนั้น อนึ่ง อกุศลธรรมเหล่านั้น ย่อมเกิดเพื่อเป็นอันตรายแก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ได้....

การรู้สึกตัวในเรื่องกามคุณ ๕

๔๒

-บาลี อปปริ. ม. ๑๔/๒๔๐/๓๔๗.

อานนท์ กามคุณนี้มี ๕ อย่างแล ๕ อย่างเป็นอย่างไรร
คือ รูปที่เห็นด้วยตา อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ
มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่ง
ความกำหนัด เสียงที่ได้ยินด้วยหู ... กลิ่นที่ดมด้วยจมูก
... รสที่ลิ้มด้วยลิ้น ... สัมผัสทางผิวที่รู้ได้ด้วยกาย อันน่า
ปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้ง
อาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด อานนท์
เหล่านี้แล กามคุณ ๕ อย่าง ภิกษุพึงพิจารณาจิตของตน
เนื่อง ๆ ว่า มีอยู่หรือไม่หนอ ที่ความฟุ้งซ่านแห่งใจเกิดขึ้น
แก่เราเพราะกามคุณ ๕ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะ
อายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้
ว่า มีอยู่แก่เราแล ที่ความฟุ้งซ่านแห่งใจเกิดขึ้นเพราะ
กามคุณ ๕ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะอายตนะใด
อายตนะหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า
ฉันทราคะในกามคุณ ๕ เรายังละไม่ได้ ด้วยอาการอย่างนี้
ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้รู้สึกตัวต่อฉันทราคะในกามคุณ ๕ ที่ตน
ยังละไม่ได้.

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้ว่า ไม่มีอยู่แก่เราเลย ที่ความฟุ้งซ่านแห่งใจเกิดขึ้นเพราะกามคุณ ๕ นี้ อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่ง หรือเพราะอายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ฉันทราคะในกามคุณ ๕ เราละได้แล้ว ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้รู้สึกตัวต่อฉันทราคะในกามคุณ ๕ ที่ตนละได้แล้ว.

เหตุเกิดของวิตกที่เป็นอกุศล

๔๓

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๑๘๑/๓๕๕.

ภิกษุทั้งหลาย กามวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ พยาบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ วิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กามวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ พยาบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ วิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยกามธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในกาม (กามธาตุ ภิภขเว ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามสฺสณฺณ)^๑

เพราะอาศัยความหมายรู้ในกาม จึงเกิดความดำริในกาม (กามสฺสณฺณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามสฺงกฺกฺโป)

เพราะอาศัยความดำริในกาม จึงเกิดความพอใจในกาม (กามสฺงกฺกฺโป ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามจฺจนฺโท)

เพราะอาศัยความพอใจในกาม จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะกาม (กามจฺจนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามปริฬาโ)

เพราะอาศัยความเร่าร้อนในกาม จึงเกิดการแสวงหากาม (กามปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามปริเยสนา).

๑. ได้ปรับสำนวนแปลให้เป็นแบบปฏิจฺจฯ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของคำพระศาสนา อันเป็นสุดตวินโย. -ผู้รวบรวม

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับ เมื่อแสวงหากาม ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยพยาบาทธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในพยาบาท เพราะอาศัยความหมายรู้ในพยาบาท จึงเกิดความดำริในพยาบาท เพราะอาศัยความดำริในพยาบาท จึงเกิดความพอใจในพยาบาท เพราะอาศัยความพอใจในพยาบาท จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะพยาบาท เพราะเพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะพยาบาท จึงเกิดการแสวงหาพยาบาท ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับ เมื่อแสวงหาพยาบาทย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยวิหิงสาธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในวิหิงสา เพราะอาศัยความหมายรู้ในวิหิงสา จึงเกิดความดำริในวิหิงสา เพราะอาศัยความดำริในวิหิงสา จึงเกิดความพอใจในวิหิงสา เพราะอาศัยความพอใจในวิหิงสา จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะวิหิงสา เพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะวิหิงสา จึงเกิดการแสวงหาวิหิงสา ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับ เมื่อแสวงหาวิหิงสา ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษวางคบหญ้าที่ไฟติดแล้วในป่า
หญ้าแห้ง ถ้าหากเขาไม่รีบดับด้วยมือและเท้าไขว้ ก็เมื่อ
เป็นเช่นนี้ สัตว์มีชีวิตทั้งหลายบรรดาที่อาศัยหญ้าและไม่อยู่
พึ่งถึงความพินาศฉิบหาย แม้นันใด ภิกษุทั้งหลาย สมณะ
หรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน ไม่รีบละ
ไม่รีบบรรเทา ไม่รีบทำให้สิ้นสุด ไม่รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศล-
สัญญาที่ก่อควอนอันบังเกิดขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์นั้น
ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความอึดอัด คับแค้น เว่าร้อนในปัจจุบัน
เบื้องหน้าแต่มีมรณะ เพราะกายแตก พึ่งหวังทุกติได้.

ภิกษุทั้งหลาย เนกขัมมวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ
ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อภัยบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ
ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อวิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ
ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็เนกขัมมวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ
ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อภัยบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ
ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อวิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ
ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเนกขัมมธำมตุ จึงเกิด
ความหมายรู้ในเนกขัมมะ (เนกขัมมธำมตุ ภิกษเว ปฏิจจ อูปุชชติ
เนกขัมมสนฺถา)

เพราะอาศัยความหมายรู้ในเนกขัมมะ จึงเกิดความ
ดำริในเนกขัมมะ (เนกขัมมสถณฺ์ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกขัมมสํกปฺโป)

เพราะอาศัยความดำริในเนกขัมมะ จึงเกิดความพอใจ
ในเนกขัมมะ (เนกขัมมสํกปฺโป ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกขัมมจฺจนฺโท)

เพราะอาศัยความพอใจในเนกขัมมะ จึงเกิดความ
เร้าร้อนเพราะเนกขัมมะ (เนกขัมมจฺจนฺทํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกขัมม-
ปริฬาโ)

เพราะอาศัยความเร้าร้อนเพราะเนกขัมมะ จึงเกิด
การแสวงหาเนกขัมมะ (เนกขัมมปริฬาหํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกขัมม-
ปริเยสนา)

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหา
เนกขัมมะ ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย
ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอภัยบาทธาตุ จึงเกิด
ความหมายรู้ในอภัยบาท เพราะอาศัยความหมายรู้ใน
อภัยบาท จึงเกิดความดำริในอภัยบาท เพราะอาศัยความ
ดำริในอภัยบาท จึงเกิดความพอใจในอภัยบาท เพราะ
อาศัยความพอใจในอภัยบาท จึงเกิดความเร้าร้อนเพราะ
อภัยบาท เพราะเพราะอาศัยความเร้าร้อนเพราะอภัยบาท
จึงเกิดการแสวงหาอภัยบาท ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก
ผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอภัยบาท ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ
๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอวิชingsาธาตุ จึงเกิดความ
หมายรู้ในอวิชingsา เพราะอาศัยความหมายรู้ในอวิชingsา
จึงเกิดความดำริในอวิชingsา เพราะอาศัยความดำริในอวิชingsา
จึงเกิดความพอใจในอวิชingsา เพราะอาศัยความพอใจใน
อวิชingsา จึงเกิดความเร้าร้อนเพราะอวิชingsา เพราะอาศัย
ความเร้าร้อนเพราะอวิชingsา จึงเกิดการแสวงหาอวิชingsา
ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอวิชingsา ย่อม
ปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางคบหาที่ไฟติดแล้วใน
ป่าหญ้าแห้ง เขาจึงรีบดับคบนั้นเสียด้วยมือและเท้า ก็เมื่อ
เป็นเช่นนี้สัตว์มีชีวิตทั้งหลายบรรดาที่อาศัยหญ้าและไม่อยู่
ไม่เพียงถึงความพินาศฉิบหาย แม้นินไต ภิกษุทั้งหลาย สมณะ
หรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน รีบละ
รีบบรรเทา รีบทำให้หมด รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่
ก่อกวนอันบังเกิดขึ้นแล้ว เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความ
อึดอัด ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร้าร้อนในปัจจุบัน เบื้อง
หน้าแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย พึงหวังสุคติได้.

(ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการละ หรือวิธีการดับอกุศลวิตกได้ที่
หน้า ๔๖๕ - ๔๖๘ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

เหตุเกิดของกามฉันทะ ในนิวรรณ์ ๕ | ๔๔

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๒๐/๔๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกามราคะ.

ภิกษุทั้งหลาย พยาบาทที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งพยาบาท.

ภิกษุทั้งหลาย ถีนมิทระที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งถีนมิทระ.

ภิกษุทั้งหลาย อุทัจจกุกุกุจะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุทัจจกุกุกุจะ.

ภิกษุทั้งหลาย วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉา.

(ในสูตรอื่น ตรัสว่า เพราะกระทำในใจโดยไม่แยบคาย จึงเป็นเหตุให้นิวรรณ์ทั้ง ๕ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์ยิ่งขึ้น -บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๑๓๒/๔๘๒. -ผู้รวบรวม)

อาหารของกามฉันทะ ในนิวรรณ์ ๕

๔๕

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๔/๓๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้ เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันทนิวรรณ์ ๕ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันทนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย กิเลสไรเล่าเป็นอาหารให้กามฉันทะ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไฟบุลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ศุภนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในศุภนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไฟบุลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย กิเลสไรเล่าเป็นอาหารให้พยาบาท ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไฟบุลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ปฏิมนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในปฏิมนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไฟบุลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย กิเลสไรเล่าเป็นอาหารให้ถีนมิทธะ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไฟบุลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความบิดขี้เกียจ ความเมาอาหาร ความที่ใจหดหู่มีอยู่ การกระทำ

ให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี่เป็นอาหารให้
ถีนมิทระที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญ
ไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย กิอะโรเล่าเป็นอาหารให้อุทธัจจ-
กุกกัจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญ
ไพบูลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ความไม่สงบใจมีอยู่ การ
กระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในความไม่สงบใจนั้น
นี่เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกัจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือ
ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย กิอะโรเล่าเป็นอาหารให้วิจิกิจฉา
ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น
ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉา
มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น
นี่เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้ว
ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้
เพราะอาศัยอาหารไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้นินฺได นินฺรณฺ ๕
เหล่านี้ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร
ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉะนั้นเหมือนกัน.

นิรณ ๕ คือ กองอกุศล สติปัฏฐาน ๔ คือ กองกุศล

๔๖

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๓๖/๖๓๖.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่อกองอกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงนิรณ ๕ เพราะว่อกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่นิรณ ๕ นิรณ ๕ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิรณ พยาบาทนิรณ ถีนมิตถนิรณ อุทธัจจกุกกัจจนนิรณ วิจิกิจฉานนิรณ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่อกองอกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงนิรณ ๕ เหล่านี้ เพราะว่อกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่นิรณ ๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่อกองกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่อกองกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าววาทองกุศล จะกล่าว
ให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะวาทองกุศลทั้งสิ้นนี้
ได้แก่สติปัฏฐาน.

นิวรรณ์ ๕ ทำปัญญาให้ถอยกำลัง

๔๗

-บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๗๒/๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้
ครอบงำจิตแล้ว ทำปัญญาให้ถอยกำลัง ๕ ประการ
เป็นอย่างไร.

- (๑) นิวรรณ์เครื่องกางกั้น คือ กามฉันทะ
- (๒) นิวรรณ์เครื่องกางกั้น คือ พยาบาท
- (๓) นิวรรณ์เครื่องกางกั้น คือ ถีนมิตตะ
- (๔) นิวรรณ์เครื่องกางกั้น คือ อุทธัจจกุกกุกจะ
- (๕) นิวรรณ์เครื่องกางกั้น คือ วิจิกิจฉา

ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้แล
ครอบงำจิตแล้ว ทำปัญญาให้ถอยกำลัง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ไม่ละนิวรรณ์เครื่องกางกั้น
๕ ประการนี้ อันครอบงำจิต ทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว
จักรู้จักประโยชน์ของตน ประโยชน์ของผู้อื่น ประโยชน์ทั้ง
สองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถ
กระทำความเป็นอริยะยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ด้วยปัญญาที่
ไม่มีกำลังถอยกำลัง ข้อนี้มีใช้ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือน
แม่น้ำที่ไหลลงจากภูเขา ไปสู่ที่ไกล มีกระแสเชี่ยว พัดสิ่งที

จะพัดไปได้ บุรุษพึงเปิดปากเหมืองแห่งแม่น้ำนั้นทั้งสองข้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ กระแสน้ำในท่ามกลางแห่งแม่น้ำนั้น ก็ขัดสาย ไหลผิดทาง ไม่พึงไหลไปสู่ที่ไกล ไม่มีกระแสเชี่ยว ไม่พัดสิ่งที่พอจะพัดไปได้ ฉนฺได ภิกษุนั้นก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกันแลหนอ ไม่ละนิวรรณ์ เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ อันครอบจำจิตทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จักรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำความเป็นอริยะยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยปัญญาอันไม่มีกำลังถอยกำลัง ข้อนั้นไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นละนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ อันครอบจำจิต ทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จักรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำความเป็นอริยะ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ด้วยปัญญาอันมีกำลัง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนแม่น้ำที่ไหลลงจากภูเขาไปสู่ที่ไกล พัดสิ่งที่พอจะพัดไปได้ บุรุษพึงปิดปากเหมืองแห่งแม่น้ำนั้นทั้งสองข้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ กระแสน้ำในท่ามกลางแม่น้ำนั้น ก็จักไม่ขัดสาย ไม่ไหลผิดทาง พึงไหลไปสู่

ที่ไกลได้ มีกระแสเชี่ยว และพัดในสิ่งที่พอฟัดไปได้ฉันใด
ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกันแลหนอ ละนิวรณ์เครื่องกางกั้น
๕ ประการนี้ อันครอบงำจิตทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว
จักรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย
หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำ
ความเป็นอริยะยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยปัญญาอันมีกำลัง
ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้.

นิวรรณ์ ๕ ที่ตั้งแห่งความดับปัญญา

โพชฌงค์ ๗ ที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ๔๘

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๓๖/๕๐๑.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณ์ ๕ เหล่านี้ กระทำให้มีดี
 กระทำไม่ให้มีจักขุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความ
 ดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไป
 เพื่อนิพพาน นิวรรณ์ ๕ เป็นอย่างไร คือ

กามฉันทนิวรรณ์ กระทำให้มีดี กระทำไม่ให้มีจักขุ
 กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปใน
 ฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน พยาบาท-
 นิวรรณ์ ... ถีนมิตถนิวรรณ์ ... อุทธัจจกุกกัจจนนิวรรณ์ ...
 วิจิกิจฉานนิวรรณ์ กระทำให้มีดี กระทำไม่ให้มีจักขุ กระทำ
 ไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่าย
 แห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณ์ ๕ เหล่านี้แล กระทำให้มีดี
 กระทำไม่ให้มีจักขุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความ
 ดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไป
 เพื่อนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย โขชฌงค์ ๗ เหล่านี้ กระทำให้มีจักขุ
กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไป
ในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน โขชฌงค์
๗ เป็นอย่างไร คือ

สติสัมโพชฌงค์ กระทำให้มีจักขุ กระทำให้มีญาณ
เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่ง
ความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน รัम्मวิจยสัมโพชฌงค์
... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิ-
สัมโพชฌงค์... สมานีสัมโพชฌงค์... อุกเบกขาสัมโพชฌงค์
กระทำให้มีจักขุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญ
ปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อ
นิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย โขชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล กระทำให้
มีจักขุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา
ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน.

เหตุปัจจัยเพื่อ ความไม่รู้ ความไม่เห็น และเหตุปัจจัยเพื่อ ความรู้ ความเห็น

๔๙

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๗๕/๖๒๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปุณณกัสสปกล่าวอย่างนี้ว่า เหตุไม่มี
ปัจจัยไม่มี เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ไม่มี
เหตุ ไม่มีปัจจัย เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้
ความเห็น ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ดังนี้ ในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้
อย่างไร.

ราชกุมาร เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความไม่รู้ เพื่อความ
ไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย เหตุมี ปัจจัยมี
เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุเป็นอย่างไร ปัจจัยเป็นอย่างไร
เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย
อย่างไร.

ราชกุมาร สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ
อังกามราคะเหนียวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็น อุบายเป็น
เครื่องสลัดออกซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง
แม้ซ้อนแล้ว ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น
ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย แม้ด้วยประการฉะนี้.

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ
ฟังชานด้วยพยาบาล ...

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ
ฟังชานด้วยถีนมิทระ ...

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ
ฟังชานด้วยอุทธัจจกุกุกุจะ ...

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ
ฟังชานด้วยวิจิกิจฉา อันวิจิกิจฉาเหนียวรังไป และย่อมไม่รู้
ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้ว
ตามความเป็นจริง แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อ
ความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ
มีปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร.

ราชกุมาร ธรรมเหล่านี้ชื่อนิรวรณ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิรวรณเป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต
นิรวรณเป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลถูกนิรวรณแม้ยงเดียว
ครอบงำแล้ว ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ จะกล่าวไปไปถึง
การถูกนิรวรณทั้ง ๕ ครอบงำแล้ว.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เหตุเป็นอย่างไร ปัจจัยเป็นอย่างไร เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัยอย่างไร.

ราชกุมาร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติ-สัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ เธอเจริญสติสัมโพชฌงค์อยู่ ย่อมรู้ ย่อมเห็น ตามความเป็นจริงด้วยจิตนั้น แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเจริญ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์... สมาธิสัมโพชฌงค์... ภิกษุย่อมเจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ เธอเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อยู่ ย่อมรู้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริงด้วยจิตนั้น แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร.

ราชกุมาร ธรรมเหล่านี้ชื่อโพชฌงค์.

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โภชณงค์เป็นอย่างไร ข้าแต่พระสุคต โภชณงค์เป็นอย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลผู้ประกอบด้วย โภชณงค์แม้อย่างเดียว ฟังรู้ ฟังเห็นตามความเป็นจริงได้ จะกล่าวไปใย ถึงการที่ประกอบด้วยโภชณงค์ทั้ง ๗ เล่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ ข้าพระองค์ขึ้นภูเขาคิชฌกูฏ แม้ความเหน็ดเหนื่อยกาย ความ เหน็ดเหนื่อยใจของข้าพระองค์ ก็สงบระงับแล้ว และธรรมอันข้าพระองค์ ก็ได้บรรลุแล้ว.

สิ่งที่ทำให้จิตหม่นหมอง

๕๐

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๓๐/๔๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลส (สิ่งที่ทำให้หม่นหมอง) ของทอง ๕ อย่างเหล่านี้ เป็นเครื่องทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี อุปกิเลส ๕ อย่างเป็นอย่างไรร.

ภิกษุทั้งหลาย เหล็กเป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี โลหะ ... ดีบุก ... ตะกั่ว ... เงินเป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

ภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของทอง ๕ อย่างนี้เหล่านี้แล เป็นเครื่องทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นนั้นก็เหมือนกัน อุปกิเลสของจิต ๕ อย่างเหล่านี้ เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ อุปกิเลส ๕ อย่างเป็นอย่างไรร.

ภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะ เป็นอุปกิเลสของจิต เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดีเพื่อความสิ้นอาสวะ พยาบาท ... ถีนมิทธะ ... อุทธัจจกุกกุกจะ ... วิจิกิจฉา เป็นอุปกิเลสแห่งจิต เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควร แก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ.

ภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของจิต ๕ อย่างเหล่านี้แล เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดีเพื่อความสิ้น อาสวะ.

ภิกษุทั้งหลาย โปชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ไม่เป็นธรรมกัณ ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุตติ โปชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย สติสัมโพชฌงค์ไม่เป็นธรรมกัณ ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุตติ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ... วิริยสัมโพชฌงค์

... ปิตัสัมโพชณงค์ ... ปัสสัทธิสัมโพชณงค์ ... สมာธิ-
สัมโพชณงค์ ... อุเบกขาสัมโพชณงค์ ไม่เป็นธรรมกัณ ไม่เป็น
ธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ
วิชาและวิมุตติ.

ภิกษุทั้งหลาย โพชณงค์ ๗ เหล่านี้แล ไม่เป็นธรรมกัณ
ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ
วิชาและวิมุตติ.

(ในสูตรอื่น ตรัสว่า เมื่อละอุปกิเลสแห่งจิต ๕ อย่างเหล่านี้
ได้ ภิกษุหวังจะแสดงอิทธิวิธี, ได้ทิพพโสถ, บรรลุเจโตปริยญาณ,
บรรลุพุทเพนิวาसानุสสติญาณ, บรรลุจตุปปตญาณ หรือกระทำ
ให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ก็สามารถทำได้ - บาลี ปญจก. อ.
๒๒/๑๗/๒๓. -ผู้รวบรวม)

เหตุให้สาธยายธรรมได้แจ่มแจ้ง

๕๑

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๖๖/๖๐๑.

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์
 แม้ที่บุคคลกระทำการสาธยายไว้นาน ไม่แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้อง
 กล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอ
 เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนต์แม้ที่มีได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ก็ยัง
 แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ สมัยใดแล บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วย
 กามราคะ อังกามราคะเหนียวรั้งไป และไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็น
 เครื่องสลัดออกซึ่งกามราคะที่บังเกิดแล้วตามความเป็นจริง
 สมัยนั้น เขาไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง
 แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์
 ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยาย
 ไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำ
 การสาธยาย.

พราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำซึ่งระคน
 ด้วยสีครั้ง สีเหลือง สีเขียว สีแดงอ่อน บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อ
 มองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความ

เป็นจริงได้ฉันทิ ฉันทันั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจ ฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ อังกามราคะเหนียวรั้งไป และไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้น แล้วตามความเป็นจริง ในสมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองนั้นตามความเป็นจริง มนต์แม่ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ ฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท อังพยาบาทเหนียวรั้งไป และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้น แล้วตามความเป็นจริง ...

พราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำซึ่งร้อน เพราะไฟ เดือดพล่าน มีไอลพุ่งขึ้น บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงฉันทิ ฉันทันั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท อังพยาบาทเหนียวรั้งไป และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ...

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ ฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ อันถีนมิทธะเหนียวรั้งไป ย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้น แล้วตามความเป็นจริง ...

พราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำอันสาหร่าย และจอกแทนปกคลุมไว้ บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันทิฉันทินั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ อันถีนมิทธะเหนียวรั้งไป และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ...

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ ฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ อันอุทธัจจกุกกุจจะเหนียวรั้งไป และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งอุทธัจจกุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ...

พราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำอันลมพัด ต้องแล้ว หวั่นไหวกระเพื่อม เกิดเป็นคลื่น บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันทิฉันทินั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจ ฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ อันอุทธัจจกุกกุจจะเหนียวรั้งไป

และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งอุทธัจจ-
กุกกุจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ...

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจ
ฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจจา อันวิจิกิจจาเหนียวรั้งไป และไม่รู้
ไม่เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจจาที่บังเกิดขึ้น
แล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่ง
ประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่น
ตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความ
เป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้
ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่ น้ำที่ขุ่นมัวเป็น
เปือกตมอันบุคคลวางไว้ในที่มืด บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดู
เงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง
ฉนั้นใด ฉนั้นนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วย
วิจิกิจจา อันวิจิกิจจาเหนียวรั้งไป และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุปาย
เป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจจาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความ
เป็นจริง สมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตาม
ความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง
แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์ที่กระทำ

การสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ไม่แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย.

(ถัดจากนี้ได้ตรัสโดยนัยตรงกันข้ามถึง เมื่อจิตปราศจากนิวรณ์ เป็นเหตุให้มนต์แม้ที่มีได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ย่อมแจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง ในสูตรอื่น ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันนี้ -บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๒๕๗/๑๙๓. -ผู้รวบรวม)

นิวรรณ์ ๕ อีกนัยหนึ่ง

๕๒

-บาลี สี. ที. ๗/๓๔/๑๒๔.

มหาราช อย่างไร ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ มหาราช ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใด ๆ ก็ถือไปได้เอง มหาราช นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใด ๆ ก็มีแต่ปีกของตัวเอง เป็นภาระบินไปฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใด ๆ ก็ถือไปได้เอง มหาราช ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ.

ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลชั้น ๓ อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะ อันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก (อภิขณฺ์ โลเก ปหาย) มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้

ละความประทุษร้ายคือพยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาทได้ ละถีนมิทระแล้ว เป็นผู้ปราศจากถีนมิทระ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทระ ได้ละอุทธัจจะกุกกุจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ฌภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจะกุกกุจจะ ได้ละวิจิกิจฉาแล้วเป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความกลางแกลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้.

มหาราช ภิกษุพิจารณาเห็นนิรwrณ์ ๕ ประการเหล่านี้ที่ยังละไม่ได้ในตนเหมือนหนี เหมือนโรค เหมือนเรื้อนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณาเห็นนิรwrณ์ ๕ ประการที่ละได้แล้วในตนเหมือนความไม่มีหนี เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรื้อนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม ฉะนั้นแล.

(ยังมีตรัสเหมือนในพระสูตรนี้อีกมาก ที่ใช้ อภิษุณฺโณ โลเก
แทน กามฉนฺนุท หรือ กามฉนฺนุท ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกหลายเล่ม
ได้แก่ เล่มที่ ๙ พบทุกพระสูตร, เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๖, เล่ม ๑๒ ข้อ
๓๓๔, เล่ม ๑๒ ข้อ ๔๕๖, เล่ม ๑๒ ข้อ ๔๖๙, เล่ม ๑๓ ข้อ ๑๓,
เล่ม ๑๓ ข้อ ๑๒๓, เล่ม ๑๓ ข้อ ๓๐๙, เล่ม ๑๓ ข้อ ๖๓๙,
เล่ม ๑๔ ข้อ ๑๙, เล่ม ๑๔ ข้อ ๙๙, เล่ม ๑๔ ข้อ ๑๗๕, เล่ม ๑๔
ข้อ ๓๙๖, เล่ม ๒๑ ข้อ ๑๙๘, เล่ม ๒๒ ข้อ ๗๕, เล่ม ๒๒ ข้อ ๗๕,
เล่ม ๒๓ ข้อ ๒๔๔, เล่ม ๒๔ ข้อ ๙๙ เป็นต้น. -ผู้รวบรวม)

อวิชา คือ นิรณ

๕๓

-บาลี อิติว. ขุ. ๒๘/๒๓๕/๑๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม้นิรณอันหนึ่ง
อย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกนิรณหุ้มห่อแล้วแล่นไป
ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนนิรณคืออวิชานี้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย หมู่สัตว์ผู้ถูกนิรณ คือ อวิชาหุ้มห่อ
แล้วย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน.

ธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูก
ธรรมนั้นหุ้มห่อแล้ว ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนหมู่สัตว์
ผู้ถูกโมหะหุ้มห่อแล้ว ไม่มีเลย ส่วนพระอริยสาวกเหล่าใด
ละโมหะแล้ว ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว พระอริยสาวก
เหล่านั้น ย่อมไม่ท่องเที่ยวไปอีก เพราะอวิชาอันเป็นต้นเหตุ
(แห่งสงสาร) ย่อมไม่มีแก่พระอริยสาวกเหล่านั้น.

เมื่อตั้งใจฟังธรรม นิรณัน ๕ ย่อมไม่มี ๕๔

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๓๔/๔๗๒.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใส่ใจ รวม
เข้าไว้ด้วยใจทั้งหมด เจียโสตกลงฟังธรรม สมัยนั้น นิรณัน ๕
ย่อมไม่มีแก่เธอ โทษณงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

ในสมัยนั้น นิรณัน ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ เป็นอย่างไร
คือ กามฉันทนิรณัน ย่อมไม่มี พยาบาทนิรณัน... ถีนมิทท-
นิรณัน... อุทธัจจกุกกุจจนิรณัน... วิจิกิจฉานนิรณัน ย่อมไม่มี
ภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้น นิรณัน ๕ เหล่านี้ ย่อมไม่มีแก่เธอ.

ในสมัยนั้น โทษณงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญ
บริบูรณ์ เป็นอย่างไร คือ สติสัมโทษณงค์ ย่อมถึงความ
เจริญบริบูรณ์ ธัมมวิจยสัมโทษณงค์... ปีติสัมโทษณงค์...
ปัสสัทธิสัมโทษณงค์... สมาธิสัมโทษณงค์... อุเบกขา-
สัมโทษณงค์ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ภิกษุทั้งหลาย
ในสมัยนั้น โทษณงค์ ๗ เหล่านี้ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใส่ใจ
รวมเข้าไว้ด้วยใจทั้งหมด เจียโสตกลงฟังธรรม สมัยนั้น
นิรณัน ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ โทษณงค์ ๗ เหล่านี้ ย่อมถึง
ความเจริญบริบูรณ์.

การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ในแง่มุมของนิรณ

๕๕

-ปาฐิ มหา. ที. ๑๐/๓๓๕/๒๙๐.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่
อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม
คือ นิรณ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือนิรณ ๕
อย่างไรเล่า.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อกามฉันทะมีอยู่ ณ ภายในจิต
ย่อมรู้ชัดว่ากามฉันทะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ
เมื่อกามฉันทะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่ากามฉันทะ
ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง กามฉันทะที่ยังไม่
เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
กามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเอียดได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัด
ประการนั้นด้วย กามฉันทะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไป
ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อม
รู้ชัดว่าพยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อพยาบาท
ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าพยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายใน
จิตของเรา อนึ่ง พยาบาทที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด

ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุทัจจกุกกุจจะ มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทัจจกุกกุจจะ มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุทัจจกุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าอุทัจจกุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุทัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยอุทัจจกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุทัจจกุกกุจจะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าวิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้วจะละลายได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณฺหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิรวณฺ ๕ อยู่.

จิตที่หลุดพ้นดีแล้ว

๕๖

-บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๒๗๒/๒๐๐.

ภิกษุทั้งหลาย ธาตุที่พึงพรากได้ (นิสสารณียธาตุ) ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ มนสิการถึงกามทั้งหลาย จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในกามทั้งหลาย แต่เมื่อเธอมนสิการถึงเนกขัมมะ จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในเนกขัมมะ จิตของเธอนั้นชื่อว่า เป็นจิตดำเนินไปแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากกามทั้งหลาย อาสวะ ทุกข์และความเวรร้อนเหล่านี้ย่อมเกิดเพราะกามเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเวรร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนี้ นี้เรากล่าวว่าเป็นการพรากออกแห่งกามทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการถึงพยาบาท จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในพยาบาท แต่เมื่อเธอมนสิการถึงความไม่พยาบาท จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส

ยอมตั้งอยู่ ย่อมโน้มไปในความไม่พยาบาท จิตของเธอนั้น
 ชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว
 พรากออกดีแล้วจากพยาบาท อาสวะ ทุกข์ และความเว้าร้อน
 เหล่าใด ย่อมเกิดเพราะพยาบาทเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้ว
 จากอาสวะ ทุกข์ และความเว้าร้อนเหล่านั้น เธอยอมไม่เสวย
 เวทนาที่เกิดเพราะเหตุนี้ นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออก
 แห่งพยาบาท.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการ
 ถึงวิหิงสา จิตของเธอยอมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อม
 ไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่โน้มไปในวิหิงสา แต่เมื่อเธอมนสิการถึง
 อวิหิงสา จิตของเธอยอมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่
 ย่อมโน้มไปในอวิหิงสา จิตของเธอนั้นชื่อว่าเป็นจิตดำเนิน
 ไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออก
 ดีแล้วจากวิหิงสา อาสวะ ทุกข์ และความเว้าร้อนเหล่าใด ย่อม
 เกิดเพราะวิหิงสาเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์
 และความเว้าร้อนเหล่านั้น เธอยอมไม่เสวยเวทนาที่เกิด
 เพราะเหตุนี้ นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งวิหิงสา.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการ
 ถึงรูปทั้งหลาย จิตของเธอยอมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส
 ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่โน้มไปในรูปทั้งหลาย แต่เมื่อเธอ

มนสิการถึงอรูปร จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในอรูปร จิตของเธอนั้นชื่อว่า เป็นจิตดำเนินไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากรูปทั้งหลาย อาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านี้ ย่อมเกิดเพราะรูปเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนี้ นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งรูปทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการถึงสักกายะ จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในสักกายะ แต่เมื่อเธอมนสิการถึงความดับแห่งสักกายะ จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในความดับแห่งสักกายะ จิตของเธอนั้นชื่อว่า เป็นจิตดำเนินไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากสักกายะ อาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านี้ ย่อมเกิดเพราะสักกายะเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนี้ นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งสักกายะ.

ภิกษุทั้งหลาย ความเพลินในกามก็ดี ความเพลินใน
พยาบาทก็ดี ความเพลินในวิหิงสาก็ดี ความเพลินในรูปก็ดี
ความเพลินในสังกาศะก็ดี ย่อมไม่บังเกิดขึ้นแก่เธอ เพราะ
ความเพลินในกามก็ดี ความเพลินในพยาบาทก็ดี ความ
เพลินในวิหิงสาก็ดี ความเพลินในรูปก็ดี ความเพลินใน
สังกาศะก็ดี ไม่บังเกิดขึ้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่าเป็นผู้ไม่มีอาลัย
ตัดตัณหาได้แล้ว คลายสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดทุกข์ได้แล้ว
เพราะละมานะได้โดยชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ธาตุที่พึงพรากได้ ๕ ประการนี้แล.

ภาพ ๓ - คติ ๕

ภพ ๓

๕๗

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๕๒/๓๒.

ภิกษุทั้งหลาย ภพ^๑ เป็นอย่างไรเล่า.

ภิกษุทั้งหลาย ภพทั้งหลาย ๓ อย่าง เหล่านี้คือ

กามภพ รูปภพ อรูปภพ.^๒

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภพ.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ย่อมมี

เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน

ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง

เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ

ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ

ความเห็นชอบ ความดำริชอบ

การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ

ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

๑. ภพ = สถานที่ยังวิญญูณใช้ตั้งอาศัยเพื่อเกิดขึ้น หรือเจริญงอกงามต่อไป.
(ดูเพิ่มเติม ที่ตั้งอาศัยของวิญญูณ ๑๘๒ ตรัสภพเปรียบกับดิน วิญญูณเปรียบ
กับส่วนของพืชเช่น เมล็ด ที่สามารถเจริญงอกงามต่อไปได้)

๒. กามภพ = ที่เกิดอันอาศัย ดิน น้ำ ไฟ ลม รูปภพ = สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่เป็น
รูปในส่วนละเอียด อรูปภพ = สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่ไม่ใช่รูป.

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑)

๕๘

-บาลี ตัก. ยี. ๒๐/๒๘๗/๕๑๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า ‘ภพ-ภพ’ ดังนี้
ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระเจ้าข้า.

อานนท์ ถ้ากรรมมีกามธาตุ^๑ เป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ไร กามภพ จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อานนท์ ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นผืนนา (กมัม
เขตต์) วิญญาณเป็นพืช (วิญญาณัม พืช) ตัณหาเป็นยางของ
พืช (ตณฺหา สินโน) วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชา
เป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วย
ธาตุชั้นทรม การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้
ด้วยอาการอย่างนี้ (อวิชชานีวรณานํ สุตตานํ ตณฺหาสญฺโฆชนานํ
หีนาย ธาตุยา วิญฺญาณํ ปตฺถุจฺจิตฺ เตวํ อายตฺติ ปุณฺพุกวาภินิพฺพตฺติ โทติ).

อานนท์ ถ้ากรรมมีรูปธาตุ^๒ เป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ไร รูปภพ จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

๑. กามธาตุ = ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟ. ดูเพิ่มเติม -ไทย นิทาน. ส.
๑๖/๑๔๘/๓๕๕-๖. -ผู้รวบรวม

๒. รูปธาตุ = สิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด. ดูเพิ่มเติม “มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน
มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง” -ไทย ส. ที. ๘/๓๓/๔๙. -ผู้รวบรวม

อาณนทံ ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื่อ
วิญญาณเป็นพีช ตัณหาเป็นยางของพีช วิญญาณ
ของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นกลาง (มชฺฌิมาย ธาตุยา) การ
บังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อาณนทံ ถ้ากรรมมีรูปธาตุ^๑เป็นวิบาก จักไม่ได้มี
แล้วไซ้ อนุรูปภพ จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อาณนทံ ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื่อ
วิญญาณเป็นพีช ตัณหาเป็นยางของพีช วิญญาณ
ของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็น
เครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต (ปณีตาย ธาตุยา)
การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อาณนทံ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

๑. อนุปรธาตุ = สิ่งที่ไม่ใช่รูป เป็นนามธรรม เช่น เวทนา สัญญา สังขาร.
(ผู้ได้สมาธิระดับ อากาสาณัญจายตนะขึ้นไป)

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒)

๕๙

-บาลี ดิก. อ. ๒๐/๒๘๘/๕๑๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า ‘ภพ-ภพ’ ดังนี้
ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระเจ้าข้า.

อานนท์ ถ้ากรรมมีกามธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้ว
ไซ้ร้ กามภพ จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อานนท์ กรรมจึงเป็นผืนนา (กมมฺ เขตตํ) วิญญาณ
เป็นพืช (วิญญาณํ พืชํ) ตัณหาเป็นยางของพืช (ตณฺหา ลินเโห)
ความเจตนาที่ดี ความปรารถนาที่ดี ของสัตว์ทั้งหลาย ที่มี
อวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้ว
ด้วยธาตุชั้นทรม การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้
ด้วยอาการอย่างนี้ (อวิชชาเนีวรณานํ สุตตานํ ตณฺหาสญฺโฆชนานํ
หีนาย ธาตุยา เจตนา ปตฺถิจิตา ปตฺถนา ปตฺถิจิตา เอวํ อายตี ปุนพฺภา
ภินิพฺพตฺติ โหติ).

อานนท์ ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้ว
ไซ้ร้ รูปภพ จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อาณนที ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื่อ
วิญญาณเป็นพีช ตัณหาเป็นยางของพีช ความเจตนาที่ดี
ความปรารถนาที่ดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีวิชาเป็น
เครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุ
ชั้นกลาง (มชฺฌิมาย ธาตุยา) การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป
ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.

อาณนที ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้ว
ไซ้ ารูปภพ จะพึงปรากฏได้หรือ.

หามิได้ พระเจ้าข้า.

อาณนที ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื่อ
วิญญาณเป็นพีช ตัณหาเป็นยางของพีช ความเจตนาที่ดี
ความปรารถนาที่ดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีวิชาเป็นเครื่อง
กัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต
(ปณีตาย ธาตุยา) การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้
ด้วยอาการอย่างนี้.

อาณนที ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

เครื่องนำไปสู่ภพ

๖๐

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๒๓๓/๓๖๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า ‘เครื่องนำไปสู่ภพ เครื่องนำไปสู่ภพ’ ดังนี้ ก็เครื่องนำไปสู่ภพ เป็นอย่างไร และความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพ เป็นอย่างไร พระเจ้าข้า.

ราคะ ฉันทะ (ความพอใจ) ก็ดี ราคะ (ความกำหนัด) ก็ดี นันทิ (ความเพลิน) ก็ดี ตัณหา (ความอยาก) ก็ดี อูपाยะ (ความเข้าถึง) และอูปาทาน (ความถ่อมมัน) อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิตก็ดีใดๆ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาน สิ่งเหล่านี้ เราเรียกว่า ‘เครื่องนำไปสู่ภพ’

ความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพ มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา อูपाยะ และอูปาทานในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญานเหล่านั้นนั่นเอง.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๑)

๖๑

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๘๐/๑๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมนคิด (เจตติ) ถึงสิ่งใด อยู่ ย่อมดำริ (ปกฺกเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีใจฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่ แห่งวิญญาน เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่ง วิญญานย่อมมี เมื่อวิญญานนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว เครื่องนำไปสู่ภพใหม่ (นติ) ย่อมมี เมื่อเครื่องนำไปสู่ภพ ใหม่มี การมาการไป (อาคตฺตติ) ย่อมมี เมื่อการมาการไปมี การเคลื่อนและการบังเกิดย่อมมี เมื่อมีการเคลื่อนและการ บังเกิดมีชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะ ทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมไม่คิดถึงสิ่งใด ย่อม ไม่ดำริถึงสิ่งใด แต่เขายังมีใจปักลงไป ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้น ย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญานย่อมมี เมื่อวิญญานนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว เครื่องนำไปสู่ภพใหม่ ย่อมมี เมื่อเครื่องนำไปสู่ภพใหม่มี การมาการไป (อาคตฺตติ) ย่อมมี

เมื่อการมาการไปมี การเคลื่อนและการบังเกิดย่อมมี
เมื่อการเคลื่อนและการบังเกิดมี ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะ
ทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วนต่อไป
ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการ
อย่างนี้.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๒)

๖๒

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๗๗/๑๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมนคิด (เจตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกฺกเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีจิตปกฺกลงไป (อนุสฺสย) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาน ย่อมมี เมื่อวิญญานนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว การก้าวลงแห่งนามรูป (นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ) ย่อมมี เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสสุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมนไม่คิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใด แต่เขายังมีใจฝึกลงไป (คือมีอนุสฺย) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาน

เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความต้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี
เมื่อวิญญาณนั้น ต้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว การก้าวลง
แห่งนามรูป ย่อมมี เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็น
ปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะมีอุปาทาน
เป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะ
มีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัส
อุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อม
แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๓)

๖๓

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๗๘/๑๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลยอมคิด (เจตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกปัเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และยอมมีจิตฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นยอมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป (ปุณพุกา ภินิพพตติ) ย่อมมี เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปมีอยู่ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสสุปปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลยอมไม่คิด (โน เจตติ) ถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริ (โน ปกปัเปติ) ถึงสิ่งใด แต่เขายังมีจิตฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นยอมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปย่อมมี เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปมีอยู่ ชาติชรามรณะ

โสกะปริเทวะทุกชะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น
ครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าว่าบุคคลย่อมไม่คิดถึงสิ่งใดด้วย
ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใดด้วย และย่อมไม่มีจิตฝังลงไป (โน
อนุเสติ) ในสิ่งใดด้วยในกาลใด ในกาลนั้น สิ่งนั้น ย่อมไม่
เป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญูณ เมื่ออารมณ์ไม่มี
ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญูณย่อมไม่มี เมื่อวิญญูณนั้น
ไม่ตั้งขึ้นเฉพาะ ไม่เจริญงอกงามแล้ว ความเกิดขึ้นแห่ง
ภพใหม่ต่อไปย่อมไม่มี เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่
ต่อไปไม่มีชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกชะโทมนัส
อุปายาสะทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์
ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้แล.

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาน (นัยที่ ๑)

๖๔

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๖๗/๑๐๖.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ใช้เป็นพีชมี ๕ อย่างเหล่านี้
๕ เป็นอย่างไร คือ

- (๑) พีชจากเหง้าหรือราก (มูลพีช)
- (๒) พีชจากต้น (ขนธพีช)
- (๓) พีชจากตาหรือผล (ผลพีช)
- (๔) พีชจากยอด (อคคพีช)
- (๕) พีชจากเมล็ด (พีชพีช)

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้
ที่ไม่ถูกทำลาย ยังไม่เนาเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและแดด
ยังมีเชือกอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี
แต่ดิน น้ำ ไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้ จะพึง
เจริญงอกงามไพบูลย์ ได้แลหรือ.

หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้
แหละ ที่ไม่ถูกทำลายยังไม่เนาเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและ

แดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี
ทั้งดิน น้ำ ก็มีด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ใช้เป็นพีช ๕ อย่าง เหล่านี้จะ
พึงเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้มิใช่หรือ.

อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณฐิติ ๔ อย่าง (รูป เวทนา
สัญญา สังขาร) พึงเห็นว่า เหมือนกับ ดิน.

ภิกษุทั้งหลาย นันทิราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจแห่ง
ความเพลิน) พึงเห็นว่าเหมือนกับ น้ำ.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย
พึงเห็นว่าเหมือนกับ พีชสดทั้ง ๕ นั้น.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอารูป
ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้ง
อาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสฟ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม
ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาเวทนา
ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์
มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสฟ ก็ถึง
ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสัญญาตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสังขารตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า

เรากับบัญญัติซึ่งการมา การไป

การจติ (การตาย) การอุบัติ (การเกิด)

ความเจริญ ความงอกงาม

และความไพบูลย์ของวิญญาณ

โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา

เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร ดังนี้

นี้ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าระคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว (ราโค ปหิโน).

เพราะละระคะได้

อารมณ์สำหรับวิญญาณก็ขาดลง

ที่ตั้งของวิญญาณก็ไม่มี

วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม

หลุดพ้นไป เพราะไม่ถูกปรุงแต่ง

เพราะหลุดพ้นไป ก็ตั้งมั่น

เพราะตั้งมั่น ก็ยินดีในตนเอง

เพราะยินดีในตนเอง ก็ไม่หวั่นไหว

เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน

ย่อมรู้ชัดว่า

ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว

กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว

กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก ดังนี้.

(ดูเพิ่มเติมเรื่อง “การน้อมใจเพื่อตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์”
ในหน้า ๔๔๓ ซึ่งได้ตรัสไว้โดยนัยใกล้เคียงกัน. -ผู้รวบรวม)

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๒)

๖๕

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๘๑/๖๕.

อานนท วิญญาณฐิติ (ที่ตั้งอาศัยของวิญญาณ) ๗ เหล่านี้ และ आयตนะ ๒ มีอยู่.

วิญญาณฐิติ ๗ เหล่าไหนเล่า.

วิญญาณฐิติ ๗ คือ

(๑) อานนท สัตว์ทั้งหลาย (สตฺตา) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๑.

(๒) อานนท สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหมที่บังเกิดโดยปฐมภูมิ^๑ (ปรมาณิพุตตา) นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๒.^๒

(๓) อานนท สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพอาภัสสระ นี่คือ วิญญาณฐิติที่ ๓.

๑. ปฐมภูมิ = ภูมิเบื้องต้น สามารถเข้าถึงได้หลายทาง เช่น ผู้ได้ปฐมฌาน ผู้เจริญเมตตา ผู้กระทำกุศลกรรมบถ ๑๐ ผู้ประกอบพร้อมด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น.

๒. ในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เฉพาะในสูตรนี้ วิญญาณฐิติที่ ๒ จะพบมีคำว่า อบายทั้ง ๔ อยู่เพียงตำแหน่งเดียวที่เป็นพุทธวจน แต่ไม่ตรงกับสูตรอื่นที่กล่าวถึงวิญญาณฐิติ ๗ (-บาลี ปา. ที. ๑๑/๒๖๕, ๓๑๑/๓๓๕, ๔๓๕.) และไม่ตรงกับไตรปิฎกฉบับภาษามอญ และภาษายุโรป ดังนั้น คำว่า อบายทั้ง ๔ จึงไม่ได้นำมาใส่ในที่นี้.

(๔) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพสุภิกษณะ นี้คือ วิญญาณฐิติที่ ๔.

(๕) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่ง รูปสัญญา^๑ โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่ง ปฏิมสัญญา^๒ เพราะไม่ใส่ใจนันทตสัญญา^๓ จึงเข้าถึงอากาศนัญญาตนะ มีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ วิญญาณฐิติที่ ๕.

(๖) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่ง อากาศนัญญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ มีการทำในใจว่า “วิญญาณไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ วิญญาณฐิติที่ ๖.

(๗) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งวิญญาณัญญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึง อากิญจัญญาตนะ มีการทำในใจว่า “อะไรๆ ไม่มี” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ วิญญาณฐิติที่ ๗.

๑. รูปสัญญา = ความหมายรู้อันในรูป.

๒. ปฏิมสัญญา = ความหมายรู้อันไม่น่ายินดีในส่วนรูป.

๓. นันทตสัญญา = ความหมายรู้อันมีประการต่างๆ ในส่วนรูป.

ส่วน **อายตนะ ๒** นั้น คือ

อสังขยีสัตตายตนะที่ ๑

เนวสังขยยานาสังขยายตนะที่ ๒

อาณนทฺ์ ในบรรดาวิญญาณฐิตี ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น วิญญาณฐิตีที่ ๑ อันใดมีอยู่ คือ สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสังขยาต่างกัน ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดา บางพวก และวินิบาตบางพวก.

อาณนทฺ์ ผู้ใดรู้ชัดวิญญาณฐิตีที่ ๑ นั้น รู้ชัดการเกิด (สมุทฺย) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตถังคมะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อย (อัสสาทะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษต่ำทราม (อาทีนวะ) แห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุปายเป็นเครื่องออกไปพ้น (นิสสรณะ) แห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอที่ผู้นั้น จะเพลิดเพลนียิ่งซึ่งวิญญาณฐิตีที่ ๑ นั้น.

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า.

(ในกรณีแห่ง วิญญาณฐิตีที่ ๒ วิญญาณฐิตีที่ ๓ วิญญาณฐิตีที่ ๔ วิญญาณฐิตีที่ ๕ วิญญาณฐิตีที่ ๖ วิญญาณฐิตีที่ ๗ และ อสังขยีสัตตายตนะที่ ๑ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างดั่งที่กล่าวแล้วข้างต้น ก็ได้มีการอธิบาย ตรัสถาม และทูลตอบ โดยข้อความทำนองเดียวกันกับ ในกรณีแห่งวิญญาณฐิตีที่ ๑ นั้น ทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อเท่านั้น ส่วนเนวสังขยยานาสังขยายตนะที่ ๒ นั้น ได้ตรัสแตกต่างกันไป ดังนี้)

อาณนที ในบรรดาวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น เนวสัณญานาสัณญายตนะ (ความหมายรู้ว่า มีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่) อันใด มีอยู่.

อาณนที ผู้ใดรู้ชัดเนวสัณญานาสัณญายตนะนั้น รู้ชัดการเกิดแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดการดับแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสร่อยแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษอันต่ำทรามแห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออกแห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอ ที่ผู้นั้น จะเพลิตเพลินยั้งซึ่งเนวสัณญานาสัณญายตนะนั้น.

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า.

อาณนที เมื่อใดแล ภิกษุรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง ซึ่ง การเกิด การดับ รสร่อย โทษอันต่ำทราม และอุบายเป็น เครื่องออกแห่งวิญญาณฐิติ ๗ เหล่านี้ และแห่งอายตนะ ๒ เหล่านี้ด้วยแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะความไม่ยึดมั่น.

อาณนที ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ผู้เป็นปัญญาวิมุตติ.

ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มืออยู่ชั่วขณะก็นำรังเกียจ

๖๖

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๔๖/๒๐๓.

ภิกษุทั้งหลาย

คุณ แม้นิดเดียว ก็เป็นของมีกลิ่นเหม็น จันใด.

ภิกษุทั้งหลาย

สิ่งที่เรียกว่า ภพ ก็จันนั้นเหมือนกัน

แม้มี่ประมาณน้อย ชั่วลัดนิ้วมือเดียว

ก็ไม่มีคุณอะไรที่พอจะกล่าวได้.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสอุปมาด้วยมูตร ด้วยน้ำลาย ด้วยหนอง ด้วยโลหิต โดยทำนองเดียวกัน -บาลี เอก. อ. ๒๐/๔๖/๒๐๔. -ผู้รวบรวม)

คติ ๕

๖๗

-บาลี ม. ม. ๑๒/๑๔๗/๑๗๐.

สารีบุตร คติ^๑ ๕ ประการเหล่านี้ มีอยู่ ๕ ประการ
เป็นอย่างไร คือ

- (๑) นรก
- (๒) กำเนิดเดรัจฉาน
- (๓) เปตวิสัย
- (๔) มนุษย์
- (๕) เทวดา

สารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งนรก ทางยังสัตว์ให้ถึง
นรก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงนรก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติ
ประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^๒ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งกำเนิดเดรัจฉาน ทางยัง
สัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึง
กำเนิดเดรัจฉาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน เราย่อม
รู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

๑. คติ = ทางไปของสัตว์. (ที่นำไปสู่ภพ)

๒. อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก = ที่เกิดของสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์.

สารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งเปรตวิสัย ทางยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งเหล่ามนุษย์ ทางยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมบังเกิดในหมู่มนุษย์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งเทวดาทิ้งหลาย ทางยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เราย่อมรู้ชัดซึ่งนิพพาน ทางยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน และปฏิบัติทานจะยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ เราย่อมรู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย... .

เหตุให้ทุกติปรากฏ

๖๘

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๒๘๕, ๓๐๕/๑๖๕, ๑๘๗.

จุนทะ ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง
 ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
 ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง.

จุนทะ ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง เป็น
 อย่างไรเล่า. จุนทะ คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้มียกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงง หยาบช้า
 มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทรมาน ไม่มีความ
 เอ็นดูในสัตว์มีชีวิต

(๒) เป็นผู้มียกติถือเอาสิ่งของที่มิใช่เจ้าของมิได้ให้
 คือวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้านหรือในป่า
 ก็ตาม เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) เป็นผู้มียกติประพฤตินิคม (คือประพฤตินิคม)
 ในหญิง ซึ่งมารดา รักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือ
 ญาติรักษา อันธรรมารักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม
 โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย) เป็น
 ผู้ประพฤตินิคมจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จนทะ ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง เป็น
อย่างไรเล่า. จนทะ คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้มียกปากกล่าวเท็จ ไปสู่สภากิติ ไปสู่บริษัท
กิติ ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติกิติ ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคม
กิติ ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลกิติ อันเขานำไปเป็นพยาน ถ้าม
ว่า “บุรุษผู้เจริญ ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น”
ดังนี้ บุรุษนั้น เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่ามี เมื่อรู้ก็กล่าวว่ามี
เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่ามี เมื่อเห็นก็กล่าวไม่เห็น เพราะเหตุ
ตนเอง เพราะเหตุผู้อื่นหรือเพราะเหตุเห็นแก่อำมิสไร ๆ
ก็เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) เป็นผู้มียกวาจาต่อเสียด คือฟังจากฝ่ายนี้แล้ว
ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังจากฝ่ายโน้นแล้ว
มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น เป็นผู้ทำคนที่สามัคคีกันให้
แตกกัน หรือทำคนที่แตกกันแล้วให้แตกกันยิ่งขึ้น พอใจยินดี
เพลิดเพลินในการแตกกันเป็นพวก เป็นผู้กล่าววาจาที่กระทำ
ให้แตกกันเป็นพวก

(๓) เป็นผู้มียกวาจาหยาบ อันเป็นวาจาหยาบคาย
กล้าแข็ง แสบเผ็ดต่อผู้อื่น กระทบกระเทียบผู้อื่น แวดล้อม
อยู่ด้วยความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เขาเป็นผู้กล่าววาจา
มีรูปลักษณะเช่นนั้น

(๔) เป็นผู้มิวจาเพื่อเจ้อ คือเป็นผู้กล่าวไม่ถูกกาล ไม่กล่าวตามจริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัยเป็นผู้กล่าววจาไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่ถูกกาลเทศะ ไม่มีจุดจบ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

จนทะ อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางวจา ๔ อย่าง.

จนทะ ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า. จนทะ คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้มากด้วยอภิชฌา (ความโลภฟุ้งเล็ง) เป็นผู้โลภฟุ้งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) เป็นผู้มิจิตพยาบาท มีความดำริในใจเป็นไปในทางประทุษร้ายว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเดือดร้อน จงแตกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ อย่าได้มีอยู่เลย” ดังนี้ เป็นต้น

(๓) เป็นผู้มีความเห็นผิด มีทัสสนะวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้ว ไม่มี (ผล) ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล) การบูชาที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล) ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกอื่น ไม่มี มารดา ไม่มี บิดา ไม่มี สัตว์ผู้เป็นโอปปาติกะ ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ

ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็ไม่มี” ดังนี้

จนทะ อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จนทะ เหล่านี้แล เรียกว่า อกุศลกรรมบถสิบ.

จนทะ หนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยอกุศลกรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ นรกย่อมปรากฏ กำเนิดเดรัจฉานย่อมปรากฏ เปรตวิสัยย่อมปรากฏ หรือว่าทุกคติใดๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไป เก็บไว้ในนรก.

(สูตรอื่นๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ จึงมีกรรมบถสิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๒๕/๑๙๘.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า “เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในนรก” นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า “เป็นผู้ชุกตราบตนเอง กำจัดตนเอง” ก็มี “ตายแล้วไปทุกคติ” ก็มี “เป็นพาล” ก็มี.
-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๓๒,๓๓๓/๒๐๒,๒๐๓. -ผู้รวบรวม)

เหตุให้สุขคติปรากฏ

๖๙

- บาลี ทสก. อ. ๒๔/๒๘๗, ๓๐๖/๑๖๕, ๑๘๗.

จุนทะ ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง
 ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง
 ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง.

จุนทะ ความสะอาดทางกาย มี ๓ อย่างนั้น เป็น
 อย่างไรเล่า.

จุนทะ บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) ละการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง เว้นขาดจาก
 ปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางค้ำสตรา มีความละเอียดถึง
 ความเอ็นดูกรุณาแก่อกุลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่

(๒) ละการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นขาด
 จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ถือเอาทรัพย์และ
 อุปกรณ์แห่งทรัพย์อันเจ้าของมิได้ให้ ในบ้านก็ดี ในป่าก็ดี
 ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) ละการประพฤตินิคมในกาม เว้นขาดจากการ
 ประพฤตินิคมในกาม (คือเว้นจากการประพฤตินิคม) ในหญิง
 ซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือญาติ
 รักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม

โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย)
ไม่เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จนทะ อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จนทะ ความสะอาดทางวาจา มี ๔ อย่างนั้น เป็น
อย่างไรเล่า.

จนทะ บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) ละมุสาวาท เว้นขาดจากมุสาวาท ไปสู่สภาก็ดี
ไปสู่บริษัทก็ดี ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี ไปสู่ท่ามกลาง
ศาลาประชาคมก็ดี ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลก็ดี อันเขานำไป
เป็นพยาน ถ้ามว่า “บุรุษผู้เจริญ ท่านรู้อะไร ท่านจง
กล่าวไปอย่างนั้น” ดังนี้ บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่าไม่รู้
เมื่อรู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าไม่เห็น เมื่อเห็นก็
กล่าวว่าเห็น เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่น หรือเพราะ
เหตุเห็นแก่อำมิสไร ๆ ก็ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ได้ฟัง
จากฝ่ายนี้แล้วไม่เก็บไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อแตกจากฝ่ายนี้หรือ
ได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้วไม่เก็บมาบอกแก่ฝ่ายนี้ เพื่อแตกจาก
ฝ่ายโน้น แต่จะสมานคนที่แตกกันแล้วให้กลับพร้อมเพรียงกัน
อุดหนุนคนที่พร้อมเพรียงกันอยู่ให้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น

เป็นคนชอบในการพร้อมเพรียง เป็นคนยินดีในการพร้อมเพรียง เป็นคนพอใจในการพร้อมเพรียง กล่าวแต่ วาจาที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน

(๓) ละการกล่าวคำหยาบเสีย เว้นขาดจากกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่ วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสดทำให้เกิดความรัก เป็นคำฟูใจ เป็นคำสุภาพที่ชาวเมืองเขาพูดกัน เป็นที่ใคร่ที่พอใจของมหาชน กล่าวแต่ วาจาเช่นนั้นอยู่

(๔) ละคำพูดเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากคำพูดเพื่อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่คำจริง เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย กล่าวแต่ วาจาที่ที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง มีเวลาจบ ประกอบด้วยประโยชน์ สมควรแก่เวลา

จนทะ อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จนทะ ความสะอาดทางใจ มี ๓ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า.

จนทะ บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา คือเป็นผู้ไม่โลภ เพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจอันไม่ประทุษร้ายว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุข บริหารตนอยู่เถิด” ดังนี้ เป็นต้น

(๓) เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง มีทัสสนะไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้ว มี (ผล) ยัญที่บูชาแล้ว มี (ผล) การบูชาที่บูชาแล้ว มี (ผล) ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว มีโลกนี้ มี โลกอื่น มี มารดา มี บิดา มี สัตว์ผู้เป็นโอปปาติกะ มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็มี” ดังนี้

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จุนทะ เหล่านี้แล เรียกว่า กุศลกรรมบถสิบ.

จุนทะ อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยกุศลกรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ พวกเทพจึงปรากฏ พวกมนุษย์จึงปรากฏ หรือว่าสุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไปเก็บไว้ในสวรรค์.

(สูตรอื่นๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ จึงมีกรรมบถ สิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๒๕/๑๙๘.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า “เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในสวรรค์” นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า “ผู้ไม่ชู้ตราบกตนเอง ไม่กำจัดตนเอง” ก็มี “ตายแล้วไปสุคติ” ก็มี “เป็นบัณฑิต” ก็มี. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๓๒, ๓๓๓/๒๐๒, ๒๐๓. -ผู้รวบรวม)

เหตุให้ต้องท่องเที่ยวในสังสารวัฏ

๗๐

-บาลี จตุกก. ยี. ๒๑/๑/๑., บาลี มหาวาร. สั. ๑๗/๕๔๑/๑๖๗๘.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้ตามลำดับ เพราะไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจทั้ง ๔ เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดียวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อริยสัจทั้ง ๔ เป็นอย่างไร คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุททยอริยสัจ (เหตุให้เกิดทุกข์) ทุกขนิโรธอริยสัจ (ความดับไม่เหลือของทุกข์) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์) ที่เมื่อไม่รู้ตามลำดับและไม่แทงตลอดแล้ว เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้ว ในสังสารวัฏตลอดกาลยี่ดียวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อทุกขอริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว เมื่อทุกขสมุททยอริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว เมื่อทุกขนิโรธอริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว เมื่อทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว ตัณหาในภพก็ถูกถอนขึ้นได้ ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพใหม่ก็สิ้นไป บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป.

(สูตรอื่นได้ตรัสเหตุที่ทำให้ ต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ เพราะไม่รู้อริยธรรม ๔ ประการ ดังต่อไปนี้)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้ตามลำดับ เพราะไม่แทงตลอดซึ่งธรรม ๔ ประการ เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ ศีลที่เป็นอริยะ สมาธิที่เป็นอริยะ ปัญญาที่เป็นอริยะ และวิมุตติที่เป็นอริยะ ที่เมื่อไม่รู้ตามลำดับและไม่แทงตลอดแล้ว เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้ว ในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อศีลที่เป็นอริยะ สมาธิที่เป็นอริยะ ปัญญาที่เป็นอริยะ และวิมุตติที่เป็นอริยะ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว ตัณหาในภพก็ถูกถอนขึ้นได้ ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพใหม่ก็สิ้นไป บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป.

สังสารวัฏกำหนดที่สุดไม่ได้

๗๑

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๒๑๗/๔๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด เบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหา เป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้สวຍทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนท่อนไม้อันบุคคล ชัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอา ตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่อง กัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ก็ฉันนั้น เหมือนกัน บางคราวแล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น บางคราว แล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า.

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหา เป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้สวຍทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะ
เบื้อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้ว
เพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

สังโยชน์ คือ เครื่องผูก

สังโยชน์ ๗

๗๒

-บาลี สุตตค. อ. ๒๓/๗/๘.

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๗ ประการนี้ ๗ ประการ
เป็นอย่างไร คือ

- (๑) ความยินดี
- (๒) ความยินร้าย
- (๓) ความเห็นผิด
- (๔) ความสงสัย
- (๕) มานะ
- (๖) ความกำหนดในภพ
- (๗) อวิชชา

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๗ ประการนี้แล.

(เกี่ยวกับสังโยชน์ ๑๐ ประการ มีเนื้อหาอยู่ในหน้า ๒๒
ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

ที่ตั้งของสังโยชน์ และสังโยชน์

๗๓

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๒๐๒/๓๐๘.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์และสังโยชน์ เธอทั้งหลายจงฟัง.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์เป็นอย่างไร และสังโยชน์เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย รูป เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูปชื่อว่า สังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในเวทนาชื่อว่า สังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย สัญญา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสัญญาชื่อว่า สังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย สังขาร เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสังขารชื่อว่า สังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญูณ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในวิญญูณ ชื่อว่า สังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย ชั้นนี้เหล่านี้เรียกว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ (ฉนุทธาคะ) นี้เรียกว่า สังโยชน์.

(ในสูตรอื่นทรงแสดง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ด้วยอายตนะภายในหก - บาลี สฟา. ส. ๑๘/๑๑๐/๑๕๙. และอายตนะภายนอกหก - บาลี สฟา. ส. ๑๘/๑๓๕/๑๘๙. - ผู้รวบรวม)

ความตั้งใจ ก็เป็นสังโยชน์

๗๔

-บาลี ดิ.ก. อ. ๒๐/๓๓๗/๕๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ที่เป็นอกุศล) ๓ อย่างเป็นอย่างใด คือ

(๑) ความพอใจยอมเกิดเพราะปรารถนารมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต

(๒) ความพอใจยอมเกิดเพราะปรารถนารมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต

(๓) ความพอใจยอมเกิดเพราะปรารถนารมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจยอมเกิดเพราะปรารถนารมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีตเป็นอย่างใด คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลตรีกตรองตามด้วยใจถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต เมื่อตรีกตรองตามด้วยใจอยู่ยอมเกิดความพอใจ (ฉนุทธาโต) ผู้ที่เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าอุกัรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความตั้งใจ (เจตโส สาราโค) นั้นว่าเป็นสังโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจยอมเกิดเพราะปรารถนารมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารถนาธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคตเป็นอย่างไร คือภิกษุทั้งหลาย บุคคลตรึกตรองตามด้วยใจถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต เมื่อตรึกตรองตามด้วยใจอยู่ ย่อมเกิดความพอใจ ผู้ที่เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าถูกธรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความติดใจนั้นว่าเป็นสังโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารถนาธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคตเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารถนาธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือภิกษุทั้งหลาย บุคคลตรึกตรองตามด้วยใจถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน เมื่อตรึกตรองตามด้วยใจอยู่ ย่อมเกิดความพอใจ ผู้ที่เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าถูกธรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความติดใจนั้นว่าเป็นสังโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารถนาธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบันเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างเหล่านี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ที่เป็นอกุศล).

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ที่เป็นกุศล) ๓ อย่างเป็นอย่างใด คือ

(๑) ความพอใจยอมไม่เกิดเพราะปรารถนธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต

(๒) ความพอใจยอมไม่เกิดเพราะปรารถนธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต

(๓) ความพอใจยอมไม่เกิดเพราะปรารถนธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจยอมไม่เกิดเพราะปรารถนธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีตเป็นอย่างใด คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ชัดซึ่งผลอันจะเกิดต่อไปของธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต ครั้นรู้ชัดแล้วก็กลับใจเสียจากเรื่องนั้น ครั้นกลับใจได้แล้ว ก็คลายใจออกและแทงตลอดด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจยอมไม่เกิดเพราะปรารถนธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีตเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะ
ปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคตเป็น
อย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ชัดซึ่งผลอันจะเกิดต่อไป
ของธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต ครั้นรู้ชัดแล้ว
ก็กลับใจเสียจากเรื่องนั้น ครั้นกลับใจได้แล้ว ก็คลายใจออก
และแทงตลอดด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจ
ย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะ
ในอนาคต เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะ
ปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบันเป็น
อย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ชัดซึ่งผลอันจะเกิดต่อไป
ของธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต ครั้นรู้ชัดแล้ว
ก็กลับใจเสียจากเรื่องนั้น ครั้นกลับใจได้แล้ว ก็คลายใจออก
และแทงตลอดด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจ
ย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะ
ในปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้แล เป็นเหตุให้
เกิดกรรม (ฝ่ายกุศล).

ผลของการพิจารณาธรรม อันเป็นที่อาศัยของสังโยชน์

๗๕

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๓๘/๒๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายุตนะภายใน ๖ และอายุตนะภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายุตนะภายใน ๖ และอายุตนะภายนอก ๖ เป็นอย่างไรเล่า.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งตา รู้ชัดซึ่งรูป รู้ชัดซึ่งสังโยชน์ที่อาศัยตาและรูปทั้ง ๒ นั้นเกิดขึ้น อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งหู รู้ชัดซึ่งเสียง ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งจมูก รู้ชัดซึ่งกลิ่น ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งลิ้น รู้ชัดซึ่งรส ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งกาย รู้ชัดซึ่งสิ่งที่พึงถูกต้องด้วยกาย ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งใจ รู้ชัดซึ่งธรรม และรู้ชัดซึ่งสังโยชน์ที่อาศัยใจและธรรมทั้ง ๒ นั้นเกิดขึ้น อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้

ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้
แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น
ด้วย ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุชื่อว่า ย่อมพิจารณาเห็นธรรม
ในธรรมภายในอยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอก
อยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอก
อยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมอยู่บ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรม
อยู่บ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอ ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่
ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็น
ผู้อันตณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ
ในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็น
ธรรมในธรรม คือ आयตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖.

ผลของการพิจารณาเห็นโทษ ในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์

๗๖

-บาลี ทุก. อ. ๒๐/๖๕/๒๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นอย่างไร คือ การเห็นอัสสาทะ (ความน่ายินดี) เนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ และการเห็นอาทีนวะ (โทษ) เนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เห็นอัสสาทะเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์อยู่ ย่อมละราคะไม่ได้ ย่อมละโทสะไม่ได้ ย่อมละโมหะไม่ได้ เรากล่าวว่า บุคคลยังละราคะไม่ได้ ยังละโทสะไม่ได้ ยังละโมหะไม่ได้แล้ว ย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เห็นอาทีนวะเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์อยู่ ย่อมละราคะได้ ย่อมละโทสะได้ ย่อมละโมหะได้ เรากล่าวว่า บุคคล ผู้ละราคะ ละโทสะ ละโมหะได้แล้ว ย่อมพ้นจาก ชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ ย่อมพ้นไปจากทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ธรรม ๒ อย่าง.

อุปาทาน ๔

๗๗

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๘๘/๓๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ อย่างเหล่านี้ ๔ อย่าง
เป็นอย่างไร ได้แก่

- (๑) อุปาทานคือกาม (กามุปาทาน)
- (๒) อุปาทานคือทิฏฐิ (ทิฏฐุปาทาน)
- (๓) อุปาทานคือศีลและพรต (ศีลพตฺตฺปาทาน)
- (๔) อุปาทานคืออัตตวาทะ (อัตตวาทุปาทาน)

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้คืออุปาทาน ๔ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอุริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทาน ๔ อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอุริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทาน ๔ อย่างเหล่านี้.

ที่ตั้งของอุปาทาน และอุปาทาน

๗๘

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๐๒/๓๐๙.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน และอุปาทาน เธอทั้งหลายจงฟัง.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานเป็นอย่างไร อุปาทานเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย รูป เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูป ชื่อว่า อุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในเวทนา ชื่อว่า อุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย สัญญา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสัญญา ชื่อว่า อุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย สังขาร เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสังขาร ชื่อว่า อุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย วิญญูณ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในวิญญูณ ชื่อว่า อุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย ชั้นนี้เรียกว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ (จตุรค) นี้เรียกว่า อุปาทาน.

(ในสูตรอื่นทรงแสดง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ด้วยอายตนะภายในหก -บาลี สพ. สํ. ๑๘/๑๑๐/๑๖๐. และอายตนะภายนอกหก -บาลี สพ. สํ. ๑๘/๑๓๖/๑๙๐. -ผู้รวบรวม)

อนุสัย ๓ และเหตุเกิด

๗๙

-บาลี อุปริ. ม. ๑๘/๕๑๖/๘๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยตาด้วย รูปทั้งหลาย
ด้วย จึงเกิดจักขุวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม
๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิด
เวทนา อันเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง.

เพราะอาศัยหูด้วย เสียงทั้งหลายด้วย จึงเกิด
โสตวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ
นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยจมูกด้วย กลิ่นทั้งหลายด้วย จึงเกิด
ฆานวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ
นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยลิ้นด้วย รสทั้งหลายด้วย จึงเกิด
ชีวหาวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ
นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยกายด้วย โผฏฐัพพะทั้งหลายด้วย จึง
เกิดกายวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ
นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยใจด้วย ธรรมารมณฺ์ทั้งหลายด้วย จึงเกิดมโนวิญญูณ การประจบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา อันเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง.

บุคคลนั้น เมื่อสุขเวทนา ถูกต้องอยู่ ย่อมเพลิตเพลิน ย่อมพรำสรรเสริญ เมามกอยู่ อนุสัยคือราคะ ย่อมตามนอนแก่บุคคลนั้น (ตสฺส รากานุสโย อนุเสติ).

เมื่อทุกข์เวทนา ถูกต้องอยู่ เขาย่อมเศร้าโศก ย่อมระทมใจ ย่อมคร่ำครวญ ย่อมตีอกร่ำไห้ ย่อมถึงความหลงใหลอยู่ อนุสัยคือปฏิฆะ ย่อมตามนอน (เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

เมื่อเวทนาอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข ถูกต้องอยู่ เขาย่อมไม่รู้ตามเป็นจริงซึ่งสมุทยะ (เหตุเกิด) ของเวทนานั้นด้วย ซึ่งอตัถังคมะ (ความดับไม่เหลือ) แห่งเวทนานั้นด้วย ซึ่งอัสสาทะ (รสร่อย) ของเวทนานั้นด้วย ซึ่งอาทีนวะ (โทษ) ของเวทนานั้นด้วย ซึ่งนิสสรณะ (อุบายเครื่องออกพ้นไป) ของเวทนานั้นด้วย อนุสัยคืออวิชชา ย่อมตามนอน (เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

บุคคลนั้นหนอ ยังละราคานุสัย อันเกิดจากสุขเวทนา
ไม่ได้ (สุขาย เวทนาย ราคานุสัย อปุพพาย) ยังบรรเทาปฏิกขานานุสัย
อันเกิดจากทุกขเวทนาไม่ได้ (ทุกขาย เวทนาย ปฏิกขานานุสัย อปุปฏิก-
วิโนเทศวา) ยังถอนอวิชชานุสัย อันเกิดจากอทุกขมสุขเวทนา
ไม่ได้ (อทุกขมสุขาย เวทนาย อวิชชานุสัย อสมุหิตวา) เมื่อยังละ
อวิชชาไม่ได้ และยังทำวิชชาให้เกิดขึ้นไม่ได้แล้ว (อวิชชํ อปุพพาย
วิชชํ อนุปปาเตตวา) เขาจักทำที่สุดแห่งทุกข์ ในทิฏฐธรรมนี้
ได้นั้น (ทิฏฐเจว ธมฺเม ทุกขสฺสนฺตโกโร ภวิสฺสตีติ) ข้อนี้ไม่เป็นฐานะ
ที่จักมีได้ (เนตํ จานํ วิชฺชตี).

ละเวทนา ๓ เพื่อละอนุสัย ๓

๘๐

-บาลี สทพ. ส. ๑๘/๒๕๔/๓๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ เหล่านี้ เวทนา ๓ เป็นอย่างไร คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละราคานุสัยในสุขเวทนา พึงละปฏิฆานุสัยในทุกขเวทนา พึงละอวิชชานุสัยในอทุกขมสุขเวทนา เพราะเหตุที่ภิกษุละราคานุสัยในสุขเวทนา ละปฏิฆานุสัยในทุกขเวทนา ละอวิชชานุสัยในอทุกขมสุขเวทนา ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่มีราคานุสัย มีความเห็นชอบ ตัดตัณหาได้เด็ดขาด เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว ได้กระทำที่สุดแห่งทุกข์แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ.

การเห็นเวทนา ที่เป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ

๘๑

-บาลี สฬา. ส. ๑๘/๒๕๖/๓๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ เหล่านี้ เวทนา ๓ เป็นอย่างไร คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ภิกษุทั้งหลาย พึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ภิกษุเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนี้เรากล่าวว่า มีความเห็นโดยชอบ ตัดตัณหาได้เด็ดขาด เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว ได้กระทำที่สุดแห่งทุกข์แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ

ถ้าภิกษุใดเห็นสุขโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกข์โดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขซึ่งมีอยู่นั้นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนั้นเป็นผู้เห็นโดยชอบ ย่อมกำหนดรู้เวทนาทั้งหลายได้ ครั้นกำหนดรู้เวทนาแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ในธรรม จบเวท เมื่อตายไปย่อมไม่เข้าถึงความนับว่าเป็นอะไร.

อนุสัย ๗

๘๒

-บาลี สุตต. ย. ๒๓/๘/๑๑.

ภิกษุทั้งหลาย อนุสัย ๗ ประการเหล่านี้ ๗ ประการ เป็นอย่างไร คือ อนุสัยคือกามราคะ อนุสัยคือปฏิฆะ อนุสัยคือทิวฐิ อนุสัยคือวิจิกจฉา อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวาราคะ อนุสัยคืออวิชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลอนุสัย ๗ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อ ละ เพื่อตัดอนุสัย ๗ ประการเหล่านี้ ๗ ประการเป็นอย่างไร คือ อนุสัยคือกามราคะ ... อนุสัยคืออวิชา ภิกษุยอมอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อละ เพื่อตัดอนุสัย ๗ ประการเหล่านี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุละอนุสัยคือกามราคะเสียได้ ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มี ไม่ให้ เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ละอนุสัยคือปฏิฆะเสียได้ ... ละ อนุสัยคือทิวฐิเสียได้ ... ละอนุสัยคือวิจิกจฉาเสียได้ ... ละอนุสัย คือมานะเสียได้ ... ละอนุสัยคือภวาราคะเสียได้ ... ละอนุสัยคือ อวิชาเสียได้ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา เมื่อนั้น ภิกษุนี้ เรากล่าวว่า ตัดต้นหาได้แล้ว เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว กระทำ ที่สุดทุกข้อได้แล้ว เพราะตรัสรู้คือละมานะเสียได้โดยชอบ.

ผู้สิ้นสังโยชน์

ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๕)

๘๓

-บาลี สุตตค. อ. ๒๓/๑๐/๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้ ย่อมเป็นผู้ควร
 แก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควร
 แก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า
 ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

- (๑) อุกโทภาควิมุตติ
- (๒) ปัญญาวิมุตติ
- (๓) กายสักขี
- (๔) ทิฏฐิปัตตะ
- (๕) สัทธาวิมุตติ
- (๖) ธัมมานุสारी
- (๗) สัทธานุสारी

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควร
 แก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควร
 แก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

ชื่อของอริยบุคคล (หน้าที่ ๖)

๘๔

-บาลี ม. ม. ๑๓/๒๒๗/๒๓๐.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ อุกโตภาควิมุตติ ปัญญาวิมุตติ กายสักขี ทิฏฐิปัตตะ สัทธาวิมุตติ ัมมานุสारी สัทธานุสारी.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อุกโตภาควิมุตติบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ถูกต้องด้วยกาย ซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ และอาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา บุคคลนี้เราเรียกว่า อุกโตภาควิมุตติ ภิกษุทั้งหลาย เรา่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ภิกษุนั้นทำเสร็จแล้ว และภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่อาจที่จะประมาทได้อีก.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ปัญญาวิมุตติบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องด้วยกาย ซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ แต่

อาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เราเรียกว่า ปัญญาวิมุตติ ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทย่อมไม่มีแก่ภิกษุแม้ในข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ภิกษุนั้นทำเสร็จแล้ว และภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่อาจที่จะประมาทได้อีก.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กายสักขีบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ และอาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา บุคคลนี้เราเรียกว่า กายสักขี ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า โฉนทานผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริยให้เสมออยู่ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ทิฏฐิปัตตบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่ตลาคตประกาศแล้ว เป็นธรรมอันผู้นั้นเห็นแจ้งแล้ว ประพฤติดีแล้วด้วยปัญญา บุคคลนี้เราเรียกว่า ทิฏฐิปัตตะ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า โฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริย์ให้เสมออยู่ ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธาวิมุตติบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ)

ด้วยปัญญา อนึ่ง ความเชื่อในตถาคตของผู้นั้น ตั้งมั่นแล้ว มีรากหยั่งลงมั่นแล้ว บุคคลนี้เราเรียกว่า สัทธาวิมุตติ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผล แห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า โฉนทำนผู้นี้เมื่อ เสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้ เสมออยู่ ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไร ยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอัน ยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้อง ทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ธัมมานุสारीบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้องด้วย ภายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนต่อการเพ่งโดยประมาณ ด้วยปัญญาของผู้นั้น และธรรมเหล่านี้ คือ สัทอินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ ย่อมมีแก่ผู้นั้น บุคคลนี้เราเรียกว่า

ธัมมานุสारी ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า โฉนทานผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทริย์ให้เสมออยู่ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของ กุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธานุสारीบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ถูกต้อง ด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูป เสียได้ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง ผู้นั้นมีศรัทธา มีความรักใน ตถาคตพอประมาณ และธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทริย์ วิริยินทริย์ สตินทริย์ สมาธินทริย์ ปัญญินทริย์ ย่อมมีแก่ ผู้นั้น บุคคลนี้เราเรียกว่า สัทธานุสारी ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่

ประมาทของภิกษุแม่เช่นนี้ว่า โฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้เสมออยู่ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

บุคคลตกน้ำ ๗ จำพวก

๘๕

-บาลี สุตตค. อ. ๒๓/๑๐/๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเปรียบด้วยคนตกน้ำ ๗ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

- (๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ จมลงคราวเดียวแล้ว ก็เป็นอันจมอยู่นั่นเอง
- (๒) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว กลับจมลงไปอีก
- (๓) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว ทรงตัวอยู่
- (๔) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวดูรอบ ๆ
- (๕) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว วายหาฝั่ง
- (๖) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว เข้ามาถึงที่ตื้น
- (๗) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์ อยู่บนบก

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่จมลงแล้วคราวเดียวแล้ว ก็เป็นอันจมอยู่นั่นเองเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยอกุศลธรรมฝ่ายดำโดยส่วนเดียว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่จมลงแล้วคราวเดียวแล้ว ก็เป็นอันจมอยู่นั่นเองเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่ไพล่ขึ้นมาแล้ว กลับจมลงไปอีกเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไพล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่ศรัทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ และปัญญาของเขานั้น ไม่ตั้งอยู่นาน ไม่เจริญขึ้น เสื่อมไปฝ่ายเดียว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ไพล่ขึ้นมาแล้ว กลับจมลงเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่ไพล่ขึ้นมาแล้ว ทรงตัวอยู่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ไพล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย ส่วนศรัทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ และปัญญาของเขานั้น ไม่เสื่อมลง ไม่เจริญขึ้น คงที่อยู่ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ไพล่ขึ้นมาแล้ว ทรงตัวอยู่เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่ไพล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวดูรอบๆ เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ไพล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ลึกลงไป เขาเป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้

เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวดูรอบๆ เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว วายหาฝั่งเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ลั่นไป และเพราะระคะ โทสะ โมหะเบาบาง เขาเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว วายหาฝั่งเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว เข้ามาถึงที่ตื้นเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลั่นไป เขาเป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้นมีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้วเข้ามาถึงที่ตื้น เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ข้ามถึงฝั่งเป็นพราหมณ์ อยู่บนบกเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี

โอดตปปะตี วิริยะตี และปัญญาตี ในกุศลธรรมทั้งหลาย
เขากระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว
ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์ อยู่บนบกเป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเปรียบด้วยคนตกน้ำ ๗ จำพวก
เหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

บุคคล ๔ จำพวก

๘๖

-บาลี จดทุก. ย. ๒๑/๖/๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

- (๑) บุคคลผู้ไปตามกระแส
- (๒) บุคคลผู้ไปทวนกระแส
- (๓) บุคคลผู้ทรงตัวอยู่
- (๔) บุคคลผู้ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์ อยู่บนบก

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ไปตามกระแสเป็นอย่างไร
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเสพกามทั้งหลาย
และย่อมกระทำความอันเป็นบาป ภิกษุทั้งหลาย นี้เรา
เรียกว่าบุคคลผู้ไปตามกระแส.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ไปทวนกระแสเป็นอย่างไร
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่เสพกาม และ
ย่อมไม่กระทำความอันเป็นบาป แม้มีหน้าองด้วยน้ำตา
ร้องไห้อยู่ เพราะประกอบด้วยทุกข์บ้าง เพราะประกอบด้วย
โศกนัสบ้าง ก็ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ได้
ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าบุคคลผู้ไปทวนกระแส.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ทรงตัวอยู่เป็นอย่างไร
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นโอปปาติกะ
ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็น
ธรรมดา เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ภิกษุทั้งหลาย
นี้เราเรียกว่าบุคคลผู้มีตนตั้งอยู่แล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์อยู่
บนบกเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้
กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้
เพราะความลื่นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าบุคคล
ผู้ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์อยู่บนบก.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้แลมีปรากฏ
อยู่ในโลก.

ผลของการประกอบตนในสุข

๘๗

-บาลี ปา. ที. ๑๑/๑๔๕/๑๑๖.

จุนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชก อัญญเดียรถีย์พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ก็เมื่อพวกท่าน ประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้อยู่ ผลก็ประการ อานิสงส์ก็ประการ อันท่านทั้งหลายพึงหวังได้.

จุนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ผู้มีวาตะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส เมื่อพวกเราประกอบตน ให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้แลอยู่ ผล ๔ ประการ อานิสงส์ ๔ ประการอันพวกเราพึง หวังได้ ๔ ประการเป็น อย่างไร.

อาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะป็นโสดาบัน มีอันไม่ ต้องตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ล้นไป ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๑ เป็น อานิสงส์ประการที่ ๑.

อาวุโส ข้ออื่น ยังมีอีก ภิกษุจะเป็นสกทาคามี มาสู่ โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ เพราะ สังโยชน์ ๓ ล้นไปและเพราะความที่ ราคะ โทสะ โมหะ เบบางข้อนี้เป็นผลประการที่ ๒ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒.

อาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุจะเป็นโอบปาติกะ ผู้จะ
ปรินิพพานในภพนั้น เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้นเป็น
ธรรมดา เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง ๕ ลื่นไป ข้อนี้เป็นผล
ประการที่ ๓ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓.

อาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้อนี้เป็นผล
ประการที่ ๔ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔.

อาวุโส เมื่อพวกเราเป็นผู้ประกอบตนให้ติดเนื่องใน
ความสุข ๔ ประการเหล่านี้แลอยู่ ผล ๔ ประการ อานิสงส์ ๔
ประการเหล่านี้ อันพวกเราพึงหวังได้ ดังนี้.

สัทธานุสारी อัมมานุสारी โสตาบัน

๘๘

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย ตา...หู...จมูก...ลิ้น...กาย...ใจ เป็นสิ่งไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นเป็นปกติ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใด มีความเชื่อ น้อมจิตไปในธรรม ๖ อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลนี้เราเรียกว่าเป็นสัทธานุสारी ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม (หนทางแห่งความถูกต้อง) ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) ล่วงพ้นปุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความชั่ว อันบุคคลทำแล้ว จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่อาจจะทำกาละ トラบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ทนต่อการเพ่งโดยประมาณอันยิ่งแห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลนี้เราเรียกว่า อัมมานุสारी ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง) ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) ล่วงพ้นปุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความชั่ว อันบุคคลทำแล้ว จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่อาจจะทำกาละ トラบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลโดยย่อไม่รู้ ย่อมเห็นซึ่งธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลนี้เราเรียกว่า โสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องต้น.

(สูตรข้างบนนี้ - บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙. ทรงแสดง อารมณ์แห่งอนิจจังเป็นต้น ด้วยธรรม ๖ อย่าง คือ อายุตนะภายในหก ในสูตรถัดไปทรงแสดงอารมณ์นั้น ด้วยอายุตนะภายนอกหก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรม ก็มี, แสดงด้วยวิญญาณหก ก็มี, ด้วยสัมผัส หก ก็มี, ด้วยเวทนาหก ก็มี, ด้วยสัญญาหก ก็มี, ด้วยสัญญาเจตนาหก ก็มี, ด้วยตัณหาหก ก็มี, ด้วยธาตุหก ก็มี, และด้วยขันธห้า ก็มี ทรงแสดงไว้ ด้วยหลักการปฏิบัติอย่างเดียวกัน. -ผู้รวบรวม)

ผู้เชื่อมั่นในதாகต และสำเร็จในโลกนี้ หรือละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ

๘๙

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๑๒๘/๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิวณฺฐิ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิวณฺฐิ ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ อีก ๕ จำพวก ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหนที่สำเร็จในโลกนี้ คือ

- (๑) สัตตักขัตตอุปรมะ
- (๒) โกลังโกละ
- (๓) เอกพีธี
- (๔) สกทาคามิ

(๕) อรหันต์ในปัจจุบัน

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล สำเร็จในโลกนี้.

บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหน ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ

คือ

- (๑) อันตราปรินิพพายี
- (๒) อุปหัจจปรินิพพายี
- (๓) อสังขารปรินิพพายี

(๔) สสังขารปรินิพพายี

(๕) อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยทิฏฐิ บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยทิฏฐิเหล่านั้น ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ และ ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงกระแสนิพพาน บุคคลผู้ถึงกระแสนิพพาน ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ อีก ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหนที่สำเร็จในโลกนี้ คือ

(๑) สัตตักขัตตอุปรมะ

(๒) โกลังโกละ

(๓) เอกพีชี

(๔) สกทาคามี

(๕) อรหันต์ในปัจจุบัน (ทิฏฐเจว ธมฺเม อรหา)

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล สำเร็จในโลกนี้.

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แหละ โลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ
คือ

- (๑) อันตราปรินิพพายี
- (๒) อุปหัจจปรินิพพายี
- (๓) อสังขารปรินิพพายี
- (๔) สสังขารปรินิพพายี
- (๕) อุทธังโสโตกนิภฏฐคามี

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แหละ โลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่านี้ได้เหล่าหนึ่งเลื่อมใส
อย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึง
กระแสนิพพาน บุคคลผู้ถึงกระแสนิพพานเหล่านั้น ๕
จำพวกสำเร็จในโลกนี้ และ ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึง
สำเร็จ.

(ใน - บาลี ปฏิสมฺ. ขุ. ๓๑/๒๔๒/๓๖๐-๓๖๑. มีบาลี
เหมือนกันนี้ แต่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง แปลส่วนท้ายต่าง
ออกไปเป็นว่า เชื่อมั่นในเรา กับเชื่อมั่นในภพสุทธาวาส. -ผู้รวบรวม)

ผู้เป็นอสังขารปรินิพพายี

ผู้เป็นสสังขารปรินิพพายี

๙๐

-บาลี จตุกก. ยี. ๒๑/๒๐๗/๑๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสังขารปรินิพพายีในปัจจุบัน (ทิฏฐเจว ธมฺเม สสงฺขารปรินิพพายี) บางคนเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นสสังขารปรินิพพายี (กายสฺส เกทา สสงฺขารปรินิพพายี) บางคนเป็นผู้เป็นอสังขารปรินิพพายีในปัจจุบัน (ทิฏฐเจว ธมฺเม อสงฺขารปรินิพพายี) บางคนเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นผู้เป็นอสังขารปรินิพพายี (กายสฺส เกทา อสงฺขารปรินิพพายี).

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นผู้เป็นสสังขารปรินิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม

มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นปฏิภูล

มีความสำคัญในโลกทั้งปวงว่าไม่น่ายินดี

พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง

และมรณสัญญาของเธอตั้งไว้ดีแล้วในภายใน

เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้คือ ศรัทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ทั้งอินทริย์

๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าแก้กล้า คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญินทรีย์ เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้แก้กล้า เธอย่อมเป็นสสังขารปรีนิพพายีในปัจจุบันเทียว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นสสังขารปรีนิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเมื่อกายแตกจึงเป็นสสังขาร-ปรีนิพพายีเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม ... เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ ... แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าอ่อน ... เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน เธอเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นสสังขารปรีนิพพายี ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นสสังขารปรีนิพพายีเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นสสังขารปรีนิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม ... บรรลุปฐมฌาน ... บรรลุทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ ... ทั้งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าแก้กล้า ... เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้แก้กล้า เธอย่อมเป็นสสังขารปรีนิพพายีในปัจจุบัน ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นสสังขารปรีนิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็น
อสังขารปรินิพพายเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้
สังัดจากกาม ... บรรลุปฐมฌาน ... บรรลุทุติยฌาน... บรรลุ
ตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... เธออาศัยธรรมเป็นกำลัง
ของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ ... แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้
ของเธอปรากฏว่าอ่อน ... เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้
อ่อน เธอเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นอสังขารปรินิพพายเป็น
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นอสังขาร
ปรินิพพายเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ใน
ในโลก.

(ควรดูประกอบเพิ่มเติมเรื่อง “ปฏิบัติบรรลุมรรคผล ๔ แบบ”
ในหน้า ๒๙๐ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

เป็นการยากที่จะพยากรณ์ว่า ใครดงามและประณีตกว่า

๙๑

-บาลี ตีก. ย. ๒๐/๑๔๘/๔๖๐.

สมัยหนึ่ง ท่านพระสวัฐฐะ ท่านพระมหาโกฏิฐิตะ ท่านพระสารีบุตร ได้สนทนากันถึงเรื่อง บุคคล ๓ จำพวกนี้ คือ กายสักขี ทิฏฐิปัตตะ และ สัทธาวิมุตติ ว่าชอบใจจำพวกไหน ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า

ท่านพระสวัฐฐะได้ตอบว่า ชอบใจบุคคลผู้สัทธาวิมุตติ ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า เพราะสัทธินทรีย์ของบุคคลนี้มีประมาณยิ่ง

ท่านพระมหาโกฏิฐิตะได้ตอบว่า ชอบใจบุคคลกายสักขี ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า เพราะสมาธินทรีย์ของบุคคลนี้มีประมาณยิ่ง

ท่านพระสารีบุตรได้ตอบว่า ชอบใจบุคคลผู้ทิฏฐิปัตตะ ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า เพราะปัญญาณทรีย์ของบุคคลนี้มีประมาณยิ่ง

จากนั้นท่านพระสารีบุตรจึงได้พาทั้งหมด เข้าไปหาพระผู้มีพระภาค แล้วได้กราบทูลเรื่องทั้งหมดให้ทราบ

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่าดังนี้ ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย เพราะข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พวกสัทธาวิมุตติเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความปรารถนา ส่วนพวกกายสักขีและทิฏฐิปัตตะ ยังเป็นสกทาคามีหรืออนาคตามิ.

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่าดังนี้ ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย เพราะข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พวกกายสักขีเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหัตต์ ส่วนพวกสัทธาวิมุตติและทิวฐิปัตตะ ยังเป็นสกทาคามีหรืออนาคามี.

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่าดังนี้ ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย เพราะข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พวกทิวฐิปัตตะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหัตต์ ส่วนพวกสัทธาวิมุตติและกายสักขี ยังเป็นสกทาคามีหรืออนาคามี.

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย.

ผู้พ้นทุกข์ หรือไม่ไปทุกข์

๙๒

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๔๗๑/๑๕๓๐.

มหาราช บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วย ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... มีปัญญารำเรือง ฉียบแหลม และประกอบด้วยวิมุตติ เขาย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ บุคคลนี้พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุกติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วย ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... มีปัญญารำเรือง ฉียบแหลม แต่ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต้น ๕ สิ้นไป เขาเกิดเป็นอุปปาติกะ จะปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุกติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วย ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญารำเรือง ไม่ฉียบแหลม และ

ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์ ๓ ลึ้นไป และเพราะ
ราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง เขาเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้
อีกคราวเดียวเท่านั้น จะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลนี้ก็
พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปרטวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม
... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาว่าเรจึง ไม่เฉียบแหลม และ
ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์ ๓ ลึ้นไป เขาเป็น
โสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้
ในเบื้องหน้า บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปרטวิสัย
อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม
... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาว่าเรจึง ไม่เฉียบแหลม และ
ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์
วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ธรรมทั้งหลาย
ที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนต่อการพंगด้วยปัญญาของเขา
(ยัง) กว่าประมาณ บุคคลนี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน
เปרטวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม
... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาว่าแจ้ง ไม่เฉียบแหลม และ
ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์
... ปัญญาธิริย และเขามีศรัทธา มีความรักในตถาคต
พอประมาณ บุคคลนี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย
อบาย ทุคติ วินิบาต.

เทวดาใดไม่มีพยาบาท

เทวดานั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้

๙๓

-บาลี ม. ม. ๑๓/๕๒๐/๕๗๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีเครื่องกระทำให้ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร มหาราช ในบรรดาวรรณะ ๔ จำพวกนี้ วรรณะ ๒ จำพวก คือ กษัตริย์และพราหมณ์ เรากล่าวว่า เป็นผู้เลิศ คือ เป็นที่กราบไหว้ เป็นที่ลูกรับ เป็นที่กระทำ อัญชลี เป็นที่กระทำสามีจิกรรม.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมิได้ทูลถามถึงความแปลกกัน ในปัจจุบันกับพระผู้มีพระภาค หม่อมฉันทูลถามถึงความแปลกกันใน สัมปรายภพกับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีเครื่องกระทำให้ ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช องค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) มหาราช ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นอรหันต์ ... เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม

(๒) ภิกษุเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารอันสม่าเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เป็นปานกลาง ควรแก่การทำคามเพียร

(๓) เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เปิดเผยตนตามความเป็นจริงในพระศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้เป็นวิญญูชน

(๔) เป็นผู้ปรารถนาคามเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

(๕) เป็นผู้มีปัญหา ประกอบด้วยปัญญาเครื่อง พิจารณาความเกิดและความดับ เป็นอริยะเป็นเครื่องชำระ กิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

มหาราช เหล่านี้แลองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการ.

มหาราช วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น เป็นผู้ประกอบด้วย องค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ข้อนั้นก็จะเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่วรรณะ ๔ จำพวกนั้น ตลอดกาลนาน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น พึงเป็นผู้ประกอบด้วย องค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนั้น จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีเครื่องกระทำให้ ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช ในข้อนี้ เรากล่าวความต่างกันด้วยความ เพียรแห่งวรรณะ ๔ จำพวกนั้น.

มหาราช เปรียบเหมือนสัตว์คู่หนึ่ง เป็นช้างที่ควร ฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว คู่หนึ่งไม่ได้ฝึก ไม่ได้แนะนำ.

มหาราช ท่านจะทรงสำคัญความข้อนี้เป็นอย่างไร สัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว สัตว์คู่หนึ่ง

ที่เขาฝึกแล้วเท่านั้น ฟังถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว ฟังยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อมมิใช่หรือ.

อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

มหาราช ก็สัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคควรฝึกก็ตาม เขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้แนะนำ สัตว์คู่หนึ่งที่เขาไม่ได้ฝึกเลย จะฟังถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว จะฟังยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อมเหมือนสัตว์คู่หนึ่ง เป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม ที่เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว ดังนั้นบ้างหรือไม่.

ไม่เป็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

มหาราช ฉะนั้นเหมือนกันแล ผลได้อันบุคคลผู้มีศรัทธา มีอาพาธน้อย ไม่โอดวอด ไม่มีมายา ปรารถนาความเพียร มีปัญญา ฟังถึงผลนั้น บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา มีอาพาธมาก โอดวอด มีมายา เกียจคร้าน มีปัญญาทราหม จักถึงได้ ดังนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพอันเป็นเหตุ และตรัสสภาพอันเป็นผลพร้อมกับเหตุ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกเหล่านั้น

พึงเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ และมีความเพียรชอบเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณ ๔ จำพวกนั้น จะพึงมีความแปลกกัน พึงมีเครื่องกระทำให้ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช ในข้อนี้ เราย่อมไม่กล่าวความต่างกันระหว่างวิมุตติกับวิมุตติ ของวรรณะ ๔ จำพวกนั้น.

มหาราช เปรียบเหมือนบุรุษเก็บเอาไม้สาละแห้งมาใส่ไฟ พึ่งก่อไฟให้โพล่งขึ้น ต่อมา บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะม่วงแห้งมาใส่ไฟ พึ่งก่อไฟให้โพล่งขึ้น และภายหลัง บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะเดื่อแห้งมาใส่ไฟพึ่งก่อไฟให้โพล่งขึ้น.

มหาราช ท่านจะทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร เปลวกับเปลว สีกับสี หรือแสงกับแสงของไฟที่เกิดขึ้นจากไม้ต่าง ๆ กันนั้น จะพึงมีความแตกต่างกันอย่างไรหรือหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่พึงมีความแตกต่างกันเลย พระเจ้าข้า.

มหาราช ฉะนั้นก็เหมือนกัน เดชอันใดอันความเพียรย้ายแล้ว เกิดขึ้นด้วยความเพียร ในข้อนี้ เราย่อมไม่กล่าวความต่างกันระหว่างวิมุตติกับวิมุตติ.

... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวดามีจริงหรือ พระเจ้าข้า.

มหาราช ก็เพราะเหตุอะไรท่านจึงถามอย่างนี้ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวดามีจริงหรือ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเทวดามีจริง เทวดาเหล่านั้น มาสู่ความ
เป็นอย่างนี้ หรือไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

มหาราช เทวดาเหล่าใดมีพยาบาท (สพฺยาปชฺฌมา)
เทวดาเหล่านั้นมาสู่ความเป็นอย่างนี้ (อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ)
เทวดาเหล่าใดไม่มีพยาบาท (อพฺยาปชฺฌมา) เทวดาเหล่านั้น
ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตฺนฺติ) ^๑

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พรหมมีจริงหรือ.

มหาราช ก็เพราะเหตุไรท่านจึงถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญก็พรหมมีจริงหรือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพรหมมีจริง พรหมนั้นมาสู่ความเป็น
อย่างนี้ หรือไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

มหาราช พรหมใดมีพยาบาท (สพฺยาปชฺฌโฌ) พรหมนั้น
มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (อาคนฺตา อิตฺถตฺตํ) พรหมใดไม่มีพยาบาท
(อพฺยาปชฺฌโฌ) พรหมนั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (อนาคนฺตา
อิตฺถตฺตฺนฺติ)

๑. ในส่วนนี้ มีสำนวนแปลแบบอื่นอีก เช่น เทวดาเหล่าใดมีทุกข์ เทวดาเหล่านั้น มาสู่
โลกนี้ เทวดาเหล่าใดไม่มีทุกข์ เทวดาเหล่านั้นไม่มาสู่โลกนี้ เป็นต้น. -ผู้รวบรวม

ผู้เป็นเสขะ

๙๔

-บาลี ดิก. อ. ๒๐/๒๙๗/๕๒๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า เสขะ ๆ ดังนี้ ด้วยเหตุมี
ประมาณเท่าไรหนอ บุคคลจึงถือว่าเป็นเสขะ.

ภิกษุ ที่เรียกชื่อว่าเสขะ ด้วยเหตุว่ายังต้องศึกษา
ศึกษาอะไร ศึกษาอิศลสิกขา ศึกษาอิจิตตสิกขา และ
ศึกษาธิปัญญาสิกขา.

ภิกษุ ที่เรียกชื่อว่าเสขะ ด้วยเหตุว่ายังต้องศึกษาแล.

สิกขา ๓

๙๕

-บาลี ตัก. ย. ๒๐/๓๐๗/๕๒๙.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ นี้ สิกขา ๓ เป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา.

ภิกษุทั้งหลาย กิ้อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มศีล สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา.

ภิกษุทั้งหลาย กิ้อธิจิตตสิกขาเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตกมีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่. เพราะวิตกและวิจารณ์สงบไป จึงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะปีติสิ้นไป จึงมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอรหิยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อริปัญญาสิกขาเป็นอย่างไร ภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึง
ความดับทุกข์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อริปัญญาสิกขา.
ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลสิกขา ๓.

บรรพชิตกับคฤหัสถ์ ละสังโยชน์ได้ไม่เท่ากัน

๙๖

-ปาณี ม. ม. ๑๓/๒๐๗/๑๙๙.

อนรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดำรงอยู่ในอรหัตตผล ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเอง หรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้น เป็นผู้มริธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พันวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความ เป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุ แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นโอปปาทิกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจาก โลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ก็ ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่าท่านนั้น เป็นผู้มริศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มริธรรมอย่างนี้บ้าง ว่า

ท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหิต-
ธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง
ภิกษุเหล่านั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของ
ภิกษุเหล่านั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุ
แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า
ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น
สกทาคามี จักมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วทำที่สุด
ทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป และเพราะระคะ โทสะและ
โมหะเบาบาง ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุเหล่านั้นได้เห็นเองหรือ
ได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็น
ผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่า
ท่านนั้นเป็นผู้มีวิหิตธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พิเศษ
แล้วอย่างนี้บ้าง ภิกษุเหล่านั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ
จาคะ และปัญญาของภิกษุเหล่านั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความ
เป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุ
แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนรุทระทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น โสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป ถ้าท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเอง หรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พิเศษอย่างนี้บ้าง ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทระทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุ แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

(ถัดไปได้ตรัสถึงภิกษุณี โดยมีนัยอย่างเดียวกันกับในกรณีของภิกษุ)

อนรุทระทั้งหลาย อุบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า อุบาสกชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นโอบปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมา ว่าท่านนั้นเป็น

ผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้างว่าท่านเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของอุบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทระทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่อุบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้.

อนรุทระทั้งหลาย อุบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่าอุบาสกชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าเป็นสกทาคามี จักกลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียว แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป และเพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอุบาสกนั้นได้เห็นเอง หรือได้ยินมา ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาของอุบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่
อุบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนรุทธะทั้งหลาย อุบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า
อุบาสกชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า
เป็นโสดาบันมีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มี
อันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป ก็ท่าน
นั้นเป็นผู้อันอุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า ท่านนั้น
เป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง
ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหาร
ธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง
อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึง ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา
ของอุบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่
อุบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

(ถัดไปได้ตรัสถึงอุบาสิกา โดยมีนัยอย่างเดียวกันกับในกรณีของอุบาสก)

ละสังโยชน์ได้ ถึงจะทำที่สุดทุกข์ได้ | ๙๗

- ภาติ ม. ม. ๑๓/๒๓๘/๒๔๓.

ข้าแต่พระโคตม คุณหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคุณหัสถ์ไม่ได้
เมื่อตายไป ย่อมทำที่สุดทุกข์ได้มีอยู่หรือ.

วิจจะ คุณหัสถ์ที่ยังละสังโยชน์ของคุณหัสถ์ไม่ได้แล้ว
เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้นั้น ไม่มีเลย.

ข้าแต่พระโคตม ก็คุณหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคุณหัสถ์ไม่ได้
เมื่อตายไป เข้าถึงโลกสวรรค์ได้ มีอยู่หรือ.

วิจจะ คุณหัสถ์ที่ละสังโยชน์ของคุณหัสถ์ยังไม่ได้
เมื่อตายไป ได้ไปสวรรค์นั้น ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย
ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อยเท่านั้น โดยที่แท้ มี
อยู่มากทีเดียว.

ข้าแต่ท่านพระโคตม อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้
มีอยู่บ้างหรือ.

วิจจะ อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์
ได้นั้น ไม่มีเลย.

ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะไปสวรรค์ได้
มีอยู่หรือ.

ว่าจะ นับแต่กัปนี้ขึ้นไป ๙๑ กัป เรายะลิกไม่ได้
ว่าได้เห็นอาชีวกอื่นที่ไปสวรรค์ นอกจากอาชีวกพวกเดียว
ที่เป็นกรรมวาที กิริยาวาที.

ข้าแต่ท่านพระโคตม เมื่อเป็นเช่นนั้น ลัทธิของเดียรถีย์เป็นอันสูญ
โดยที่สุด จากคุณเครื่องไปสู่สวรรค์อย่างนั้นหรือ.

อย่างนั้นว่าจะ ลัทธิของเดียรถีย์นี้ เป็นอันสูญโดยที่สุด
แม้จากคุณเครื่องไปสู่สวรรค์.

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สติ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สติ เมื่อเสวยเวทนา

๙๘

-ปาฐิ สทพ. ส. ๑๘/๒๕๗/๓๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สติ ย่อมเสวยสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขมสุขเวทนาบ้าง อริยสาวกผู้ได้สติแล้ว ก็ย่อมเสวยสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขมสุขเวทนาบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ในบุคคล ๒ จำพวกนั้น อะไรเป็นความพิเศษ เป็นความแปลก เป็นเครื่องทำให้ต่างกันระหว่างอริยสาวกผู้ได้สติ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สติ.

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สติ อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก ร่ำไรร่ำพัน ทูบออกคร่ำครวญ ย่อมถึงความหลงใหล เขาย่อมเสวยเวทนา ๒ อย่าง คือ เวทนาทางกาย และเวทนาทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนู พึงยิงบุรุษด้วยลูกศร แล้วยิงซ้ำบุรุษนั้นด้วยลูกศรดอกที่ ๒ อีก ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศร ๒ อย่าง คือ ทางกายและทางใจ ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สติ ก็ฉนั้นเหมือนกัน อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก

ำไรำพัน ทูบอกครำครวญ ย่อมถึงความหลงใหล เขาย่อม
 เสวยเวทนา ๒ อย่าง คือเวทนาทางกาย และเวทนาทางใจ
 อนึ่ง เขาย่อมเป็นผู้มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น
 นั้นเอง ปฏิฆานุสัยใด อันเกิดเพราะทุกขเวทนา ปฏิฆานุสัยนั้น
 ย่อมนอนตามแก่เขา ผู้มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น
 เขาผู้อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมจะพอใจในกามสุข
 ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะปุถุชนผู้ไม่ได้สติบ ย่อมไม่รู้
 อุบายเครื่องสลัดออกจากทุกขเวทนา นอกไปจากกามสุข
 และเมื่อเขาพอใจในกามสุขอยู่ ราคานุสัยใด อันเกิดเพราะ
 สุขเวทนา ราคานุสัยนั้น ย่อมนอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) เขาย่อม
 ไม่รู้ซึ่งเหตุเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตถงคม) คุณ
 (อสุภ) โทษ (อาทินว) และอุบายเป็นเครื่องสลัดออก (นิสสรณ)
 แห่งเวทนาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้เหตุเกิด
 ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดออก
 แห่งเวทนาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง อวิชชานุสัยใด อัน
 เกิดเพราะอทุกขมสุขเวทนา อวิชชานุสัยนั้น ย่อมนอนเนื่อง
 (ในบุคคลนั้น) ถ้าเสวยสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ติดใจ เสวย
 สุขเวทนานั้น ถ้าเสวยทุกขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ติดใจ เสวย
 ทุกขเวทนานั้น และถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนา เขาย่อมเป็น
 ผู้ติดใจ เสวยอทุกขมสุขเวทนานั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับนี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ประกอบด้วยชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ เรากล่าวว่า เป็นผู้ประกอบด้วยทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้ลำดับ อันทุกขเวทนา ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่รำไรรำพัน ไม่ทูปอก คร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงใหล เขาย่อมเสวยเวทนาทางกาย อย่างเดียว ไม่ได้เสวยเวทนาทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนู พึงยิง บุรุษด้วยลูกศร แล้วยิงซ้ำบุรุษนั้นด้วยลูกศรดอกที่ ๒ ผิดไป ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศรดอก เดียว ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ลำดับ ก็ฉนั้นเหมือนกัน อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่รำไรรำพัน ไม่ทูปอกคร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงใหล เขาย่อมเสวยเวทนา ทางกายอย่างเดียว ไม่ได้เสวยเวทนาทางใจ อนึ่ง เขาย่อม ไม่มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น ปฏิฆานุสัยใด อันเกิด เพราะทุกขเวทนา ปฏิฆานุสัยนั้น ย่อมไม่นอนตามแก่เขา ผู้ไม่มี ความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น เขาผู้อันทุกขเวทนาถูก ต้องแล้ว ย่อมจะไม่พอใจในกามสุข ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะอริยสาวกผู้ได้ลำดับนั้น ย่อมรู้ชัดซึ่งอุปายาส อันเป็น เครื่องสลัดออกจากทุกขเวทนา นอกไปจากกามสุข เมื่อเขา

ไม่พอใจในกามสุข รากานุสัยใด อันเกิดเพราะสุขเวทนา รากานุสัยนั้น ย่อมไม่นอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) เขาย่อมรู้ชัด ซึ่งเหตุเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่อง สลัดออกแห่งเวทนาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัด ซึ่งเหตุเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่อง สลัดออกแห่งเวทนาเหล่านั้นตามความเป็นจริง อวิชชานุสัยใด อันเกิดเพราะอทุกขมสุขเวทนา อวิชชานุสัยนั้น ย่อมไม่นอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) ถ้าเสวยสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ไม่ติดใจ เสวยสุขเวทนานั้น ถ้าเสวยทุกขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ไม่ติดใจ เสวยทุกขเวทนานั้น ถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ไม่ติดใจ เสวยอทุกขมสุขเวทนานั้น.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วนี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ปราศจากชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ เราย่อมกล่าวว่า เป็นผู้ปราศจากทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นความพิเศษ เป็นความ แปรลกัณ เป็นเครื่องกระทำให้ต่างกันระหว่างอริยสาวกผู้ได้ สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ.

ธรรมที่น่าอัศจรรย์ในธรรมวินัยนี้

๙๙

-บาลี อฎฐก. อ. ๒๓/๒๐๗/๑๑๐.

ตรัสเพราะปรารถนาเหตุมีภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์อยู่หมู่ภิกษุสงฆ์ในวันอุโบสถ

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายพึงทำอุโบสถเถิด พึงแสดงปาติโมกข์เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่กาลบัดนี้เป็นต้นไป เราจักไม่แสดงปาติโมกข์.

ภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตจะพึงแสดงปาติโมกข์ ในบริษัทที่ไม่บริสุทธิ์ นี้มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส.

ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ ย่อมอภิมรยธรรม ๘ ประการเป็นอย่างไร คือ

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทราดลุ่ม ลึกลงไป โดยลำดับ หาได้โกรกชันเหมือนเหวไม่ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๑ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอไม่ล้นฝั่ง นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๒ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรไม่เคลื่อนด้วยซากศพ และในมหาสมุทรคลื่นย่อมพัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบกทันที นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๓ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่แม่น้ำสายใหญ่ ๆ บางสายคือ แม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมเปลี่ยนนามและโคตรเต็มหมดถึงความนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๔ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมยังมหาสมุทร และสายฝนจากอากาศตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็มีได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะน้ำนั้น ๆ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๕ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๖ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรณอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกตนี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๗ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรณอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือ ปลาตมิ ปลาตมิงคลา ปลาตมิริมิงคลา พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐ โยชน์ ก็มีอยู่ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๘ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรณอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการเหล่านี้แล ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรณอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ ก็มีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ ย่อมอภิมรยอยู่ ธรรม ๘ ประการเป็นอย่างไร คือ.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุหรือตัดผลโดยตรง นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๑ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๒ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้ทุศีล มีบาปกรรม มีสมาจารไม่สะอาด นำรังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว มิใช่สมณะ แต่ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพหุมจรรย์ แต่ปฏิญญาว่าประพฤติพหุมจรรย์ เเนาใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเพียงตั้งชยะมูลฝอย สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้นประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุ สงฆ์ก็จริง ถึงกระนั้นเขาก็ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์

ก็ห่างไกลจากเขา นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๓ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอธิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่าเป็นสมณศากยบุตรทั้งนั้น นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๔ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอธิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ถึงแม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็มีได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๕ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอธิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๖ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอธิมรยอยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด รัตนะในธรรมวินัยนั้นมีดังนี้ คือ สติปฏิฐาน ๔

สัมมัปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๗ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึง อภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนัก อาศัยแห่งสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในธรรมวินัยนี้ มีดังนี้ คือ โสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล อนาคตามิ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคตามิผล อรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๘ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้มีสิ่งที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึง อภิรมย์อยู่.

(ใน - บาลี อฎฐก. อ. ๒๓/๒๐๐/๑๐๙. ได้ตรัสกับปหาราทะ จอมอสูรโดยมีนัยเดียวกันนี้. - ผู้รวบรวม)

ปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้น

๑๐๐

- บาลี จตุกก. ยี. ๒๑/๒๑๓/๑๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อกายมีอยู่ สุขทุกข์ภายในย่อมเกิดขึ้น เพราะกายสัมผัสเจตนาเป็นเหตุ หรือเมื่อวาจามีอยู่ สุขทุกข์ภายในย่อมเกิดขึ้น เพราะวจีสัมผัสเจตนาเป็นเหตุ หรือเมื่อใจมีอยู่ สุขทุกข์ภายในย่อมเกิดขึ้น เพราะมโนสัมผัสเจตนาเป็นเหตุ

อีกอย่างหนึ่ง เพราะอวิชาเป็นปัจจัย บุคคลย่อมปรุงแต่งกายสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง หรือบุคคลอื่นย่อมปรุงแต่งกายสังขารของบุคคลนั้นอันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น หรือบุคคลรู้สึกด้วยยอมปรุงแต่งกายสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง หรือบุคคลไม่รู้สึกด้วยยอมปรุงแต่งกายสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง

บุคคลย่อมปรุงแต่งวจีสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง หรือบุคคลอื่นย่อมปรุงแต่งวจีสังขารของบุคคลนั้น อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นบ้าง หรือบุคคลรู้สึกด้วยยอมปรุงแต่งวจีสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง หรือ

บุคคลไม่รู้สีกตัวย่อมปรุ้งแต่งวีสังขาร อันเป็นปัจจัยให้
สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง

บุคคลย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์
ภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง หรือบุคคลอื่นย่อมปรุ้งแต่ง
มโนสังขารของบุคคลนั้น อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้น
แก่บุคคลนั้นบ้าง หรือบุคคลรู้สีกตัวย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร
อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง หรือบุคคล
ไม่รู้สีกตัวย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์
ภายในเกิดขึ้นบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย อวิชชาติดตามไปแล้วในธรรมเหล่านี้
แต่เพราะอวิชชานั้นแลดับโดยสำรอกไม่เหลือ กายอันเป็น
ปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น ย่อมไม่มี วาจา
... ใจ ... เขต ... วัตถุ... आयตนะ ... อธิกรณะอันเป็นปัจจัย
ให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นย่อมไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ความได้อัตภาพ ๔ ประการนี้ ๔
ประการเป็นอย่างไร คือ ความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตน
เป็นไป ไม่ใช่สัญญาเจตนาของผู้อื่นเป็นไปก็มี ความได้อัตภาพที่
สัญญาเจตนาของผู้อื่นเป็นไป ไม่ใช่สัญญาเจตนาของตนเป็นไปก็มี
ความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนด้วย สัญญาเจตนาของผู้อื่น

ด้วยเป็นไปก็มี ความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนก็มีใช้สัญญาเจตนาของผู้อื่นก็มีใช้เป็นไปก็มี.

ภิกษุทั้งหลาย ความได้อัตภาพ ๔ ประการนี้แล.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อนี้ ข้าพระองค์ทราบชัดเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ว่า บรรดาความได้อัตภาพ ๔ ประการนั้น ความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนเป็นไป มิใช่สัญญาเจตนาของผู้อื่นเป็นไปนี้ คือ การจตุตจากภายนั้นของสัตว์เหล่านั้นย่อมมีเพราะสัญญาเจตนาของตนเป็นเหตุ ความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของผู้อื่นเป็นไป มิใช่สัญญาเจตนาของตนเป็นไปนี้ คือ การจตุตจากภายนั้นของสัตว์เหล่านั้น ย่อมมีเพราะสัญญาเจตนาของผู้อื่นเป็นเหตุ ความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนด้วยสัญญาเจตนาของผู้อื่นด้วยเป็นไปนี้ คือ การจตุตจากภายนั้นของสัตว์เหล่านั้นย่อมมีเพราะสัญญาเจตนาของตนและสัญญาเจตนาผู้อื่นเป็นเหตุความได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนเป็นไปก็มีใช้สัญญาเจตนาของผู้อื่นเป็นไปก็มีใช้นี้ จะพึงเห็นเทวดาทั้งหลายด้วยอัตภาพนั้นเป็นอย่างไร พระเจ้าข้า.

สารีบุตร พึงเห็นเทวดาทั้งหลายผู้เข้าถึงแนวสัญญา-นาสัญญาตนะด้วยอัตภาพนั้น.

(ถัดจากนี้ ได้ตรัสต่อไปตามข้อความที่ปรากฏในหน้า ๙๘ ของหนังสือเล่มนี้. ผู้รวบรวม)

นิพพานธาตุ ๒ อย่าง

๑๐๑

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๕๘/๒๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการ เป็นอย่างไร คือ สอฺปาติเสสนิพพานธาตุ และอนุปาติเสสนิพพานธาตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สอฺปาติเสสนิพพานธาตุเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชนในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุงสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั้นเทียว ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอฺปาติเสสนิพพานธาตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อนุปาติเสสนิพพานธาตุเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นรอบ

แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอรรถภาพนี้แหละของภิกษุ นั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น.

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อนุปาติเสสนิพพานธาตุ ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล.

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ตถาคตผู้มีจักขุ ผู้อัน ตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่ประกาศไว้แล้ว อันนิพพานธาตุอย่างหนึ่งมีในปัจจุบันนี้ชื่อว่า สอุปาทิเสส เพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุ (อีกอย่างหนึ่ง) เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวงอันมีในเบื้องหน้าชื่อว่าอนุปาติเสส ชนเหล่าใดรับทอนปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้ มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ชนเหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพาน เป็นที่สิ้นกิเลสเพราะบรรลุธรรมอันเป็นสาระ เป็นผู้คงที่ ละภพได้ทั้งหมด.

ข้อปฏิบัติเพื่อสินค้าส่งออก

ผู้หลับน้อย ตื่นมากในราตรี

๑๐๒

-บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๑๗๕/๑๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย คน ๕ จำพวกนี้ ย่อมหลับน้อย
ตื่นมากในราตรี ๕ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

- (๑) สตรีผู้คิดมุ่งถึงบุรุษ
- (๒) บุรุษผู้คิดมุ่งถึงสตรี
- (๓) โจรผู้คิดมุ่งลักทรัพย์
- (๔) พระราชาผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณีย
- (๕) ภิกษุผู้คิดมุ่งถึงธรรมที่ปราศจากสังโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย คน ๕ จำพวกนี้แล ย่อมหลับน้อย
ตื่นมากในราตรี.

ธรรมมีอุปการะมากต่อผู้เป็นเสขะ

๑๐๓

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๖/๑๙๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุนิพพาน ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำเหตุที่มีผล ภายในว่ามีอุปการะมาก เหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมนสิการโดยแยบคาย ย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี.

ธรรมอย่างอื่นอันมีอุปการะมาก เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุดแห่งภิกษุผู้เป็นพระเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการไม่มีเลย ภิกษุเริ่มตั้งไว้ซึ่งมนสิการโดยแยบคาย พึงบรรลุนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ได้.

ปฏิบัติพาทรรุผล ๔ แบบ

๑๐๔

-บาลี จตุกก. ย. ๒๑/๒๐๒, ๒๐๗/๑๖๓, ๑๖๖.

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ ประการเหล่านี้ ๔ ประการ เป็นอย่างไร คือ

- (๑) ทุกขาปฏิบัติพาทันธาภิญญา (ปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า)
- (๒) ทุกขาปฏิบัติพาทชิปปาภิญญา (ปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว)
- (๓) สุขาปฏิบัติพาทันธาภิญญา (ปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า)
- (๔) สุขาปฏิบัติพาทชิปปาภิญญา (ปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว)

แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า

ภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขาปฏิบัติพาทันธาภิญญา เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกุศล มีความสำคัญในโลก ทั้งปวงว่าไม่น่ายินดี พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง อนึ่ง มรณสัญญาของเธอตั้งอยู่ดีแล้วในภายใน เธอเข้าไปอาศัยธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา อินทริย์ ๕ ประการนี้ คือ

สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญินทรีย์
ของเธอปรากฏว่าอ่อน เธอจึงได้บรรลุคุณวิเศษเพื่อความ
สิ้นอาสวะช้า เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน ฝึกหัดทั้งหลาย
นี้เรียกว่า ทุกขาปฏิบัติพาหุทัณฑาภิญญา.

แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว

ฝึกหัดทั้งหลาย ก็ทุกขาปฏิบัติพาหุทัณฑาภิญญา เป็นอย่างไร
ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม มีความ
สำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกูล มีความสำคัญในโลกทั้งปวง
ว่าไม่น่ายินดี พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง อนึ่ง
มรณสัญญาของเธอตั้งอยู่ดีแล้วในภายใน เธอเข้าไปอาศัย
ธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา
หิริ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ
สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญินทรีย์
ของเธอปรากฏว่าแก่กล้า เธอยอมได้บรรลุคุณวิเศษเพื่อ
ความสิ้นอาสวะเร็วพลัน เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้แก่กล้า
ฝึกหัดทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขาปฏิบัติพาหุทัณฑาภิญญา.

แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า

ภิกษุทั้งหลาย ก็สุขาปฏิบัติพาหัตถาภิญญาเป็นอย่างไร
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
ทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิด
จากวิเวกอยู่ เพราะวิตกและวิจารณ์สงบไป จึงบรรลุทุติยฌาน
มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มี
วิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะความจาง
คลายไปแห่งปีติ ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ
บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้
เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ เพราะละสุข ละทุกข์
และดับโสมนัสก่อน ๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ เธออาศัย
ธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ
โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ สัทธินทรีย์
วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ของเธอ
ปรากฏว่าอ่อน เธอจึงบรรลุคุณวิเศษ เพื่อความสิ้นอาสวะช้า
เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า
สุขาปฏิบัติพาหัตถาภิญญา.

แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว

ภิกษุทั้งหลาย ก็สุขาปฏิบัติพาชิปปาภิญญาเป็นอย่างไร
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรม
 ทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิด
 จากวิเวกอยู่ เพราะวิตกและวิจารณ์สงบไป จึงบรรลุทุติยฌาน
 มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มี
 วิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะความจาง
 คลายไปแห่งปีติ ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ
 บรรลุตติยฌานที่พระอรียเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้
 เป็นผู้มื่ออุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ เพราะละสุข ละทุกข์
 และดับโสมนัสก่อน ๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์
 ไม่มีสุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ เธออาศัย
 ธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ
 โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ทั้งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ สัทธินทรีย์
 วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ของเธอ
 ปราบกว่าแก่กล้า เธอย่อมได้บรรลุคุณพิเศษ เพื่อความ
 ลื่นอาสวะเร็วพลัน เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้แก่กล้า
 ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สุขาปฏิบัติพาชิปปาภิญญา.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ปฏิบัติ ๔ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ในปฏิปทา ๔ ประการนั้น ทุกขา-
ปฏิปทาทัณฑ์ภิญญา บัณฑิตกล่าวว่า เลวโดยส่วนทั้งสอง
ที่เดียว คือ กล่าวว่าเลวแม้ด้วยการปฏิบัติลำบาก กล่าวว่าเลว
แม้ด้วยการรู้ได้ช้า ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทานี้บัณฑิตกล่าวว่า
เลวโดยส่วนทั้งสองที่เดียว

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขาปฏิปทาขีปภาภิญญา บัณฑิต
กล่าวว่าเลว เพราะปฏิบัติลำบาก.

ภิกษุทั้งหลาย สุขาปฏิปทาทัณฑ์ภิญญา บัณฑิต
กล่าวว่าเลว เพราะรู้ได้ช้า.

ภิกษุทั้งหลาย สุขาปฏิปทาขีปภาภิญญา บัณฑิต
กล่าวว่าประณีตโดยส่วนทั้งสองที่เดียว คือ กล่าวว่าประณีต
แม้ด้วยการปฏิบัติสะดวก กล่าวว่าประณีตแม้ด้วยการรู้ได้เร็ว
ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทานี้บัณฑิตกล่าวว่าประณีตโดยส่วน
ทั้งสองที่เดียว.

ความพรากจากโยคะ ๔

๑๐๕

-บาลี จตฺตก. อ. ๒๑/๑๔/๑๐.

ภิกษุทั้งหลาย ความพรากจากโยคะ ๔ ประการนี้
๔ ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) ความพรากจากกามโยคะ (กามโยควิสโยโค)
- (๒) ความพรากจากภวโยคะ (ภวโยควิสโยโค)
- (๓) ความพรากจากทิฏฐิโยคะ (ทิฏฐิโยควิสโยโค)
- (๔) ความพรากจากอวิชาโยคะ (อวิชาโยควิสโยโค)

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากกามโยคะเป็นอย่างไร
บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทัย) ความ
ตั้งอยู่ไม่ได้ (อตถงคม) คุณ (อสุสส) โทษ (อาทีนว) และอุปาย
เครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งกามทั้งหลาย ตามความเป็นจริง
เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และ
อุปายเครื่องสลัดออกแห่งกามทั้งหลาย ตามความเป็นจริง
ความกำหนัดเพราะกาม ความเปล็ดเพลिनเพราะกาม ความ
เยื่อใยเพราะกาม ความหมกมุ่นเพราะกาม ความกระหาย
เพราะกาม ความเร้าร้อนเพราะกาม ความหยั่งลงในกาม
ความทะยานอยากเพราะกามในกามทั้งหลาย ย่อมไม่เกิดขึ้น
ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ความพรากจากกามโยคะ ความ
พรากจากกามโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากภวโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตถกม) คุณ (อสุสัท) โทษ (อาทีน) และอุปายเครื่องสลัดออก (นิสสรณ) แห่งภพทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งภพทั้งหลายตามความเป็นจริง ความกำหนดเพราะภพ ความเปลितเพลินเพราะภพ ความเยื่อใยเพราะภพ ความหมกมุ่นเพราะภพ ความกระหายเพราะภพ ความเร่าร้อนเพราะภพ ความหยั่งลงในภพ และความทะยานอยากเพราะภพในภพทั้งหลายย่อมไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ความพรากจากภวโยคะ ความพรากจากกามโยคะ ความพรากจากภวโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากทิฐฐิโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตถกม) คุณ (อสุสัท) โทษ (อาทีน) และอุปายเครื่องสลัดออก (นิสสรณ) แห่งทิฐฐิทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งทิฐฐิทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ความกำหนดเพราะทิฐฐิ ความเปลितเพลินเพราะทิฐฐิ ความเยื่อใยเพราะทิฐฐิ ความหมกมุ่นเพราะทิฐฐิ ความกระหายเพราะทิฐฐิ ความเร่าร้อนเพราะทิฐฐิ

ความหยั่งลงในทฤษฎี และความทะยานอยากเพราะทฤษฎีในทฤษฎีทั้งหลายย่อมไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ความปราศจากทฤษฎีโยคะ ความปราศจากกามโยคะ ความปราศจากภวโยคะ ความปราศจากทฤษฎีโยคะ เป็นต้นนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความปราศจากอวิชชาโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทัย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตถกม) คุณ (อสุสัท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเครื่องสลัดออก (นิสสรณ) แห่งผัสสาชยตนะ ๖ ประการ ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาชยตนะ ๖ ประการ ตามความเป็นจริง ความไม่รู้ ความไม่หยั่งรู้ในผัสสาชยตนะ ๖ ประการ ย่อมไม่เกิดขึ้น นี้เราเรียกว่า ความปราศจากอวิชชาโยคะ ความปราศจากกามโยคะ ความปราศจากภวโยคะ ความปราศจากทฤษฎีโยคะ เป็นต้นนี้

บุคคลผู้ปราศจากอกุศลธรรมอันเป็นบาป อันเป็นเครื่องเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปอีก ฉะนั้น เราจึงเรียกว่า ผู้เกษมจากโยคะ.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ความปราศจากโยคะ ๔ ประการ.

เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๑) | ๑๐๖

-บาลี ฎปรี. ม. ๑๔/๒๑๗/๓๑๘.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงเหตุสำเร็จความปรารถนา แก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังเหตุสำเร็จความปรารถนา นั้น จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบ ด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนา อย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความ เป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอมีความ ปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึง ความ เป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอมีความ ปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความ เป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้ มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จ ในภวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ... เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ เกิด” ดังนี้ เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก แล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภพนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า สหัสสพรหม ... ทวิสหัสสพรหม ... ติสหัสสพรหม ... จตุสหัสสพรหม ... ปัญจสหัสสพรหม ... ทสสหัสสพรหม ... สตสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยสุข ... เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหมเหล่านั้น ๆ เกิด” ดังนี้

เธोजึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก แล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ๆ ภิคุชทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งพรหมเหล่านั้น ๆ.

ภิคุชทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิคุชเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นอากาศ ... เทวดาชั้นปริตตภา ... เทวดาชั้นอัปปมาณภา ... เทวดาชั้นอภัสสรา ... เทวดาชั้นสุภา... เทวดาชั้นปริตตสุภา... เทวดาชั้นอัปปมาณสุภา ... เทวดาชั้นสุภิกินหา ... เทวดาชั้นเวหัพผลา ... มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ เกิด” ดังนี้ เธोजึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ๆ ภิคุชทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นอวิหา ... เทวดาชั้นอตปปา ... เทวดาชั้นสุทสสา ... เทวดาชั้นสุทสสี ... เทวดาชั้นอกนิฏฐา มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้นๆ เกิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้นๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้นๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาผู้เข้าถึงอากาศอันญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงวิญญานัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงอากิญจัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ มีอายุยืน ดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงภพนั้นๆ เกิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐาน

จิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปได้ เพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรคนี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่ง เทวดาผู้เข้าถึงภพนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราพึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่” เธอจึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ ย่อมไม่เกิดในที่ไหน ๆ.

เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๒)

๑๐๗

-บาลี ม. ๑๒/๕๘/๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นมีศีลอันสมบูรณ์ มีปาติโมกข์อันสมบูรณ์อยู่เถิด จงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่เถิด จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นผู้ควรยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเถิดดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมอันเป็นเครื่องสงบแห่งใจในภายในไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา และให้วัตรของผู้อยู่สุญญาคารเจริญอกงาม.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารเถิดดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของเทวดาหรือมนุษย์เหล่าใด สักการะเหล่านั้นของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นพึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เถิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ญาติและ
สาโลหิตของเราเหล่าใด ล่วงลับทำกาละไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส
ระลึกถึงอยู่ ความระลึกถึงด้วยจิตอันเลื่อมใสของญาติและ
สาโลหิตเหล่านั้น พึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เถิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ข่ม
ความไม่ยินดีและความยินดีได้ อนึ่ง ความไม่ยินดีอย่าพึง
ครอบงำเราได้เลย เราพึงครอบงำอย่ายี้ ความไม่ยินดีอันเกิดขึ้น
แล้วได้อยู่เถิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ข่ม
ความกลัวและความขลาดได้ อนึ่ง ความกลัวและความขลาด
อย่าพึงครอบงำเราได้เลย เราพึงครอบงำ อย่ายี้ ความกลัว
และความขลาดที่เกิดขึ้นแล้วได้อยู่เถิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ได้
ฉนทัง ๔ อันเกิดขึ้นเพราะจิตยัง เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข
ในทิฏฐุธรรมตามความปรารถนา พึงได้ไม่ยาก ไม่ลำบาก
เถิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงถูกต้อง
ด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้
อยู่เถิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็น
โสดาบันเพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ๓ พึงเป็นผู้มีอัน
ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันตรัสรู้เป็นเบื้องหน้าเกิด
ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็น
สกทาคามี เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ๓ (และ) เพราะ
ราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้เพียงครั้งเดียว
เท่านั้น แล้วจะทำที่สุดทุกข์ได้เกิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็น
โอบปาติกะ เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕
พึงปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็น
ธรรมดาเกิด ดังนี้ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงบรรลุ
อิทธิวิธีหลายประการ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงได้ยิน
เสียงทั้ง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงกำหนด
รูใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เสวย ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ...

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่เถิดดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมอันเป็นเครื่องสงบแห่งใจในภายใน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา และให้วัตรของผู้อยู่สุญญาคาร เจริญออกงาม.

คำใด ที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเป็นมีศีลอันสมบูรณ์ มีปาติโมกข์อันสมบูรณ์อยู่เถิด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจรอยู่เถิด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด ดังนี้ คำนั้น อันเราอาศัยอำนาจประโยชน์นี้ จึงได้กล่าวแล้ว.

อานิสงส์การฟังธรรมโดยกาลอันควร | ๑๐๘

-บาลี จก. อ. ๒๒/๔๒๔/๓๒๗.

ก็สมัยนั้น ท่านพระผัดคุณะอาพาธ มีทุกข์ เป็นไขหนัก พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปเยี่ยมท่านพระผัดคุณะถึงที่อยู่ แล้วได้ทรงชี้แจงด้วยธรรมมีกถาให้ท่านพระผัดคุณะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง แล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปแล้วไม่นาน ท่านพระผัดคุณะได้กระทำกาละ และในเวลาตายอินทรีย์ของท่านพระผัดคุณะนั้น ผ่องใสยิ่งนัก.

ครั้งนั้น ท่านพระอานนที่ได้อุทฺถลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากมาไม่นาน ท่านพระผัดคุณะก็กระทำกาละ และในเวลาตายอินทรีย์ของท่านพระผัดคุณะผ่องใสยิ่งนัก.

อานนที่ ก็อินทรีย์ของผัดคุณภิกษุจักไม่ผ่องใสได้อย่างไร จิตของผัดคุณภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ จิตของผัดคุณภิกษุนั้นก็หลุดพ้นแล้วจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น (ตสฺส ตํ ธมฺมเทศนํ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรุมนฺทาคิเยหิ สญฺโฆชนฺเหหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ).

อานนที่ อานิสงส์ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) อานนท์ จิตของภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ในเวลาใกล้ตาย เธอได้เห็นตถาคต ตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น อันงามในท่ามกลาง อันงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสัทธึ บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่เธอ จิตของเธอย่อมหลุดพ้นจากสังโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น (ตสฺส ตํ ธมฺมทสฺสํ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรฺมภาคิเยหิ สยฺโยชเนหิ จิตฺตํ วิมฺบุจฺจติ) อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๒) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคตเลย แต่ได้เห็นสาวกของตถาคต สาวกของตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสัทธึ บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่เธอ จิตของเธอย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๓) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคต และไม่ได้เห็นสาวกของตถาคตเลย แต่เธอย่อมตริกรตรองเพ่งด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมา เมื่อเธอตริกรตรองเพ่งด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมาอยู่ จิตของเธอย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ อานนท์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร.

(๔) อานนท์ จิตของมนุษย์ในธรรมวินัยนี้ได้หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ แต่จิตของเธอยังไม่โน้มไปในนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ในเวลาใกล้ตาย เธอย่อมได้เห็นตถาคต ตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ... แก่เธอ จิตของเธอโน้มไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น อานนท์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๕) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุหลุดพ้นแล้วจากสังโยชน์ อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ แต่จิตของเธอยังไม่โน้มไปในนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่น

ยิ่งกว่ามิได้ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคตเลย แต่ได้เห็นสาวกของตถาคต สาวกของตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ... แก่เธอ จิตของเธอย่อมโน้มไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น อานนท์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๖) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุหลุดพ้นแล้วจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต้น ๕ แต่จิตของเธอยังไม่โน้มไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคต และไม่ได้เห็นสาวกของตถาคตเลย แต่เธอย่อมตรึกตรองเพ่งด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมา เมื่อเธอตรึกตรองเพ่งด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมาอยู่ จิตของเธอย่อมโน้มไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ อานนท์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อ ๖ ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร.

อานนท์ เหล่านี้แล อานิสงส์ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร ๖ ประการ.

ประโยชน์ของการฟังกุศลธรรม

๑๐๙

-บาลี สุตต. ขุ. ๒๕/๔๗๓/๓๙๐.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะฟังมีผู้ถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ ว่า จะมีประโยชน์อะไร เพื่อการฟังกุศลธรรมอันเป็น อริยะ เป็นเครื่องนำออก อันให้ถึงปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ เธอทั้งหลายพึงตอบเขาอย่างนี้ว่า มีประโยชน์เพื่อรู้ธรรมอัน เป็นธรรม ๒ อย่างตามความเป็นจริง ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ท่านทั้งหลายกล่าวอะไรว่าเป็นธรรม ๒ อย่าง เธอทั้งหลาย พึงตอบเขาอย่างนี้ว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ (อนุปัสสนา) ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้เป็นอย่างที่ ๑ การพิจารณา เห็นเนื่อง ๆ (อนุปัสสนา) ว่า นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินี- ปฏิปทา นี้เป็นอย่างที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา เห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ พึงหวังผล ได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า การพิจารณา เห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนื่อง ๆ จะฟังมีโดย ปริยายอย่างอื่นอีกบ้างไหม ให้ตอบเขาว่า ฟังมี ถ้าเขาถาม

ต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้น
เพราะอุปธิเป็นปัจจัย นี่เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็น
เนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่ง
อุปธินั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด นี่เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่าง
โดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง
คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่
ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า
ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น
ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย
นี่เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความ
จางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอวิชชานั้นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด
นี่เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผล
ได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน
หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งสังขารนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิดขึ้น นี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญูณเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งวิญญูณนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิดขึ้น นี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งผัสสะนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิดขึ้นนี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเวทนาเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งเวทนานั้นเอง ทุกข์จึงไม่เกิดขึ้นนี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะตัณหาเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไร ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งตัณหาตนเอง ทุกข์จึงไม่เกิดขึ้นนี้เป็นอย่างไร ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไร ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอุปาทานตนเอง ทุกข์จึงไม่เกิดขึ้นนี้เป็นอย่างไร ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่ม (อารมณ์) เป็นปัจจัย นี่เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งความริเริ่ม นั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด นี่เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบ อย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย นี่เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอาหารทั้งหมดนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด นี่เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบ อย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งหมดย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็นปัจจัย นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งความหวั่นไหวทั้งหลาย นั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ความดีนรณย่อมมีแก่ผู้อันตัดหา ทิฏฐิ และมานะอาศัยแล้ว นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ผู้ที่ตัดหา ทิฏฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ดีนรณ นี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า อรูปภพละเอียดกว่ารูปภพ นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า นิโรธละเอียดกว่าอรูปภพ นี้เป็นอย่างไรที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า นามรูปที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นามรูปนี้เป็นของจริง พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นามรูปนั้นเป็นของเท็จ นี้เป็นอย่างไรที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นิพพานนี้เป็นของเท็จ พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นิพพานนั้นเป็นของจริง นี้เป็นอย่างไรที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... ฟังหวังผลได้ ๒ อย่างอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า การพิจารณาเห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างเนื่อง ๆ โดยชอบ จะฟังมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม ให้ตอบเขาว่า ฟังมี ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ฟังมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า อิกฺขฐารมณฺ์ (อารมณ์หรือสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ) ที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า เป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นเป็นทุกข์ นี่เป็นอย่างที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นี่เป็นทุกข์ พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นเป็นสุข นี่เป็นอย่างที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ไม่ประมาณ มีความเพียร มีใจ

เด็ดเดี่ยวอยู่ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ
อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่
ก็จะเป็นอนาคามี.

(สำหรับบทนี้มีเนื้อหาค่อนข้างยาว จึงได้นำมาใส่ไว้บางส่วน
ผู้สนใจพึงตามอ่านเนื้อความเต็มได้จากที่มาของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

การให้ทาน แล้วเป็นอนาคตามิ

๑๑๐

-บาลี สุตตค. อ. ๒๓/๖๐/๔๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะโรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่การให้ทานเช่นนั้นนั้นแล บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก และอะโรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่การให้ทานเช่นนั้นนั้นแล บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยมีความหวังผล ให้ทานโดยมีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยมุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยคิดว่า เราตายไปจักได้เสวยผลของทานนี้ เขาจึงให้ทาน คือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟแก่สมณะหรือพรหมณ์ ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมตความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี ความหวังผล ให้ทานโดยไม่มีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยไม่มุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราตายไปจักได้เสวยผลของทานนี้” แต่เขาให้ทานด้วยคิดว่า “การให้ทานเป็นการดี” ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง

ความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์ ครั้นสิ้นกรรม
สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ
มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี
ความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า “การให้ทาน
เป็นการดี” แต่ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย
เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี ... เขาให้
ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง
เทวดาเหล่ายามา ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความ
เป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี
ความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า
ตายาย เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี แต่
ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากิน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้
ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือ
พราหมณ์ผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว
เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดุสิต
ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็น
ผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี
ความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้ สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ จะไม่ให้
ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้หุงหากินไม่ได้ ไม่สมควร แต่ให้
ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่
ครั้งก่อน คือ อัญญกฤาษี วามกฤาษี วามเทวฤาษี เวสสามิตร
ฤาษี ยมทักคฤาษี อังคีรสถฤาษี ภารทวาชฤาษี วาเสฏฐฤาษี
กัสสปฤาษี และภคฤาษี บุษามหายัญญ ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว
เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่า
นิมมานรดี ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หหมดความเป็น
ใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี
ความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจก
ทาน เหมือนอย่างฤาษีแต่ครั้งก่อน คืออัญญกฤาษี ... ภคฤาษี
แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส
เกิดความปลื้มใจและโสมนัส ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป
ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัตดี
ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หหมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็น
ผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มี
ความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้
จิตจะเสื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส แต่ให้ทานเป็น
เครื่องประดับจิต เป็นบริวารของจิต (จิตตาลงการ จิตตปริกขาร) ...
เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
แห่งเทวดาเหล่าพรหมกายิกา ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ
หมดความเป็นใหญ่แล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมา คือ ไม่มาสู่
ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ทานเช่นนั้นที่
บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก
และเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว
มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคตามิ (นัยที่ ๑)

๑๑๑

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๒๗/๑๗๙.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้
เรารับรองความเป็นอนาคตามิของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง
เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง
คือ โลภะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็น
อนาคตามิ.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอัน
เป็นเหตุให้สัตว์ผู้โลกไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว
ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อnacามี

(นัยที่ ๒)

๑๑๒

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๒๗/๑๘๐.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้
เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง
เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ
โทสะได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุ
ให้สัตว์ผู้ประทุษร้ายไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว
ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคตามี

(นัยที่ ๓)

๑๑๓

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๐/๑๘๑.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้
เรารับรองความเป็นอนาคตามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง
เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ
โมหะได้ เรารับรองความเป็นอนาคตามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุ
ให้สัตว์ผู้หลงไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่
โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อnacามี

(นัยที่ ๔)

๑๑๔

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๐/๑๘๒.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้
เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง
เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ
โกรธ (ความโกรธ) ได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกรธอันเป็นเหตุ
ให้สัตว์ผู้โกรธไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคตามิ

(นัยที่ ๕)

๑๑๕

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๑/๑๘๓.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้
เรารับรองความเป็นอนาคตามิของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง
เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ
มักขะ (ความลบหลู่คุณ) ได้ เรารับรองความเป็นอนาคตามิเธอ
ทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักขะอันเป็นเหตุ
ให้สัตว์ผู้ลบหลู่ไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

เจริญพรหมวิหาร

ได้อรหันต์หรืออนาคามี

๑๑๖

-บาลี ทสก. อี. ๒๔/๓๒๑/๑๙๖.

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้วย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นแลอันสัตว์ผู้ทำพึงได้เสวยในปัจจุบัน ในอรรถภาพถัดไป หรือในอรรถภาพต่อ ๆ ไป ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้วย่อมไม่กล่าวการทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนั้นนั่นแล เป็นผู้ปราศจากอกิขณา ปราศจากพยาบาท ไม่ลุ่มหลง มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า มีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ใหญ่หลวงหาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้น ย่อมรู้อย่างนี้ว่า ในกาลก่อนแล จิตของเรานี้เป็นจิตคับแคบ เป็นจิตไม่ได้อบรมแล้ว แต่บัดนี้ จิตของเรานี้ เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตอบรมดีแล้ว ก็กรรมที่ทำแล้วพอประมาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมไม่เหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรานั้น

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร คือ หากในเวลายังเป็นเด็ก เด็กนี้พึงเจริญเมตตาเจโตวิมุตติไซร้ พึงทำบาปกรรมบ้างหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

ก็ทุกซ์จะพึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยว่าทุกซ์จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมได้แต่ที่ไหน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมตตาเจโตวิมุตตินี้ อันสตรีหรือบุรุษ พึงเจริญแล ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีได้มีส่วนอันสตรีหรือบุรุษจะพึงพาเอาไปได้ ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ผู้มีอันจะต้องตายเป็นสภาพนี้ เป็นผู้มิจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า บาปกรรมไร ๆ ของเรา อันกรัชชกายนี้อันทำแล้วในกาลก่อน บาปกรรมนั้นทั้งหมด เป็นกรรมอันเราพึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่ติดตามไป ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติอันภิกษุผู้มีปัญญา ผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง ในธรรมวินัยนี้อบรมแล้ว ด้วยประการอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกมีจิตประกอบด้วยกรุณา ... มุทิตา ... อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์ ใหญ่หลวง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้น ย่อมรู้อย่างนี้ว่า ในกาลก่อนแล จิตของเรานี้เป็นจิตเล็กน้อย เป็นจิตไม่ได้อบรมแล้ว แต่บัดนี้ จิตของเรานี้เป็นจิต หาประมาณมิได้ เป็นจิตอบรมดีแล้ว ก็กรรมที่ทำแล้ว พอประมาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมไม่เหลืออยู่ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรานั้น ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญ ความช้อนั้นเป็นอย่างไร คือ หากว่าในเวลายังเป็นเด็ก เด็กนี้พึงเจริญอุเบกขาเจโตวิมุตติไซ้ พึงกระทำบาปกรรม บ้างหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

ก็ทุกซ์จะพึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยว่าทุกซ์ จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมได้แต่ที่ไหน.

ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตตินี้ อันสตรีหรือ
บุรุษพึงเจริญแล ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีได้มีส่วนอันสตรี
หรือบุรุษจะพึงพาเอาไปได้ ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ผู้มีอันจะต้อง
ตายเป็นสภาพนี้ เป็นผู้มิจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้อย่างนี้
ว่า บาปกรรมไร ๆ ของเราอันกรัชกายนี้ทำแล้วในกาลก่อน
บาปกรรมนั้นทั้งหมด อันเราจะพึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่
ติดตามไปดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตติ อันภิกษุ
ผู้มีปัญญา ผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง ในธรรมวินัยนี้
เจริญแล้วด้วยประการอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็น
อนาคตามิ.

อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนิจจสัญญา

๑๑๗

-บาลี ญกฏ. อ. ๒๒/๔๙๗/๓๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการ ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งซึ่งอนิจจสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต ๖ ประการนั้น เป็นอย่างไร คือ

(๑) สังขารทั้งปวง จักปรากฏโดยความเป็นของตั้งอยู่
อย่างไม่มั่นคง

(๒) ใจของเรา จักไม่ยินดีในโลกทั้งปวง

(๓) ใจของเรา จักออกจากโลกทั้งปวง

(๔) ใจของเรา จักเป็นใจน้อมไปในนิพพาน

(๕) สังโยชน์ทั้งหลายของเรา จักถึงซึ่งการละขาด

(๖) เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยสามัญญคุณอันยอดเยี่ยม
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖
ประการเหล่านี้แล ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้
ซึ่งอนิจจสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต.

อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญทุกขสัญญา

๑๑๘

-บาลี ญก. อ. ๒๒/๔๙๗/๓๗๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการ ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งทุกขสัญญา ในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต ๖ ประการนั้น เป็นอย่างไร คือ

- (๑) นิพพิทาสัญญา (สัญญาในความน่าเบื่อหน่าย) ของเรา ในสังขารทั้งปวง จักปรากฏ เหมือนมีเพชรฆาตเงือดาบอยู่ต่อหน้าเรา
- (๒) ใจของเรา จักออกจากโลกทั้งปวง
- (๓) เราจักเป็นผู้เห็นสันติ (ความสงบระงับ) ในนิพพาน อยู่เป็นประจำ
- (๔) อนุสัยทั้งหลายของเรา จักถึงซึ่งการถูกถอนขึ้นจนหมดสิ้น
- (๕) เราจักเป็นผู้กระทำกิจ (ในการทำที่สุตทุกข์) อยู่เป็นประจำ
- (๖) พระศาสดาจักเป็นผู้ที่เราบำเรอแล้ว ด้วยวัตรอันประกอบด้วยเมตตา

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการเหล่านี้แล ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ ซึ่งทุกขสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต.

อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอเนตตสัญญา

๑๑๙

-บาลี ญก. อ. ๒๒/๔๓๗/๓๗๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการ
ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งอเนตตสัญญา
ในธรรมทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต ๖ ประการนั้น
เป็นอย่างไร คือ

- (๑) เราจักเป็นผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิในโลกทั้งปวง
- (๒) ทิฏฐิอันเป็นเหตุให้กระทำความถือตัวว่าเรา
(อหังการ) จักดับ
- (๓) ตัณหาอันเป็นเหตุให้กระทำการยึดถือว่าของเรา
(มมงการ) จักดับ
- (๔) เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยอสาธารณญาณ
(ความรู้อันไม่ทั่วไปแก่ปุถุชน)
- (๕) ธรรมอันเป็นเหตุ จักเป็นสิ่งที่เราเห็นแล้วด้วยดี
- (๖) และธรรมทั้งหลายอันเกิดแต่เหตุ จักเป็นสิ่งที่
เราเห็นด้วยดี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖
ประการเหล่านี้แล ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้
ซึ่งอเนตตสัญญาในธรรมทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต.

ผลของการเจริญอนิจจสัญญา

๑๒๐

- ปาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๘๗/๒๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำวิชาทั้งหมดทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะทั้งปวงได้ ภิกษุทั้งหลาย ในสทรทสมัย (ฤดูใบไม้ร่วง) ชาวนา เมื่อไถนาด้วยไถคันใหญ่ ย่อมไถทำลายความสืบท่อแห่งรากทุกชนิด แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำวิชาทั้งหมดทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะทั้งปวงได้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย คนเกี่ยวหญ้ามุ่งกระต่าย เกี่ยวหญ้ามุ่งกระต่ายแล้ว จับปลาย เขย่า ฟาด สลัดออก แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวงมะม่วงขาดจากขั้ว ในมะม่วงเหล่านั้น มะม่วงเหล่านี้เนื่องด้วยขั้ว มะม่วงเหล่านั้นทั้งหมด

ยอมเป็นของหลุดไปตามชั่วมะม่วงนั้น แม้นใจ อนิจจสัญญา
อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย กลอนใด ๆ แห่งเรือนยอด กลอน
ทั้งหมดนั้นไปสู่ยอด น้อมไปที่ยอด ประชุมลงที่ยอด
ยอด ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่ากลอนเหล่านั้น แม้นใจ
อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ไม่มีกลิ่นที่รากลใด ๆ ไม่กะลำพัก^๑
ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าไม่มีกลิ่นที่รากเหล่านั้น แม้นใจ
อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ไม่มีกลิ่นที่แก่นใด ๆ จันทน์แดง
ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าไม้ที่มีกลิ่นเหล่านั้น แม้นใจ
อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ไม่มีกลิ่นที่ดอกใด ๆ มะลิ ชนทั้งหลาย
กล่าวว่าเลิศกว่าไม่มีกลิ่นที่ดอกเหล่านั้น แม้นใจ อนิจจสัญญา
อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย พระราชาผู้น้อยใด ๆ ทั้งหมดนั้น
ยอมเป็นผู้เสด็จไปตาม (คล้อยตาม) พระเจ้าจักรพรรดิ
พระเจ้าจักรพรรดิ ชนทั้งหลายยอมกล่าวว่าเลิศกว่าพระราชา

๑. กะลำพัก มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า สลัดได. -ผู้รวบรวม

ผู้น้อยเหล่านั้น แม้นินโด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย แสงดาวทั้งหลาย ชนิดใดชนิดหนึ่ง แสงดาวทั้งหมดนั้นไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งแสงพระจันทร์ แสงพระจันทร์ ชนิดทั้งหลายกล่าวว่า เลิศกว่าแสงดาวเหล่านั้น แม้นินโด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ในสภสมัย ท้องฟ้าบริสุทธิ์ ปราศจากเมฆ พระอาทิตย์ขึ้นไปสู่ท้องฟ้า ย่อมส่องแสงและแผดแสงไฟโรจน์ กำจัดความมืดอันอยู่ในอากาศทั่วไปแม้นินโด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำภุมราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้ทั้งหมด ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงครอบงำภุมราคะทั้งปวง ... ถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้หมด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ว่า รูปดังนี้ ความเกิดแห่งรูปดังนี้ ความดับแห่งรูปดังนี้ เวทนาดังนี้ ... สัญญาดังนี้ ... สังขารดังนี้ ... วิญญาณดังนี้ ความเกิดขึ้น

แห่งวิญญานดังนี้ ความดับแห่งวิญญานดังนี้ ย่อมครอบงำ
กามราคะทั้งปวงได้ ... ถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้ทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้
ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้
ย่อมครอบงำวิชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะ
ได้หมด.

ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความไม่เที่ยง

๑๒๑

- ภาสี ฉกภ. อ. ๒๒/๔๙๑/๓๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยง จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร (อนุโลมิกาย ขนฺติยา) ข้อนั้นย่อมไม่เป็นอย่างที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง (สมมุตตนิยาม) ข้อนั้นย่อมไม่เป็นอย่างที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นอย่างที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นอย่างที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง (สมมุตตนิยาม) ข้อนั้นย่อมเป็นอย่างที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นอย่างที่จะมีได้.

ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความเป็นทุกข์

๑๒๒

-บาลี ฉกก. อ. ๒๒/๔๕๒/๓๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารใดๆ โดยความเป็นสุข จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคตามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นทุกข์ จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคตามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

ผลของการพิจารณาเห็นธรรม โดยความเป็นอนัตตา

๑๒๓

-บาลี ญก. อ. ๒๒/๔๙๒/๓๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมใดๆ โดยความเป็นอนัตตา จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันธ์ที่สมควร ข้อนั้นย่อมไม่เป็นที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันธ์ที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมไม่เป็นที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมทั้งปวงโดยความเป็นอนัตตา จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันธ์ที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันธ์ที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมเป็นที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นที่จะมีได้.

ผลของการพิจารณาเห็นนิพพาน โดยความเป็นสุข

๑๒๔

-บาลี ฉกภ. อ. ๒๒/๔๙๒/๓๗๒.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์ จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคตามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นนิพพานโดยความเป็นสุข จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคตามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

การเห็นเพื่อละสังโยชน์

๑๒๕

-บาลี สพท. ส. ๑๘/๓๗/๕๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร
จึงจะละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งตาโดยความเป็น
ของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย ...

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุวิญญาณ ...

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุสัมผัส ...

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือ
อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย โดย
ความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งหู ... ซึ่งเสียงทั้งหลาย
... ซึ่งโสตวิญญาณ ... ซึ่งโสตสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา
ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะโสตสัมผัส
เป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจมูก ... ซึ่งกลิ่นทั้งหลาย
... ซึ่งฆานวิญญาณ ... ซึ่งฆานสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา
ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะฆานสัมผัส
เป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้ที่อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งลึ้น ... ซึ่งรสทั้งหลาย ... ซึ่งชีวหาวิญญาณ ... ซึ่งชีวหาสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะชีวหา-สัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้ที่อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งกาย ... ซึ่งโณรูปพะทั้งหลาย ... ซึ่งกายวิญญาณ ... ซึ่งกายสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะกายสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้ที่อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งใจ ... ซึ่งธรรมทั้งหลาย ... ซึ่งมโนวิญญาณ ... ซึ่งมโนสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือออกทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้ที่อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละสังโยชน์ได้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า เมื่อรู้ที่อยู่ เห็นอยู่ซึ่งธรรมเหล่านี้ โดยความเป็นอนัตตา สังโยชน์จึงจะถึงความเพิกถอน -บาลี สผา. ส. ๑๘/๓๘/๕๘. -ผู้รวบรวม)

การเห็นเพื่อละอนุสัย

๑๒๖

-บาลี สพท. ส. ๑๘/๓๗/๖๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร
จึงจะละอนุสัยได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งตาโดยความเป็น
ของไม่เที่ยง ย่อมละอนุสัยได้.

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย ...

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุวิญญาณ ...

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุสัมผัส ...

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือ
อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย โดย
ความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอนุสัยได้.

(ในกรณีแห่งธรรมหมวด หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีข้อความ
อย่างเดียวกัน).

ภิกษุ บุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละ
อนุสัยได้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า เมื่อรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งธรรมเหล่านี้ โดยความ
เป็นอนัตตา อนุสัยจะพึงถึงความเพิกถอน -บาลี สพท. ส. ๑๘/๓๙/๖๒.
-ผู้รวบรวม)

การเห็นเพื่อละอาสวะ

๑๒๗

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘/๕๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร
จึงจะละอาสวะได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งตาโดยความเป็น
ของไม่เที่ยง ย่อมละอาสวะได้.

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุวิญญาณ

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุสัมผัส

เมื่อบุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือ
อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย โดย
ความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอาสวะได้.

(ในกรณีแห่งธรรมหมวด หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีข้อความ
อย่างเดียวกัน).

ภิกษุ บุคคลรู้้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละ
อาสวะได้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า เมื่อรู้้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งธรรมเหล่านี้ โดยความ
เป็นอนัตตา อาสวะจึงจะถึงความเพิกถอน -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘/๖๐.
-ผู้รวบรวม)

การเห็นเพื่อละอวิชชา

๑๒๘

-บาลี สพท. ส. ๑๘/๓๗/๕๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลเมื่อรู้อย่างไร เห็นอย่างไร จึงจะละอวิชชาได้ วิชชาจึงจะเกิดขึ้น พระเจ้าข้า.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งตาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น.

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุวิญญาณ

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักขุสัมผัส

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น.

(ในกรณีแห่งธรรมหมวด หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีข้อความอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น.

อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๑) | ๑๒๙

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๕๗/๒๓๓.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อหนึ่งนี้แล บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง.

อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๒) | ๑๓๐

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๕๕/๒๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษुरुูปใดรูปหนึ่ง เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นไปในส่วนวิชา ย่อมหยั่งลงในภายในของภิกษุนั้น เปรียบเหมือนมหาสมุทรอันผู้ใดผู้หนึ่งถูกต้องด้วยใจแล้ว แม่น้ำน้อยสายโตสายหนึ่งซึ่งไหลไปสู่สมุทร ย่อมหยั่งลงในภายในของผู้นั้นฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อหนึ่งซึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นไปเพื่อความสังเวชใหญ่ เป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่ เป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่ เป็นไปเพื่อสติและสัมปชัญญะ เป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ เป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เป็นไปเพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล คือวิชาและวิมุตติ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว แม้กายก็สงบ แม้จิตก็สงบ แม่วิตกวิจารณ์ก็สงบ ธรรมที่เป็นไปในส่วนแห่งวิชาแม้ทั้งสิ้น ก็ถึงความเจริญบริบูรณ์ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้นได้เลย

และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละเสียได้ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบุลย์ยิ่ง ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมละอวิชชาเสียได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น ย่อมละอัสสมิมานะเสียได้ อนุสัยย่อมถึงความเพิกถอน ย่อมละสังโยชน์เสียได้ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความแตกฉานแห่งปัญญา ย่อมเป็นไปเพื่ออนุपाทาปรินิพพาน ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีการแทงตลอดธาตุมากหลาย ย่อมมีการแทงตลอดธาตุต่างๆ ย่อมมีความแตกฉานในธาตุมากหลาย ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา (ปัญญาปฏิลาภ)

ยอมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา (ปัญญาหฤทธิ) ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบุลย์แห่งปัญญา (ปัญญาเวบุลล) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาใหญ่ (มหาปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก (บุลลปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไพบุลย์ (วิบุลปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาลึกซึ้ง (คมภิรปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาสามารถยิ่ง (อสมตลปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเสมือนแผ่นดิน (ภูริปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มากด้วยปัญญา (ปัญญาพาหุลลา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาວ່องไว (สิมปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเร็ว (ลหุปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญารำเริง (ทาสปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาแล่น (ชวนปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาคม (ติกุขปัญญาตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเจาะแทงกิเลส (นิพเพธิกปัญญาตา) ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อหนึ่งนี้แล บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเจาะแทงกิเลส.

อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ

๑๓๑

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๕๑๖/๑๖๓๔., -บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๓๓๒/๒๔๘.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งโสดาปัตติผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) การคบสัตบุรุษ (สปรุสสเสว)
- (๒) การฟังสัทธรรม (สทฺธมฺมสุสฺวน)
- (๓) การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)
- (๔) การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ธมฺมานุธมฺม-
ปฏิบัติ)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งสกทาคามิผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ
การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งสกทาคามิผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งอนาคามิผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ
การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งอนาคามิผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งอรหัตตผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ
การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคล
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อกระทำให้แจ้ง
ซึ่งอรหัตตผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย ๔ ประการเหล่านี้ เป็นไป
เพื่อได้เฉพาซึ่งปัญญา (ปัญญาปฏิลาภ) ๔ ประการ
เป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การกระทำ
ไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล เป็นไปพร้อม
เพื่อได้เฉพาะซึ่งปัญญา.

[ธรรม ๔ ประการเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญ เพราะได้ตรัสไว้
ในบาลีแห่งอื่นอีกหลายพระสูตร ดังนี้

เป็นธรรมที่มีอุปการะมากแก่มนุษย์ (มนุสฺสสุตฺตพหุการ)
(-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๓๓๒/๒๔๙.)

เป็นองค์คุณเครื่องให้อิงกระแสแห่งพระนิพพาน (โสตา-
ปัตติยงฺค) (-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๔๓๔/๑๔๒๙.)

เป็นเครื่องให้มีความเจริญแห่งปัญญา (ปัญญาวุฑฺฒิ)
(-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๗/๑๖๓๙.)

เป็นเครื่องให้มีความไพบุลย์แห่งปัญญา (ปัญญาเวปุลล)
(-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๗/๑๖๔๐.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันใหญ่หลวง (มหาปัญญาตา)
(-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๑.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันหนาแน่น (ปฺฤพฺพญฺญตา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๒.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันไพบุลย์ (วิปุลปัญญาตา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๓.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันลึกซึ้ง (คฺมภีรปัญญาตา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๔.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันหาประมาณค่ามิได้ (อุปมตต-
ปญญาตา) (-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๕.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาเสมือนแผ่นดิน (ภุริปญญาตา)
(-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๖.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญามาก (ปญญาพาหุลลยา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๗.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาจับปล้น (สิมปญญาตา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๘.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาไว (ลหุปญญาตา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๙.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาอันรวดเร็ว (หาสปญญาตา)
(-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๐.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาเล่น (ขวนปญญาตา) (-บาลี
มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๑.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาคมกล้า (ติกุขปญญาตา)
(-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๒.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาเครื่องเจาะแทง (นิพเพธิก-
ปญญาตา) (-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๓.)]

อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๑) | ๑๓๒

-บาลี ปญจก. ย. ๒๒/๑๖๑/๑๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญ ทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมี ความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ ธรรม ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) เป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้ด้วยดี เพื่อปัญญาอัน ให้หยั่งถึงความตั้งขึ้นและดับไปแห่งธรรมทั้งหลาย

(๒) ย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่งามในกาย

(๓) มีความสำคัญว่าเป็นของปฏิกูลในอาหาร

(๔) มีความสำคัญว่าไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง

(๕) พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญ ทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือ เมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๒) | ๑๓๓

-บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๙๓/๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมี ความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี ธรรม ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปธานสังขาร

(๒) ย่อมเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิ และปธานสังขาร

(๓) ย่อมเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิ และปธานสังขาร

(๔) ย่อมเจริญอุททิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ และปธานสังขาร

(๕) ย่อมเจริญวิริยะอย่างยิ่งเป็นที่ ๕

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมี ความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ละธรรม ๕ อย่าง

ได้ความเป็นอริยบุคคล (นัยที่ ๑)

๑๓๔

-บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๓๐๗/๒๕๙.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม ๕ ประการ ไม่ควร
เพื่อบรรลุปฐมฌาน ... ทุตติยฌาน ... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน
... ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ... สกทาคามีผล ...
อนาคามีผล ... อรหัตตผล ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) ความตระหนี่ที่อยู่
- (๒) ความตระหนี่สกุล
- (๓) ความตระหนี่ลาภ
- (๔) ความตระหนี่วรรณะ
- (๕) ความเป็นคนอกตัญญูกตเวที

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม ๕ ประการนี้แล
ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๕ ประการ ควรเพื่อบรรลุปฐมฌาน ... ทุตติยฌาน ... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน ... ควรเพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ... สกทาคามิผล ... อนาคามิผล ... อรหัตตผล ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ ความตระหนี่ที่อยู่

- (๑) ความตระหนี่ที่อยู่
- (๒) ความตระหนี่สกุล
- (๓) ความตระหนี่ลาภ
- (๔) ความตระหนี่วรรณะ
- (๕) ความเป็นคนอกตัญญูกตเวที

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๕ ประการนี้แลควรเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

(ในสูตรอื่น ได้ตรัสโดยนัยเดียวกันนี้ ต่างกันเฉพาะในข้อที่ ๕ โดยตรัสว่าเป็น ความตระหนี่ธรรม - บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๓๐๒/๒๕๗. - ผู้รวบรวม)

ละธรรม ๖ อย่าง ได้อนาคตามิผล

๑๓๕

-บาลี จกก. อ. ๒๒/๔๗๑/๓๓๖.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้แล้ว
ยอมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคตามิผล ธรรม ๖
ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา
- (๒) ความเป็นผู้ไม่มีหิริ
- (๓) ความเป็นผู้ไม่มีโอตตปัปะ
- (๔) ความเป็นผู้เกียจคร้าน
- (๕) ความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน
- (๖) ความเป็นผู้มีปัญญาทรม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการนี้ไม่ได้
แล้ว ยอมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคตามิผล.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ธรรม ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

- (๑) ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา
- (๒) ความเป็นผู้ไม่มีhiri
- (๓) ความเป็นผู้ไม่มีโอตตัมปะ
- (๔) ความเป็นผู้เกียจคร้าน
- (๕) ความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน
- (๖) ความเป็นผู้มีปัญญาทรม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล.

ละธรรม ๖ อย่าง ได้อรหัตตผล

๑๓๖

-บาลี ฅฎก. อ. ๒๒/๔๗๑/๓๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้แล้ว
 ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล ธรรม ๖
 ประการเป็นอย่างไร คือ ถีนะ มิตถะ อุทธัจจะ กุกกุงจะ
 ความไม่มีศรัทธา ความประมาท.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการนี้ไม่ได้
 แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการได้แล้ว
 ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล ธรรม ๖
 ประการเป็นอย่างไร คือ ถีนะ มิตถะ อุทธัจจะ กุกกุงจะ
 ความไม่มีศรัทธา ความประมาท.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว
 ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๑) | ๑๓๗

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๒๔๑/๘๐๕.

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สติปัฏฐาน ๔.

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งคือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๒)

๑๓๘

-บาลี ม. ๑๒/๑๒๖/๑๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้
 อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง
 คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่
 ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ๗ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญ
 สติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ ปี ... ตลอด ๕ ปี ... ตลอด
 ๔ ปี ... ตลอด ๓ ปี ... ตลอด ๒ ปี ... ตลอด ๑ ปี

ภิกษุทั้งหลาย ๑ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญ
 สติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ เดือน เขาพึงหวังผลได้
 ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือ
 เมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ๗ เดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญ
 สติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ... ตลอด ๕ เดือน
 ... ตลอด ๔ เดือน ... ตลอด ๓ เดือน ... ตลอด ๒ เดือน ...
 ตลอด ๑ เดือน ... ตลอดกึ่งเดือน

ภิกษุทั้งหลาย กึ่งเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญ
 สติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ วัน เขาพึงหวังผลได้
 ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือ
 เมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

(ส่วนนี้นำมาจากทัฬหมาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งมีเนื้อหาค่อนข้างมาก
จึงไม่ได้นำมาใส่ไว้ในที่นี้ ผู้ที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม สามารถดูได้ที่
มมาสติปัฏฐานสูตร -บาลีมหา. ที่. ๑๐/๓๒๕/๒๗๓. หรือ สติปัฏฐานสูตร
-บาลี ม. ม. ๑๒/๑๐๓/๑๓๑. -ผู้รวบรวม)

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคียสังโยชน์

๑๓๙

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๘๐/๒๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคียสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต้น) ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อความรู้อย่างไร เพื่อกำหนดรู้เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์. -ผู้รวบรวม)

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์

๑๕๐

-บาลี นวก. อ. ๒๓๗/๔๘๑/๒๗๔.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อความรู้อย่าง เพื่อ กำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์. -ผู้รวบรวม)

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละนิวรณ์

๑๔๑

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๗๗/๒๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิตถนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุกจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลนิวรณ์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ...

ปฏิบัติให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน

๑๔๒

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๒๔๔/๘๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสติปัฏฐาน การเจริญสติปัฏฐาน และปฏิบัติอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สติปัฏฐานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสติปัฏฐาน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็การเจริญสติปัฏฐานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกาย พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกาย พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในเวทนา ... พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในจิต

... พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรม พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรม พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าการเจริญสติปัฏฐาน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิบัติท้าวั้นให้ถึงการเจริญสติปัฏฐานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาจาณะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้แลเรียกว่าปฏิบัติท้าวั้นให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน.

อานิสงส์ของอานาปานสติ ๒ ประการ ๑๔๓

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๙๖/๑๓๑๑.

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติอันบุคคลเจริญ กระทำ ให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ก็อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมี ผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุไปแล้วสู้อ่า หรือ โคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม นั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอนั้น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อ หายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น เมื่อ หายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อม เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง (สพฺพกายปฏิสเวตี) หายใจเข้า ว่า เรา เป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำกายสังขาร ให้รำงับ (ปสฺสมภฺยํ กายสงฺขารํ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำ กายสังขารให้รำงับ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปิติ (ปิตุปภัสสเวท) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปิติ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข (สุขุปภัสสเวท) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร (จิตตสังขารุปภัสสเวท) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ (ปสฺสมภยํ จิตตสังขารํ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต (จิตตูปภัสสเวท) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง (อภิปปโมทยํ จิตฺต) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น (สมาทห จิตต) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ (วิโมจย จิตต) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ (อนิจจานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ (วิราคานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ (นิโรธานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ (ปฏินิสฺสคคานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ หายใจออก

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติ อันบุคคลเจริญ
ทำให้มากแล้วอยู่อย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใด
อย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความ
ยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามี.

อานิสงส์ของอานาปานสติ ๗ ประการ ๑๔๔

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๗๗/๑๓๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญ กระทำ ให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ก็อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมี ผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุไปแล้วสูंप่า หรือ โคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม นั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอนั้น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น
เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น

(จากนี้ได้ตรัสวิธีการเจริญอานาปานสติ ดังปรากฏในหน้า ๓๗๔)

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอยู่อย่างนี้ ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

(๑) ย่อมสำเร็จ (บรรลอรหัตต์) ในปัจจุบัน (ทิฎฐเจว ธมฺเม ปฏิกัจจ อณฺเฏ อาราเธติ)

(๒) ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมสำเร็จ (บรรลอรหัตต์) ในกาลแห่งมรณะ (มรณกาลे อณฺเฏ อาราเธติ)

(๓) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ย่อมเป็นอันตราปรีนิพพายี

(๔) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ย่อมเป็นอุปหัจจปรีนิพพายี

(๕) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ย่อมเป็นอสังขารปรีนิพพายี

(๖) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ย่อมเป็นสสังขารปรีนิพพายี

(๗) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ย่อมเป็นอุทธังโสโตกนิฏฐคามิ

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ ดังนี้

(ในสูตรอื่นตรัสว่า อานาปานสติสมาธิ อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการละสังโยชน์ทั้งหลาย -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๒๖/๑๔๐๖. หรือเป็นไปเพื่อการกำจัดเสีย ซึ่งอนุสัย -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๒๖/๑๔๐๘. นอกจากนี้ยังได้ ตรัสถึงอานิสงส์อื่น ๆ ของอานาปานสติไว้อีกมาก ผู้สนใจสามารถ ศึกษาได้จากพุทธวจน-หมวดธรรม เล่ม ๖ ฉบับ อานาปานสติ หรือ จากพระไตรปิฎก. -ผู้รวบรวม)

เจริญสัมมัตถาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคียสังโยชน์

๑๔๕

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๒๒/๑๐๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจจา สีสัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตถาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญเพื่อรู้อย่างไร เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตถาน ๔ เป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

(๒) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

(๓) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

(๔) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิด
ขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้
เพื่อความตั้งอยู่ ความไม่เลือนหาย ความมียิ่ง ๆ ขึ้นไป ความ
ไพบุลย์ ความเจริญ ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุ
พึงเจริญ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญสัมมัตถาน ๔ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน

๑๔๖

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๒๒/๑๐๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุทัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการ เหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะ อวิชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตถาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อบรรลุ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทัมภาคิย-สังโยชน ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย สัมมัตถาน ๔ เป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม บรรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

(๒) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม บรรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

(๓) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม บรรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

(๔) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิด
ขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้
เพื่อความตั้งอยู่ ความไม่เลือนหาย ความมียิ่ง ๆ ขึ้นไป ความ
ไพบุลย์ ความเจริญ ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุ
พึงเจริญ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

อานิสงส์ ๒ ประการ ของอิทธิบาท ๔ | ๑๔๗

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๖๕/๑๒๑๗.

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปธานสังขาร

(๒) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ และปธานสังขาร

(๓) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิ และปธานสังขาร

(๔) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสา-สมาธิและปธานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อิทธิบาท ๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญ กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

อานิสงส์ ๗ ประการ ของอิทธิบาท ๔ ๑๔๘

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๓๖๖/๑๒๑๙.

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ... วิริยสมาธิและปธานสังขาร ... จิตตสมาธิและปธานสังขาร ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อิทธิบาท ๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

(๑) ย่อมสำเร็จในปัจจุบัน (ทัญญาเจว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราເတติ)

(๒) ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมสำเร็จ (บรรลุลหนต์) ในกาลแห่งมรณะ (มรณกาลเ อญฺญํ อาราເတติ)

(๓) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลีนไป ย่อมเป็นอันตราปรีนิพพายี

(๔) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลีนไป ย่อมเป็นอุพหัจจปรีนิพพายี

(๕) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ล้วนไป
ย่อมเป็นอสังขารปรีนิพพายี

(๖) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ล้วนไป
ย่อมเป็นสสังขารปรีนิพพายี

(๗) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ล้วนไป
ย่อมเป็นอุทังโสโตอกนิฏฐคามี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ
เหล่านี้แล ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้.

เจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์

๑๔๙

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๗๔/๑๒๕๐.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปธานสังขาร

(๒) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ และปธานสังขาร

(๓) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิ และปธานสังขาร

(๔) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันภิกษุ
พึงเจริญ เพื่รู้อยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อกวามสิ้นไป เพื่อละ
โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า การเจริญอิทธิบาท ๔ เป็นเหตุให้ละ
อุทัมภาคิยสังโยชน์ได้ -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๗๔/๑๒๕๑.
-ผู้รวบรวม)

อานิสงส์ ๒ ประการ ของอินทรีย์ ๕ | ๑๕๐

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๑๒/๑๐๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อินทรีย์ ๕ เป็น
อย่างไร คือ สัทอินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาอินทรีย์
ปัญญาอินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออินทรีย์ ๕ อันภิกษุเจริญ กระทำ
ให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ
อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่
ก็จะเป็นอนาคตามี.

อานิสงส์ ๗ ประการ ของอินทรีย์ ๕ | ๑๕๑

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๑๒/๑๐๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อินทรีย์ ๕ เป็น
อย่างไร คือ สัทอินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาอินทรีย์
ปัญญอินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออินทรีย์ ๕ อันภิกษุเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ
ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

- (๑) ย่อมสำเร็จในปัจจุบัน
- (๒) ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมสำเร็จ ในกาลแห่งมรณะ
- (๓) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ลื่นไป
ย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี
- (๔) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ลื่นไป
ย่อมเป็นอุพหัจจปรินิพพายี
- (๕) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ลื่นไป
ย่อมเป็นอสสังขารปรินิพพายี
- (๖) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ลื่นไป
ย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายี
- (๗) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ลื่นไป
ย่อมเป็นอุทถังโสโตกนิฏฐคามิ

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออินทรีย์ ๕ อันภิกษุเจริญแล้ว
กระทำไ้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ
เหล่านี้แล ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้.

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคียสังโยชน์

๑๕๒

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๑๖/๑๐๘๔.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สตินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึง
เจริญ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์

๑๕๓

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๑๖/๑๐๘๔.

ภิกษุทั้งหลาย อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปปราคะ อรูปปราคะมานะ อุทัจจะ อวิชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อกำลังไป เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทอินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยอินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สตินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัณิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุ
พึงเจริญ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญอินทรีย์ ๕ มีอันกำจัดราคะ
เป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด
เพื่อละอุทัมภาคิยสังโยชน์ -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๑๗/๑๐๘๘.
-ผู้รวบรวม)

เจริญผละ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์

๑๕๔

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๓๒๓/๑๑๐๑.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ผละ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย ผละ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธาผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สติผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธิผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ
เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญผละ ๕ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์

๑๕๕

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๓๒๓/๑๑๐๒.

ภิกษุทั้งหลาย อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปปราคะ อรูปปราคะ มานะ อุทัจจะ อวิชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ผละ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย ผละ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธาผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สติผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธิผละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุ
พึงเจริญ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
อุทัมภภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญพละ ๕ มีอันกำจัดราคะ
เป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด
เพื่อละอุทัมภภาคียสังโยชน์ -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๒๕/๑๑๐๖.
-ผู้รวบรวม)

อานิสงส์ ๗ ประการ ของโพชฌงค์ ๗ | ๑๕๖

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๘/๓๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ การได้เห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การได้ฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี แต่ละอย่าง ๆ เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าผู้ที่ได้ฟังธรรมของภิกษุเห็นปานนั้นแล้ว ย่อมหลีกเลี่ยงออกอยู่ด้วย ๒ วิธี คือ หลีกออกด้วยกาย และหลีกออกด้วยจิต เมื่อเธอหลีกออกอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึง ย่อมตรึกถึงธรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุหลีกออกอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึงย่อมตรึกถึงธรรมนั้น สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์ เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญสติสัมโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เธอมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมเลิกเพิ่น ตรวจตรา ถึงความพินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตราถึงความพินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา สมัยนั้น รัมมวิจยสัมโพชฌงค์ เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญรัมมวิจยสัมโพชฌงค์ รัมมวิจยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เมื่อภิกษุเลือกเฟ้นตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่ย่อหย่อนเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด เมื่อภิกษุเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่ย่อหย่อน อันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ปีติที่ไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ปีติที่ไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร สมัยนั้น ปีติสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ กายก็ดี จิตก็ดี ของภิกษุผู้มีใจกอปรด้วยปีติย่อมสงบระงับ.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด กายก็ดี จิตก็ดี ของภิกษุผู้มี
ใจกอปรด้วยปีติย่อมสงบระงับ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์
เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญปัสสัทธิสัม-
โพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญ
บริบูรณ์ จิตของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข ย่อมตั้งมั่น.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว
มีความสุข ย่อมตั้งมั่น สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์เป็นอัน
ภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์
สมาธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์
เธอย่อมเป็นผู้เพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นแล้วอย่างนั้นด้วยดี.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุย่อมเป็นผู้เพ่งดูจิตที่
ตั้งมั่นแล้ว อย่างนั้นด้วยดี สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์เป็น
อันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผล ๗ ประการ อานิสงส์
๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

- (๑) ย่อมสำเร็จในปัจจุบัน
- (๒) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ย่อมสำเร็จในกาลแห่ง

มรณะ

(๓) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน และไม่สำเร็จในกาลแห่งภวณะ ย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป

(๔) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งภวณะ และไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป ย่อมเป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป

(๕) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งภวณะ ไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป และไม่ได้เป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป ย่อมเป็นนอสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป

(๖) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งภวณะ ไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป ไม่ได้เป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป และไม่ได้เป็นนอสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป ย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลึ้นไป

(๗) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่ง
มรณะ ไม่ได้เป็นอันตราปรีนิพพายี เพราะโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ ลื่นไป ไม่ได้เป็นเป็นอุปหัจจปรีนิพพายี เพราะ
โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ไม่ได้เป็นนอสังขารปรีนิพพายี
เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป และไม่ได้เป็นสสังขาร-
ปรีนิพพายี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ย่อมเป็น
อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ลื่นไป
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผล ๗ ประการ อานิสงส์
๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้.

อานิสงส์ ๒ ประการ

ของการเจริญสัญญาแบบต่าง ๆ

๑๕๗

-บาลี มทวาร. ส. ๑๗/๑๗๗/๖๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็อัญญิก-
สัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร
ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัญญิกสัญญา อาคัยวิเวก
อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญ
ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ... ย่อม
เจริญปีติสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญปีสัททิสัมโพชฌงค์
... ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญอุเบกขา-
สัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัญญิกสัญญา อาคัยวิเวก
อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออัญญิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง

คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ ก็เมื่ออภฺกฺฉิกลัษณฺญา อันบุคคลเจริญแล้ว อย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเจริญ สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภฺกฺฉิกลัษณฺญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภฺกฺฉิกลัษณฺญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออภฺกฺฉิกลัษณฺญา อันบุคคลเจริญ แล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คืออรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

ภิกษุทั้งหลาย อภฺกฺฉิกลัษณฺญาอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ก็อภฺกฺฉิกลัษณฺญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภฺฐฐิกัสถฺญญา อาคัฎยวิเวก
อาคัฎยวิราคะ อาคัฎยนิโรธ นัอมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสมัโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภฺฐฐิกัสถฺญญา อาคัฎ
ยวิเวก อาคัฎยวิราคะ อาคัฎยนิโรธ นัอมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อภฺฐฐิกัสถฺญญา อันบุคคลผู้เจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย อภฺฐฐิกัสถฺญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่
ก็อภฺฐฐิกัสถฺญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้ว
อย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภฺฐฐิกัสถฺญญา อาคัฎยวิเวก
อาคัฎยวิราคะ อาคัฎยนิโรธ นัอมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสมัโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภฺฐฐิกัสถฺญญา อาคัฎ
ยวิเวก อาคัฎยวิราคะ อาคัฎยนิโรธ นัอมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อภฺฐฐิกัสถฺญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษม
จากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก ก็อัญญิก-
สถัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร
ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์อันประกอบด้วยอัญญิกัสถัญญา อาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัญญิกัสถัญญา อาศัย
วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความ
สังเวชมาก.

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก ก็อัญญิก-
สถัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร
ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัญญิกัสถัญญา อาศัยวิเวก

อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... เจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอภิวุทธานุสสติ อาศัย
วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อภิวุทธานุสสติ อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็น
ผาสุกมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ปุพฺพกถาสันตติยา ...^๑

ภิกษุทั้งหลาย วินีลกถาสันตติยา ...

ภิกษุทั้งหลาย วิจฉิททกถาสันตติยา ...

ภิกษุทั้งหลาย อุทฺธมาตกถาสันตติยา ...

ภิกษุทั้งหลาย เมตตยา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

ภิกษุทั้งหลาย กรุณฺยา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

ภิกษุทั้งหลาย มุทิตา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว ...

ภิกษุทั้งหลาย อสุภกถาสันตติยา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

ภิกษุทั้งหลาย มรณกถาสันตติยา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

๑. พึงขยายข้อความท้าย ... โดยเทียบเคียงเนื้อความที่ปรากฏในอภิวุทธานุสสติ.
-ผู้รวบรวม

ภิกษุทั้งหลาย อหाराปฏิกุศลสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย สัพพะโลเก อนภิตตสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย อนิจเจตูกขสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย ทุกเขอนัตตสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย ปหานสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย วิราคสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว

กระทำให้มากแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็นิโรธสัญญา
อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร
ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัยวิเวก
อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัย
วิเวก อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว อย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ สติสัมโพชฌงค์อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ...ย่อมเจริญ อุกเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มาก แล้วอย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญาอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ก็นิโรธ-

สัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้ว
อย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัยวิเวก
อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัย
วิเวก อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลผู้เจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่
ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้ว
อย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัยวิเวก
อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัย
วิเวก อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความ
เกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก ก็นิโรธ-
สัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร
ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัยวิเวก
อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาคัย
วิเวก อาคัยวิราคะ อาคัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความ
สังเวชมาก.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก ก็
นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้ว
อย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ
สติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... เจริญ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัย
วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็น
ผาสุกมาก.

เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์

๑๕๘

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๘๔/๖๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อรู้ยิ่งเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ วิริยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ ปีติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สมามิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้
เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญโพชฌงค์ ๗

เพื่อละ อุทธัมภาคียสังโยชน์

๑๕๙

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๑๘๔/๖๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรुปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ วิริยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ ปีติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สมานีสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้
เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญโพชฌงค์ ๗ มีอันกำจัดราคาเป็น
ที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด, หรือเจริญ
โพชฌงค์ ๗ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็น
ที่สุด, หรือเจริญโพชฌงค์ ๗ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน
โอนไปสู่นิพพาน เพื่อละอุทธัมภาคียสังโยชน์ - บาลี มหาวาร. ส.
๑๙/๑๘๕/๖๗๑. -ผู้รวบรวม)

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละนิวรณ์ ๕

๑๖๐

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๐/๓๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็น
อย่างไร คือกามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิตถนิวรณ์
อุทธัจจกุกกุกจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์ ภิกษุทั้งหลาย
เหล่านี้แล นิวรณ์ ๕ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละนิวรณ์ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยยวิเวก อาศัยยวิราคะ อาศัยยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยยวิเวก อาศัยยวิราคะ อาศัยยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละนิวรณ์ ๕ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละกามคุณ ๕

๑๖๑

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๑/๘๗/๓๔๓.

ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็น
อย่างไร คือ รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตา อันน่าปรารถนา น่าใคร่
น่าพอใจ น่ารัก ยั่ววน ชวนให้กำหนด เสียงที่พึงรู้ด้วยหู ...
กลิ่นที่พึงรู้ด้วยจมูก ... รสที่พึงรู้ด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะที่พึง
รู้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ยั่ววน
ชวนให้กำหนด ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล กามคุณ ๕ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วย
องค์ ๘ เพื่อรู้อย่างนี้ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
กามคุณ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญ
สัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมา-
อาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ...
ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วย
องค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างนี้ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
กามคุณ ๕ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละการแสวงหา ๓

๑๖๒

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๘๒/๓๐๔.

ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็น
อย่างไร คือ การแสวงหากาม การแสวงหาภพ การแสวงหา
พรหมจรรย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล การแสวงหา ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วย
องค์ ๘ เพื่อรู้อย่างนี้ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญ
สัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมา-
อาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาชามะ ... ย่อมเจริญสัมมา-
สมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วย
องค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างนี้ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
การแสวงหา ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอาสวะ ๓

๑๖๓

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๘๔/๓๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ อาสวะคือกาม อาสวะคือภพ อาสวะคืออวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อาสวะ ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอาสวะ ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอาสวะ ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละภพ ๓

๑๖๔

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๘๔/๓๑๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภพ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ภพ ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างนี้ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละภพ ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างนี้ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละภพ ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละตัณหา ๓

๑๖๕

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๘๖/๓๒๗.

ภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างใด คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ตัณหา ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างไร เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมัณฑะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างไร เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละโยคะ ๔

๑๖๖

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๑/๘๘/๓๓๕.

ภิกษุทั้งหลาย โยคะ ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นอย่างไร คือ กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ อวิชาโยคะ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โยคะ ๔ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ ยิ่งเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโยคะ ๔ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโยคะ ๔ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอนุสัย ๗

๑๖๗

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๘๗/๓๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย อนุสัย ๗ อย่างนี้ ๗ อย่างเป็นอย่างไร ได้แก่ อนุสัยคือกามราคะ อนุสัยคือปภิมะ อนุสัยคือทิฏฐิ อนุสัยคือวิจิกิจฉา อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัยคืออวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อนุสัย ๗ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอนุสัย ๗ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอนุสัย ๗ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอุปาทานชั้นที่ ๕

๑๖๘

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๗๐/๓๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุปาทานชั้นที่ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่าง เป็นอย่างไร ได้แก่ อุปาทานชั้นที่คือรูป อุปาทานชั้นที่คือ เวทนา อุปาทานชั้นที่คือสัญญา อุปาทานชั้นที่คือสังขาร อุปาทานชั้นที่คือวิญญาณ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุปาทานชั้นที่ ๕ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทานชั้นที่ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมา-อาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทานชั้นที่ ๕ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์

๑๖๙

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๓๐/๓๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ สัมมาสังกัปปะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สัมมาวาจา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สัมมากัมมันตะ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ สัมมาอาชีวะ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สัมมาวายามะ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ สัมมาสติ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๘) ย่อมเจริญ สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เหล่านี้ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป
เพื่อละ โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์

๑๗๐

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๗๐/๓๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้
๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะ
อวิขา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทัมภาคิยสังโยชน์
๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วย
องค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ
อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย
อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ สัมมาสังกัปปะ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สัมมาวาจา อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สัมมากัมมันตะ อันอาศัยวิเวก
อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ สัมมาอาชีวะ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สัมมาวายามะ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ สัมมาสติ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๘) ย่อมเจริญ สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เหล่านี้ เพื่อรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด, หรือเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด, หรือเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันน้อมไปสู่นิพพาน ไน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน เพื่อละอุทัมภาคิยสังโยชน์ - บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๙๒/๓๕๕. - ผู้รวบรวม)

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ละสังโยชน์ได้ไม่ยาก

๑๗๑

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๗๖/๒๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรือเดินสมุทรที่ผูกด้วยเครื่องผูก คือหวายแช่อยู่ในน้ำตลอด ๖ เดือน เขายกขึ้นบกในฤดูหนาว เครื่องผูกต้องลมและแดดแล้ว อันฝนตรุดแล้ว ย่อมจะเสียไป ผู้ไป โดยไม่ยากเลย ฉันทใดกัฉันทนั้น เมื่อภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ สังโยชน์ทั้งหลาย ย่อมสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า สังโยชน์ทั้งหลายจึงจะสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล สังโยชน์ทั้งหลายจึงสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย.

การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้ กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๑)

๑๗๒

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๑๑๗/๒๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อาหารคือคำข้าว จะพึงเห็นได้
อย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ภรรยาสามี ๒ คน
ถือเอาเสปียงเดินทางเล็กน้อย แล้วออกเดินไปสู่ทางกัณดาร
เขาทั้งสองมีบุตรน้อยๆ น่ารักน่าพอใจอยู่คนหนึ่ง เมื่อขณะ
ทั้งสองคนกำลังเดินไปในทางกัณดารอยู่ เสปียงเดินทางที่
มีอยู่เพียงเล็กน้อยนั้นได้หมดสิ้นไป แต่ทางกัณดารนั้นยัง
เหลืออยู่ เขาทั้งสองยังข้ามพ้นไปไม่ได้ครั้งนั้น เขาทั้งสองคน
คิดตกลงกันอย่างนี้ว่า เสปียงเดินทางของเราทั้งสองอันใดแล
มีอยู่เล็กน้อย เสปียงเดินทางอันนั้นก็ให้หมดสิ้นไปแล้ว แต่
ทางกัณดารนี้ยังเหลืออยู่ เรายังข้ามพ้นไปไม่ได้ อย่างกระนั้น
เลย เราสองคนมาช่วยกันฆ่าบุตรน้อยๆ คนเดียว ผู้นำรัก นำ
พอใจคนนี้เสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็มและเนื้อย่าง เมื่อได้บริโภค
เนื้อบุตร จะได้พากันเดินข้ามพ้นทางกัณดารที่ยังเหลืออยู่นั้น
ถ้าไม่เช่นนั้นเราทั้งสามคนต้องพากันพินาศหมดแน่ ครั้งนั้น
ภรรยาสามีทั้งสองคนนั้น ก็ฆ่าบุตรน้อยๆ คนเดียวผู้นำรัก

นำพวจินนเสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็ม และเนื้อย่าง เมื่อบริโภค เนื้อบุตรเสร็จ ก็พากันเดินข้ามทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น เขาทั้งสองคนรับประทานเนื้อบุตรพลาง ค่อนอกพลางรำพันว่า ลูกชายน้อย ๆ คนเดียวของฉันไปไหนเสีย ลูกชายน้อย ๆ คนเดียวของฉันไปไหนเสีย ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้น เป็นอย่างไร คือว่าเขาได้บริโภคเนื้อบุตรที่เป็นอาหารเพื่อความคะนองหรือเพื่อความมัวเมา หรือเพื่อความตลกแต่ง หรือเพื่อความประดับประดาร่างกายใช้ใหม่.

หามิได้ พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เขาพากันรับประทาน เนื้อบุตรเป็นอาหารเพียงเพื่อข้ามพ้นทางกันดารใช้ใหม่.

ใช่ พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนั้นฉันใด เรากล่าวว่า บุคคลควรเห็น กวฬีการาหารว่า (เปรียบด้วยเนื้อบุตร) ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้กฬีการาหารได้แล้ว ก็เป็นอัน กำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณ เมื่ออริยสาวก กำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณได้แล้ว สังโยชน์ อันเป็นเครื่องชักนำอริยสาวกให้มาสู่โลกนี้อีกก็ไม่มี.

การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้ กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๒)

๑๗๓

-บาลี ดิ. อ. ๒๐/๓๑๒/๕๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในอากาศที่ปราศจาก
วลาหก ในเมื่อสทสมัยยังอยู่ห่างไกล อาทิตย์ส่องแสงเงิน
แสงทองขึ้นไปยังท้องฟ้า ชัดความมืดมัวที่อยู่ในอากาศ
เสียทั้งหมดแล้ว ส่องแสง แผลงแสงและรุ่งโรจน์อยู่นั้นใด
ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล เมื่อใด ธรรมจักขุอัน
ปราศจากรูสี ปราศจากมลทินเกิดแก่อริยสาวก พร้อมกับ
เกิดขึ้นแห่งทัศนะ อริยสาวกนั้นย่อมละสังโยชน์ ๓ อย่างได้
คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิ้นพพตปรามาส ลำดับต่อมา
อริยสาวกออกจากธรรม ๒ ประการ คืออภิชฌาและ
พยาบาท อริยสาวกนั้นสังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรม
บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดจากวิเวกอยู่
ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอริยสาวกนั้น พึงทำกาละในสมัยนั้น
เธอย่อมไม่มีสังโยชน์ที่เป็นเหตุให้อริยสาวกผู้ยังประกอบ
ด้วยสังโยชน์ พึงกลับมายังโลกนี้อีก.

ปฏิบัติเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ | ๑๗๔

-บาลี ม. ๑๓/๑๕๗/๑๕๖.

อานนท์ เมื่อบุคคลจักไม่อาศัยมรรค ไม่อาศัยปฏิบัติ ที่เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ อานนท์ เปรียบเหมือน เมื่อไม่ตากเปลือก ไม่ตากกะพี้ของ ต้นไม้ใหญ่ที่ยืนต้นมีแก่น แล้วจักตากแก่นนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันทใดกัฉันทนั้น ข้อที่ว่าบุคคลจักไม่อาศัยมรรค ไม่อาศัยปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น ก็ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

อานนท์ ข้อที่ว่า บุคคลอาศัยมรรค อาศัยปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น และจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ อานนท์ เปรียบเหมือน เมื่อตากเปลือก ตากกะพี้ของต้นไม้ใหญ่ที่ยืนต้นมีแก่น แล้วจึงตากแก่นนั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันทใดกัฉันทนั้น เมื่อบุคคลอาศัยมรรค อาศัยปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น ก็เป็นฐานะที่จะมีได้.

อานนท์ เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา น้ำเต็มเปี่ยม เสมอขอบฝั่ง กากัมลตีมได้ ครั้งนั้น บุรุษผู้มีกำลังน้อย พึงมาด้วย หวังว่าเราจักวายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคา นี้ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ ดังนี้ เขาไม่อาจจะวายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคา ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ได้ ฉันทิดก็ฉันทัน เมื่อธรรมอันบุคคลแสดงอยู่แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง เพื่อความดับ สักกายะ แต่จิตของผู้นั้นไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ได้ ไม่หลุดออกไป พึงเห็นบุคคลเหล่านั้น ว่าเป็นบุรุษผู้มีกำลังน้อยนั้น.

อานนท์ เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา น้ำเต็มเปี่ยม เสมอขอบฝั่ง กากัมลตีมได้ ครั้งนั้น บุรุษมีกำลัง พึงมาด้วย หวังว่า เราจักวายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคา นี้ไปให้ถึงโดยสวัสดิ์ ดังนี้ เขาอาจจะวายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคาไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ได้ ฉันทิดก็ฉันทัน เมื่อธรรมอันบุคคลแสดงอยู่แก่ผู้ใดผู้หนึ่งเพื่อดับสักกายะ และจิตของผู้นั้นก็แล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ได้ หลุดออกไป พึงเห็นบุคคลเหล่านั้น ว่าเป็นบุรุษมีกำลังนั้น.

อานนท์ มรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เป็นอย่างไร อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เพราะละอกุศลธรรมทั้งหลายด้วยอุปธิวิเวก เพราะระงับ
 ความเกียจคร้านทางกายได้โดยประการทั้งปวง จึงสังตจาก
 กาม สังตจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก
 มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอย่อมพิจารณา
 เห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
 อันมีอยู่ในปฐมฌานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจโต)
 เป็นทุกข์ (ทุกฺขโต) เป็นดังโรค (โรคฺโต) เป็นดังหัวฝี (คณฺหโต)
 เป็นดังลูกศร (สลฺลโต) เป็นของทนได้ยาก (อสมฺโต) เป็นของ
 เบียดเบียน (อาพารโต) เป็นของผู้อื่น (ปรโต) เป็นของแตกสลาย
 (บฺโลกโต) เป็นของว่างเปล่า (สุญฺญโต) เป็นอนัตตา (อนตฺตโต)
 เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุ
 ว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับ
 แห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไป
 แห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้
 เธอดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ
 ทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็น
 โอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้น
 เป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะ
 อำนาจแห่งอัมมราคะ อัมมन्नินฺนํ ๗ นั่นเอง อานนทํ
 นีมรรคํ นีปฏิบัติภา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง เพราะสงบวิตกวิจารณ์
เสียได้ จึงบรรลุตุตติยฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ
วิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในตุตติยฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณา
เห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์
นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง เพราะความจางไปแห่งปีติ
จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย
จึงบรรลุตุตติยฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
อันใด ที่มีอยู่ในตุตติยฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรม
เหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์ นี้มรรค
นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์เสีย
ได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลาย
ในกาลก่อน จึงบรรลุจตุตถฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร
และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในจตุตถฌานนั้น บุคคลนั้น
พิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ...
อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิย-
สังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุเพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิมยสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศนัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใดที่มีอยู่ในอากาศนัญจายตนะนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของผู้อื่น เป็นของต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในอากาศนัญจายตนะนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งอัมมราคะ อัมมมัทธานั้น ๆ นั้นเอง อานนท์ นี้มรรคนี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕.

อาณนทฺ์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุก้าวล่วงอากาศานัญญ-
จายตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญญายตนะ ...
เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในอากาศา-
นัญญายตนะนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดย
ความเป็นของไม่เที่ยง ... อาณนทฺ์ นี้มรรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไป
เพื่อการละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕.

อาณนทฺ์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุก้าวล่วงวิญญาณัญญ-
จายตนะ บรรลุอาภิกขุญญายตนะ ... เวทนา สัญญา สังขาร
และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในอาภิกขุญญายตนะนั้น บุคคลนั้น
พิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ...
อาณนทฺ์ นี้มรรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคีย-
สังโยชน์ ๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้ามรรคนี้ ปฏิบัติทา นี้ยอมเป็นไปเพื่อละ
โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ เมื่อเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุไร ภิกษุบางพวกใน
พระศาสนา นี้ จึงเป็นเจโตวิมุตติ บางพวกเป็นปัญญาวิมุตติแล้ว.

อาณนทฺ์ ในเรื่องนี้ เรากล่าวความต่างกันแห่งอินทริย์
ของภิกษุเหล่านั้น.

การน้อมใจเพื่อตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ | ๑๗๕

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๖๘/๑๐๘.

เมื่อภิกษุ น้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเราก็คงไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มี ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุ น้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเราก็คงไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มี ดังนี้ พึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้อย่างไร พระเจ้าข้า.

ภิกษุ ปุถุชนผู้ไม่ได้ลำดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็น พระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัปบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป ตามเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ... ตามเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ... ตามเห็นสังขารโดยความเป็นตน ... ตามเห็นวิญญานโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาน ย่อมเห็นวิญญานในตน ย่อมเห็นตนในวิญญาน เขาย่อมไม่ทราบชัดรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน อันไม่เที่ยง ตามความเป็นจริงว่า เป็นของ

ไม่เที่ยง ไม่ทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ตามความเป็นจริงว่า เป็นทุกข์ ไม่ทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา ตามความเป็นจริงว่า เป็นอนัตตา ไม่ทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันปัจจยปรุ่่งแต่ง ตามความเป็นจริงว่า อันปัจจยปรุ่่งแต่ง ไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า แม้รูป แม้เวทนา แม้สัญญา แม้สังขาร แม้วิญญาณ จักไม่มี.

ภิกษุ ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้เห็นพระอริยะะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะะ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของพระอริยะะ ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมไม่พิจารณาเห็นรูป โดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ... เธอย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยง ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง ย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ ตามความเป็นจริงว่า เป็นว่าทุกข์ ย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา ตามความ

เป็นจริงว่าเป็นอนัตตา ย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ อันปัจจัยปรุงแต่ง ตามความเป็นจริงว่า อัน
ปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริงว่า แม้รูป
แม้เวทนา แม้สัญญา แม้สังขาร แม้วิญญาณ จักไม่มี ย่อม
ทราบชัดตามความเป็นจริงเช่นนั้น เพราะเห็นความเป็น
ต่าง ๆ แห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ.

ภิกษุ เมื่อภิกษุน้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี
ของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มีดังนี้ ภิกษุนั้น
พึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชนได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุน้อมใจไปอยู่อย่างนี้ พึงตัด
โอรัมภาคิยสังโยชนเสียได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุรู้เห็นอย่างไร
อาสวะทั้งหลายจึงจะสิ้นไปในกาลเป็นลำดับ.

ภิกษุ ปุถุชนผู้มีได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็น
พระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการ
แนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัพบุรุษ ไม่ฉลาด
ในธรรมของสัพบุรุษ ย่อมถึงความสะดุ้ง ในฐานะอันไม่ควร
สะดุ้ง ภิกษุ ก็ปุถุชนผู้มีได้สดับแล้ว ย่อมมีความสะดุ้ง
ดังนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเรา
ก็จักไม่มี ดังนี้ ภิกษุ ส่วนอริยสาวกผู้มีได้สดับแล้ว ได้เห็น

พระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำดี
ในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของ
สัปบุรุษ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมไม่
ถึงความสะดุ้งในฐานะอันไม่ควรสะดุ้ง ภิกษุ อริยสาวกผู้
ได้สดับแล้ว ไม่มีความสะดุ้งตั้งนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเรา
ก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มี ดังนี้.

ภิกษุ วิญญูญาณ ซึ่งเข้าถึงเอารูป ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญูญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิ
เป็นที่เข้าไปช่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ วิญญูญาณ ซึ่งเข้าถึงเอาเวทนา ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญูญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ วิญญูญาณ ซึ่งเข้าถึงเอาสัญญา ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญูญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ วิญญูญาณ ซึ่งเข้าถึงเอาสังขาร ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญูญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปช่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ ผู้ใดจะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักบัญญัติการมา การไป การจุติ การอุปบัติ หรือความเจริญ ความงอกงาม ความไพบูลย์แห่งวิญญาณ โดยเว้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา จากสังขารดังนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุ ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นอันภิกษุละได้แล้ว (ราโค ปทีโน) เพราะละราคะนั้นได้ อารมณ์สำหรับวิญญาณ ย่อมขาดลง ที่ตั้งแห่งวิญญาณย่อมไม่มี วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม ไม่ถูกปรุงแต่ง ย่อมหลุดพ้นไป เพราะหลุดพ้นไป จึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม เพราะยินดีพร้อม จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมปรินิพพาน เฉพาะตนนั้นเทียว เธอย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้เห็นอย่างนี้แล อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไป ในกาลเป็นลำดับ.

สิ่งที่ควรพิจารณาเนื่อง ๆ เพื่อละสังโยชน์

๑๗๖

-บาลี ปญจก. อ. ๒๒/๘๑/๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๕ ประการนี้ อันสตรียุบุรุษ
คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๕ ประการ
เป็นอย่างไร คือ สตรียุบุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต
ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า

(๑) เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่
ไปได้

(๒) เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ
เจ็บไข้ไปได้

(๓) เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ
ตายไปได้

(๔) เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ
ทั้งสิ้น

(๕) เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม
มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง
ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร
 สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
 เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ภิกษุ
 ทั้งหมด ความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวมีอยู่แก่สัตว์
 ทั้งหมด ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหมดประพฤติกายทุจริต
 วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่นั้นเนื่อง ๆ
 ย่อมละความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวนั้นได้โดยสิ้นเชิง
 หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัย
 อำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควร
 พิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น
 ความแก่ไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร
 สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
 เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้
 ภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในความไม่มีโรคมียู่แก่สัตว์
 ทั้งหมด ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหมด ประพฤติกายทุจริต
 วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่นั้นเนื่อง ๆ
 ย่อมละความมัวเมาในความไม่มีโรคนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือ
 ว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจ

ประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในชีวิตมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจ ความรักใคร่ในของรักมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ

ย่อมละความพอใจ ความรักใคร่นั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ตีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ภิกษุทั้งหลาย กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ ย่อมละทุจริตเหล่านั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ตีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชนได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชนได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ

ล้วนมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า ไม่ใช่เรา แต่ผู้เดียวเท่านั้นที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ ทั้งสิ้น โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึง ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น โดยที่แท้สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรม

เป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรม
ใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เมื่อ
อริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น
อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่
ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

สัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีความแก่เป็นธรรมดา มีความ
เจ็บไข้เป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมเป็นไปตามธรรมดา พวกปุถุชนย่อมเกลียด ถ้าเราพึง
เกลียดธรรมนั้น ในพวกสัตว์ผู้มิอย่างนั้นเป็นธรรมดา ชื่อนั้น
ไม่สมควรแก่เราผู้เป็นอยู่อย่างนี้ เรานั้นเป็นอยู่อย่างนี้ ทราบ
ธรรมที่หาอุปธิมิได้ เห็นการออกบวชโดยเป็นธรรมเกษม
ครอบงำความมัวเมาทั้งปวงในความไม่มีโรค ในความเป็น
หนุ่มสาวและในชีวิต ความอุตสาหะได้มีแล้วแก่เราผู้เห็น
เฉพาซึ่งนิพพาน บัดนี้ เราไม่ควรเพื่อเสพกามทั้งหลาย
จักเป็นผู้ประพฤติกไม่ถอยหลัง ตั้งหน้าประพฤติพรหมจรรย์.

ปริหานธรรม อปริหานธรรม และอภิกายตนะ ๖

๑๗๗

-บาลี สทพ. ส. ๑๘/๗๕/๑๔๐.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปริหานธรรม อปริหานธรรม และอภิกายตนะ ๖ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

ก็ปริหานธรรมเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเห็นรูปด้วยตา ถ้าภิกษุให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กำจัดเสีย ไม่ให้หายไป ชื่อนั้นภิกษุพึงทราบว่าเป็นความเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่าเป็นความเสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ฟังเสียงด้วยหู ... เพราะได้กลิ่นด้วยจมูก ... เพราะได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ถ้าภิกษุให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กำจัดเสีย ไม่ให้หายไป ชื่อนั้นภิกษุพึงทราบว่าเป็นความเสื่อม.

เราย่อมเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่าเป็นความเสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้รู้แจ้งธรรมด้วยใจ ถ้าภิกษุให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กำจัดเสีย ไม่ให้หายไป ช้อนั้นภิกษุพึงทราบว่าเป็นความเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่าเป็นความเสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย ปริหานธรรมเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย กิ้อปริหานธรรมเป็นอย่างนี้ คือ ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเห็นรูปด้วยตา ถ้าภิกษุไม่ให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ละ บรรเทา กำจัดให้หายไป ช้อนั้นภิกษุพึงทราบว่าเป็นความไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่าเป็นความไม่เสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ฟังเสียงด้วยหู ... เพราะ

ได้กลิ่นด้วยจมูก ... เพราะได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะได้
ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ถ้าภิกษุไม่ให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่
ละ บรรเทา กำจัดให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่าเป็น
ไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึง
กล่าวว่า เป็นความไม่เสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็น
บาปทั้งหลาย มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อม
เกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้รู้แจ้งธรรมด้วยใจ
ถ้าภิกษุไม่ให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ละ บรรเทา กำจัดให้หายไป ข้อนั้น
ภิกษุพึงทราบว่าเป็น
ไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย
เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่า เป็นความไม่เสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อปริหานธรรมเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อภิกายตนะ ๖ เป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย
มีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ เพราะเห็นรูปด้วยตา ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่าเป็น
อายตนะนี้เราครอบงำแล้ว อายตนะนี้ พระผู้มีพระภาค
กล่าวว่า เป็นอภิกายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลายมีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ฟังเสียงด้วยหู ... เพราะได้กลิ่นด้วยจมูก ... เพราะได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ช้อนั้นภิกษุพึงทราบว่ายอายตนะนี้เราครอบงำแล้ว อายตนะนี้ พระผู้มีพระภาคกล่าวว่า เป็นอภิกายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลายมีความดำริชานไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้รู้แจ้งธรรมด้วยใจ ช้อนั้นภิกษุพึงทราบว่ายอายตนะนี้เราครอบงำแล้ว อายตนะนี้ พระผู้มีพระภาคกล่าวว่า เป็นอภิกายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล เรากล่าวว่า อภิกายตนะ ๖ เป็นอย่างนี้แล.

ผลของความไม่ประมาท ในผัสสาयตนะ ๖

๑๗๘

-บาลี สฬา. ส. ๑๘/๑๕๗/๒๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสาयตนะ ๖ อันภิกษุทั้งปวงเที่ยวควรทำ.

ภิกษุทั้งหลาย แต่เราไม่กล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสาयตนะ ๖ อันภิกษุทั้งปวงเที่ยวไม่ควรทำ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันต์ สิ้นอวสละแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันบรรลุโดยลำดับแล้ว มีสังโยชนในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสาयตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นไม่ควรทำ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่าความไม่ประมาทของภิกษุเหล่านั้นไม่ควรแล้ว เพื่อประมาทได้อีกเพราะความไม่ประมาทนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย แต่ว่าภิกษุเหล่าใด ยังเป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตตผล ปรรณารธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสาชยตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นควรทำ ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่ารูปทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยตา อันเป็นที่รณมยไจก็มี อันไม่เป็นที่รณมยไจก็มี รูปเหล่านั้นถูกต้องแล้ว ๆ ย่อมไม่กลุ้มรมุจิตของบุคคลผู้ไม่ประมาทตั้งอยู่ เพราะการไม่ถูกกลุ้มรมุจิต ความเพียรเป็นคุณอันบุคคลนั้นปรารภแล้ว ไม่ให้ย่อหย่อน สติเป็นธรรมชาติอันบุคคลนั้นเข้าไปตั้งไว้แล้ว ไม่ให้หลงลืม กายสงบ ไม่กระสับกระส่าย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์อันเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทนี้แลจึงกล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสาชยตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นควรทำ ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่า เสียงทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยหู ... กลิ่นทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยจมูก ... รสทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยกาย ... ธรรมทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยใจ อันเป็นที่รณมยไจก็มี อันไม่เป็นที่รณมยไจก็มี ธรรมเหล่านั้นถูกต้องแล้ว ๆ ย่อมไม่กลุ้มรมุจิตของบุคคลผู้ไม่ประมาทตั้งอยู่ เพราะการไม่กลุ้มรมุจิต ความเพียรเป็นคุณอันบุคคลนั้นปรารภแล้ว ไม่ให้ย่อหย่อน สติเป็น

ธรรมชาติอันบุคคลนั้นเข้าไปตั้งไว้แล้ว ไม่ให้หลงลืม กายสงบ ไม่กระสับกระส่าย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์อันเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทนี้แล จึงกล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสาชยตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นควรทำ.

ผลของการมีสังวร และไม่มีสังวร

๑๗๙

-บาลี สทพ. ส. ๑๘/๒๓๓๔/๓๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องประพடுத்தและธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นอันติดตามภิกษุผู้ประพடுத்தอยู่ด้วยอาการที่ออกสุทธธรรมอันเป็นบาป คือ อภิขณาและโทมนัส ย่อมไม่ครอบงำภิกษุนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษ ผู้เข้าไปสู่ป่าที่มีหนามมาก ข้างหน้าบุรุษนั้นก็ยังมีหนาม ข้างซ้ายก็มีหนาม ข้างขวาก็มีหนาม ข้างล่างก็มีหนาม ข้างบนก็มีหนาม บุรุษนั้น ต้องมีสติก้าวเข้าไปข้างหน้า หรือถอยกลับข้างหลัง ด้วยคิดว่าหนามอย่าออก อย่าตำเราเลย

ภิกษุทั้งหลาย ฉันทก็ฉันทนั้น ภาวะเป็นที่รัก ภาวะเป็นที่ยินดีใด ๆ ในโลก เรากล่าวว่าเป็นหนามในอริยวินัย ภิกษุรู้แจ้งอย่างนี้แล้ว พึงทราบอสังวรและสังวร.

ภิกษุทั้งหลาย อสังวรย่อมมีอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมโน้มใจไปในรูปอันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในรูปอันไม่น่ารัก เป็นผู้ไม่เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ มีใจมีประมาณน้อยอยู่ และย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิด

ขึ้นแล้วแก่เธอ ตามความเป็นจริง ... ภิกษุรู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว ย่อมโน้มใจไปในธรรมอันน่านรัก ย่อมขัดเคืองในธรรมอันไม่น่านรัก เป็นผู้ไม่เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้แล้ว มีใจมีประมาณน้อยอยู่ และย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ภิกษุทั้งหลาย อสังวรย่อมมีอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย สังวรย่อมมีอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่โน้มใจไปในรูปอันน่านรัก ย่อมไม่ขัดเคืองในรูปอันไม่น่านรัก เป็นผู้เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ มีใจหาประมาณมิได้อยู่ ย่อมรู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ... ภิกษุรู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว ย่อมไม่โน้มใจไปในธรรมอันน่านรัก ไม่ขัดเคืองในธรรมอันไม่น่านรัก เป็นผู้เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ มีใจหาประมาณมิได้อยู่ และย่อมรู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ภิกษุทั้งหลาย สังวรย่อมมีอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุนั้นประพฤติดังนี้ อยู่
อย่างนี้ อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ ความดำริอันชานไป
เป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความหลงลืม
แห่งสติบางครั้งบางคราว การบังเกิดขึ้นแห่งสติชั่ว ที่นั่นแล
ภิกษุนั้นย่อมละ ย่อมบรรเทาอกุศลธรรมอันเป็นบาปนั้น
ย่อมกระทำให้พินาศ ย่อมให้ถึงความไม่มีได้เร็วพลัน ภิกษุ
ทั้งหลาย บุรุษพึงให้หยดน้ำสองหรือสามหยดตกลงใน
กะทะเหล็กอันร้อนจัดตลอดวัน หยาดน้ำตกลงช้ำที่นั่นแล
น้ำนั้นพึงถึงความสิ้นไป เทือดแห้งไปเร็วพลัน แม้ฉันใด ภิกษุ
ทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุนั้นประพฤติดังนี้ อยู่อย่างนี้ อกุศลธรรม
อันเป็นบาป คือ ความดำริอันชานไป เป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์
ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความหลงลืมแห่งสติบางครั้งบาง
คราว การบังเกิดขึ้นแห่งสติชั่ว ที่นั่นแล ภิกษุนั้นย่อมละ
ย่อมบรรเทาอกุศลธรรมอันเป็นบาปนั้น ย่อมกระทำให้
พินาศ ย่อมให้ถึงความไม่มีได้เร็วพลัน ฉะนั้นเหมือนกันแล
ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชฌาและ
โทมนัส ย่อมไม่ครอบงำภิกษุผู้ประพฤติดูด้วยอาการใด
ธรรมเป็นเครื่องประพฤติและธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นอัน
ติดตามภิกษุด้วยอาการอย่างนี้แล.

ข้อปฏิบัติเพื่อดับ ความดำริอันเป็นอกุศล

๑๘๐

-บาลี ม. ม. ๑๓/๓๔๗/๓๖๔.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นอกุศลเป็นอย่างไร
ช่างไม้ ความดำรินอกาม ความดำรินพยาบาท ความดำริ
ในการเบียดเบียน เหล่านี้เรากล่าวว่าความดำริเป็นอกุศล
ก็ความดำริเป็นอกุศลนี้ มีอะไรเป็นเหตุให้เกิด แม้เหตุ
ให้เกิดแห่งความดำริเป็นอกุศลเหล่านั้น เรากล่าวแล้วว่า
มีสัญญาเป็นเหตุให้เกิด สัญญาเป็นอย่างไร แม้สัญญาเล่า
ก็มีมากหลายอย่าง มีประการต่าง ๆ สัญญาใดเป็นสัญญา
ในกาม เป็นสัญญาในพยาบาท เป็นสัญญาในการเบียดเบียน
ความดำริเป็นอกุศลมีสัญญานี้เป็นเหตุให้เกิด.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นอกุศลเหล่านี้ ดับไม่เหลือ
ในที่ไหน แม้ความดับแห่งความดำริอันเป็นอกุศลนั้น เราก็ก
กล่าวไว้แล้ว ช่างไม้ ในกรณีนี้ ภิกษุ สงัดจากกาม สงัดจาก
อกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิด
จากวิเวกอยู่ ความดำริเป็นอกุศลเหล่านี้ ย่อมดับไม่เหลือใน
ปฐมฌานนั้น.

ช่างไม้ ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล ช่างไม้ ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายามปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตังมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ... เพื่อละอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ... เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ... เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความงอกงาม เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แลชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นกุศลเป็นอย่างไร ช่างไม้ ความดำริในเนกขัมมะ ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในความไม่เบียดเบียน เหล่านี้เราก็กล่าวว่าความดำริเป็นกุศล.

ช่างไม้ ก็ความดำริเป็นกุศลนี้ มีอะไรเป็นเหตุให้เกิด แม้เหตุให้เกิดแห่งความดำริเป็นกุศลนั้น เรากล่าวแล้วว่า มีสัญญาเป็นเหตุให้เกิด สัญญาเป็นอย่างไร แม้สัญญาก็มีมากหลายอย่าง มีประการต่าง ๆ สัญญาใดเป็นสัญญาในเนกขัมมะ เป็นสัญญาในความไม่พยาบาท เป็นสัญญาในอันไม่เบียดเบียน ความดำริเป็นกุศลมีสัญญานี้เป็นเหตุให้เกิด.

ช่างไม่ ก็ความดำริอันเป็นกุศลเหล่านี้ ดับไม่เหลือในที่ไหน แม้ความดับแห่งความดำริที่เป็นกุศลนั้น เราก็กว่าไว้แล้ว ช่างไม่ ในกรณีนี้ ภิกษุบรรลุนุทิตยฉาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิचार เพราะวิตกวิचारสงบไป มีปิติและสุขเกิดจากสมาธิอยู่ ความดำริอันเป็นกุศลเหล่านี้ ดับไม่เหลือในทุติยฉานนั้น.

ช่างไม่ ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ปรคองจิตไว้ตั้งมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ...เพื่อละอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ... เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ... เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความงอกงาม เพื่อความไพบุลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ช่างไม่ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล.

ผลของการละอกุศลวิตก

๑๘๑

-บาลี ม. ม. ๑๒/๒๔๑/๒๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ฝึกฝนในอธิจิต ควรกระทำ
ไว้ในใจ ถึงนิमित ๕ ประการ ตามเวลาอันสมควร นิमित ๕
ประการ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยนิमित
ใดแล้ว มนสิการนิमितใดอยู่ วิตกทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล
ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรมนสิการนิमितอื่นจากนิमितนั้น
อันประกอบด้วยกุศล เมื่อเธอมนสิการนิमितอื่นจากนิमितนั้น
อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบ
ด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้
ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศล
เหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็น
ธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนช่างไม้ หรือลูกมือของ
ช่างไม้ผู้ฉลาด ใช้ลิ้มอันเล็ก ตอก โยก ถอน ลิ้มอันใหญ่ออก
แม้ฉันทะ วิตกทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันทะนั้นเหมือนกัน เมื่อ
อาศัยนิमितใดแล้ว มนสิการนิमितใดอยู่ วิตกทั้งหลายอันเป็น

บาปอกุศลประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ มนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้นอันประกอบด้วยกุศล เมื่อเธอมนสิการนิมิตนั้นอันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล อันประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนี้มนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ที่เดียว ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ควรพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นว่า วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอกุศล แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นโทษ แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีทุกข์ เป็นวิบาก แม้อย่างนี้ ดังนี้ เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหญิงสาวหรือชายหนุ่ม
ที่ชอบแต่งตัว รู้สึกอึดอัด ระอา เกสียดซังต่อซากงู ซากสุนัข
หรือซากมนุษย์ ซึ่งผูกติดอยู่ที่คอ (ของตน) แม้ฉันทิ ภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันทิเหมือนกัน หากเมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่น
จากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล
ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้น
เรื่อย ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษของวิตก
เหล่านั้นว่า วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอกุศลแม้อย่างนี้ วิตก
เหล่านี้ล้วนแต่เป็นโทษแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีทุกข์
เป็นวิบากแม้อย่างนี้ดังนี้ เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตก
เหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง
โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่
ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อม
ตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น
อยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาโทษ
ของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วย
ฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้น

เมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอยอมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีจักขุไม่ต้องการ จะเห็นรูปที่ผ่านมา เขาพึงหลับตาเสีย หรือเหลียวไปทางอื่นเสีย แม้ฉันทะ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน หากเมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจ วิตกเหล่านั้น เมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ อันเธอยอมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่าเมื่อภิกษุนั้นถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ภิกษุ

ทั้งหลาย ภิกษุ^๕นั้นกรรมนสัการัสฐานแห่งวิตกสังขารของ
วิตกเหล่านั้น เมื่อเธอมนสัการัสฐานแห่งวิตกสังขารของวิตก
เหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง
โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอยอมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่
ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อม
ตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น
อยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุ^๕ทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษพึงเดินเร็ว เขามี
ความคิดอย่างนี้ว่า เราจะเดินเร็วทำไมหนอ ถ้าอะไร เรา
ควรค่อยๆ เดิน เขาก็ค่อยๆ เดิน เขามีความคิดอย่างนี้ว่า
เราค่อยๆ เดินไปทำไมหนอ ถ้าอะไร เราควรยืน เขาก็ยืน
เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะยืนทำไมหนอ ถ้าอะไร เรา
ควรนั่ง เขาก็นั่ง เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะนั่งทำไม
หนอ ถ้าอะไร เราควรนอน เขาก็ลงนอน ภิกษุ^๕ทั้งหลาย
ก็บุรุษคนนั้น เปลี่ยนจากอิริยาบถหยาบๆ เสีย แล้วสำเร็จอยู่
ด้วยอิริยาบถละเอียดๆ แม้ฉันทะ วิตกทั้งหลาย ภิกษุ^๕ก็ฉันทะ
เหมือนกัน หากว่าเมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่า
นั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะ
บ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อยๆ ภิกษุ^๕ทั้งหลาย ภิกษุ^๕นั้น

กรรมนิการสังฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอ
 มนนิการสังฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอัน
 เป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง
 อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตก
 อันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับ
 อยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่าเมื่อภิกษุนั้นมนนิการถึงสังฐาน
 แห่งวิตกสังขารของวิตกแม้เหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล
 ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ
 ภิกษุนั้นพึงกัณฑ์ด้วยพิน ดุนเพดานด้วยลีน ช่ม ปีบคั้น
 บังคับจิตด้วยจิต เมื่อเธอกัณฑ์ด้วยพิน ดุนเพดานด้วยลีน
 ช่ม ปีบคั้น บังคับจิตด้วยจิตอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบ
 ด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้
 ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศล
 เหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็น
 ธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเหมือนบุรุษผู้มีกำลังมาก
 จับบุรุษผู้มีกำลังน้อยกว่าไว้ได้แล้ว บีบ กด แค้นที่ศีรษะ คอ
 หรือก้านคอไว้ให้แน่น แม้ฉันทะ วิตกทั้งหลาย วิตกก็ฉันทะ

นั้นเหมือนกัน หากเมื่อเธอมนสิการถึงสัจฐานแห่งวิตก-
สังขาร ของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบ
ด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดานด้วยลิ้น ช่ม
بيبคั้น บังคับจิตด้วยจิต เมื่อเธอกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดาน
ด้วยลิ้น ช่ม บีบคั้น บังคับจิตด้วยจิตอยู่ วิตกอันเป็นบาป
อกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอ
ยอมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอัน
เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่
ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

(เมื่อสามารถละอกุศลวิตกจากวิธีใดวิธีหนึ่งข้างต้นได้แล้ว
ทรงตรัสสรุปในตอนท้ายว่า)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้ชำนาญใน
ทางเดินของวิตก เธอจักจำงานวิตกใด ก็จักตรีกวิตกนั้นได้
จักไม่จำงานวิตกใด ก็จักไม่ตรีกวิตกนั้นได้ เธอ นั้นตัดตัณหา
ได้แล้ว คลีคลายสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้ว
เพราะละมานะได้โดยชอบ.

สมัยที่ควรเข้าไปพบ ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ

๑๘๒

-บาลี ญก. อ. ๒๒/๓๕๔/๒๙๘.

ภิกษุ สมัยที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ มี ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

ภิกษุ สมัยใด ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีใจถูกกามราคะกัฏฐุม รุกกามราคะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัดซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งกามราคะ ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกกามราคะกัฏฐุม รุกกามราคะครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัดซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งกามราคะ ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรมเพื่อละกามราคะแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรมเพื่อละกามราคะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๑ ที่ควรเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุมึใจถูกพยาบาทกัฏฐุม รุกกามราคะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งพยาบาท ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความ

เป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกพยาบาทกลุ่มรุม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งพยาบาท ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละพยาบาทแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรมเพื่อละพยาบาทแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๒ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุผู้มีใจถูกถีนมิถะกลุ่มรุม ถุกถีนมิถะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งถีนมิถะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกถีนมิถะกลุ่มรุม ถุกถีนมิถะครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งถีนมิถะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละถีนมิถะแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรมเพื่อละถีนมิถะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๓ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุผู้มีใจถูกอุทัจจกุกกุงจะ
 กลุ่มรุม อุทัจจกุกกุงจะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด
 ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งอุทัจจกุกกุงจะ ที่เกิดขึ้นแล้ว
 ตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้
 เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมี
 ใจถูกอุทัจจกุกกุงจะกลุ่มรุม ถูกอุทัจจกุกกุงจะครอบงำอยู่
 และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งอุทัจจ-
 กุกกุงจะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่าน
 ผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละอุทัจจกุกกุงจะแก่ผม
 ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรมเพื่อละอุทัจจ-
 กุกกุงจะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๔ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบ
 ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุผู้มีใจถูกวิจิกจจากกลุ่มรุม
 ถูกวิจิกจจากรอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งอุบาย
 เป็นเครื่องสลัดออกแห่งวิจิกจจนา ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความ
 เป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนา
 ทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกวิจิกจจนา
 กลุ่มรุม ถูกวิจิกจจากรอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบาย
 เป็นเครื่องสลัดออกแห่งวิจิกจจนาที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความ

เป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละ
วิจิกิจฉาแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรม
เพื่อละวิจิกิจฉาแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๕ ที่ควรเพื่อ
เข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุ อาศัณฺณิมิตฺโต ทำในใจ
ซึ่งนิมิตฺโต อันเป็นที่ลึ้นไปแห่งอาสวะโดยลำดับอยู่ แต่เธอ
ไม่รู้ ไม่เห็นซึ่งนิมิตนั้น สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุ
ผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผม
อาศัณฺณิมิตฺโต ทำในใจซึ่งนิมิตฺโต อันเป็นที่ลึ้นไปแห่งอาสวะ
โดยลำดับอยู่ แต่ผมไม่รู้ ไม่เห็นซึ่งนิมิตนั้น สาธุ ขอท่าน
ผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อความลึ้นอาสวะแก่ผม ภิกษุ
ผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรม เพื่อความลึ้นอาสวะ
แก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๖ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้
เจริญภาวนาทางใจ.

ผลของการมีมิตรดี

๑๘๓

-บาลี จฎก. อ. ๒๒/๔๗๒/๓๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนฝูงชั่ว เสพคบ เข้าไปนั่งใกล้มิตรชั่ว และประพฤติดามมิตรชั่ว เหล่านี้ขึ้นอยู่กับ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อภิกษุไม่บำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่บำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่บำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์แล้ว จักละกามราคะ รูปราคะ หรืออรูปราคะ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนฝูงดี เสพคบ เข้าไปนั่งใกล้มิตรดี และประพฤติดามมิตรเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อภิกษุบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์แล้ว จักละกามราคะ รูปราคะ หรืออรูปราคะ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

ผู้มีกุศลสมบูรณ์

๑๘๔

-ปาติ ม. ม. ๑๓/๓๕๑/๓๖๖.

ช่างไม้ เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม
๑๐ ประการเป็นอย่างใด ว่าเป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศล
อย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้
ช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย

- (๑) สัมมาทิฏฐิอันเป็นอเสขะ
- (๒) สัมมาสังกัปปะอันเป็นอเสขะ
- (๓) สัมมาวาจาอันเป็นอเสขะ
- (๔) สัมมากัมมันตะอันเป็นอเสขะ
- (๕) สัมมาอาชีวะอันเป็นอเสขะ
- (๖) สัมมาวายามะอันเป็นอเสขะ
- (๗) สัมมาสติอันเป็นอเสขะ
- (๘) สัมมาสมาธิอันเป็นอเสขะ
- (๙) สัมมาญาณะอันเป็นอเสขะ
- (๑๐) สัมมาวิมุตติอันเป็นอเสขะ

ช่างไม้ เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม
๑๐ ประการเหล่านี้แล ว่าเป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศล
อย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ ดังนี้.

ผู้มีสังโยชน์ในภายใน และในภายนอก | ๑๘๕

-บาลี ทุก. อ. ๒๐/๘๐/๒๘๑.

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย เราจักแสดงบุคคลที่มีสังโยชน์ในภายใน และบุคคลที่มีสังโยชน์ในภายนอก ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลที่มีสังโยชน์ในภายใน เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึสติล สำรวมแล้ว ในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติ เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อแตกกายตายไป ภิกษุนั้นย่อมเข้าถึงหมู่เทพ หมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจตุตจากอัฐภาพนั้นแล้ว เป็นอนาคามี กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่า บุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายใน เป็นอนาคามี กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายนอก เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึสติล สำรวมแล้ว ในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติ เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมบรรลุเจโตวิมุตติอันสงบอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงหมู่เทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจตุตจากอัฐภาพนั้นแล้ว เป็นอนาคามีไม่กลับมา

สู่ความเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่า บุคคลผู้มีสังโยชนในภายนอก เป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และ โจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษา อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย เพื่อความดับกามทั้งหลาย ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย เพื่อความดับภพทั้งหลาย ย่อมปฏิบัติเพื่อ ลินัตถหา เพื่อสิ้นความโลภ ภิกษุนั้นเมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงหมู่เทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจุติจากอภัพพานั้นแล้ว เป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่า บุคคล มีสังโยชนในภายนอก เป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็น อย่างนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า

สารีบุตร เทวดาที่มีจิตเสมอกันมากองค์เข้าไปหาเรา จนถึงที่อยู่ ใหว้เราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว บอกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรกำลังเทศนา ถึงบุคคลที่มีสังโยชนในภายในและบุคคลที่มีสังโยชนใน ภายนอกแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขา มารดาในบุพพาราม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บริษัทร่าเริง

ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงพระกรุณาเสด็จไปหาท่านพระสารีบุตรจนถึงที่อยู่เถิด สารีบุตร ก็เทวดาเหล่านั้นยืนอยู่ในโอกาสแม้เท่าปลายเหล็กแหลมจดลง ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง ๓๐ องค์บ้าง ๔๐ องค์บ้าง ๕๐ องค์บ้าง ๖๐ องค์บ้าง แต่ก็ไม่เบียดกันและกัน.

สารีบุตร ก็เธอเพียงมีความคิดอย่างนี้ว่า จิตอย่างนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาเหล่านั้นยืนอยู่ได้ในโอกาสแม้เท่าปลายเหล็กแหลมจดลง ๑๐ องค์บ้าง ... ๖๐ องค์บ้าง เป็นจิตอันเทวดาเหล่านั้นอบรมแล้วในภพนั้นแน่นอน สารีบุตร ก็ข้อนั้นเธอไม่ควรเห็นเช่นนี้ สารีบุตร ก็จิตอย่างนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาเหล่านั้นยืนอยู่ได้ในโอกาสแม้เท่าปลายเหล็กแหลมจดลง ๑๐ องค์บ้าง ... แต่ก็ไม่เบียดกันและกัน เทวดาเหล่านั้นได้อบรมแล้วในศาสนานี้เอง เพราะฉะนั้นแหละ สารีบุตร เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จักเป็นผู้มีอินทรีย์สงบ มีใจระงับอยู่ เธอควรศึกษาเช่นนี้แหละ สารีบุตร กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของผู้มีอินทรีย์สงบ มีใจระงับ เพราะฉะนั้นแหละ สารีบุตร เธอพึงศึกษาว่า จักนำกายและจิตที่สงบระงับแล้วเท่านั้น เข้าไปในพรหมจารีทั้งหลาย สารีบุตร เธอควรศึกษาเช่นนี้แหละ สารีบุตร พวกอัญญาเดียรถีย์ปริพาชกที่ไม่ได้ฟังธรรมบรรยายนี้ ได้พากันฉิบหายเสียแล้ว.

ผู้มีสิกขาเป็นอนิสงส์

๑๘๖

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๖๐/๒๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีสิกขาเป็นอนิสงส์ มีปัญญายัง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่เถิด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีสิกขาเป็นอนิสงส์ มีปัญญายัง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีคามยิตมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

เรากล่าวมุนีผู้มีสิกขาบริบูรณ์ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา มีปัญญายัง มีปกติเห็นที่สูงสุด คือความสิ้นไปแห่งชาติ ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแล ว่าผู้ละมาร ผู้ถึงฝั่งแห่งชรา เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในฌาน มีจิตตั้งมั่นแล้วในกาลทุกเมื่อ มีความเพียร มีปกติเห็นที่สูงสุด คือ ความสิ้นไปแห่งชาติ ครอบจำมารพร้อมด้วยเสนาได้แล้ว เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะ.

ผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตั้ง

๑๘๗

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๖๑/๒๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุพึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตั้ง มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และพึงเป็นผู้เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย สมควรแก่กาลในการประกอบความเพียรนั้นเนื่องๆ เกิด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมีความเพียรเป็นเครื่องตั้ง มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย สมควรแก่กาลในการประกอบความเพียรนั้นเนื่องๆ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคตามิ.

เธอทั้งหลายตั้งอยู่ จงฟังคำนี้ เธอเหล่าใดผู้หลับแล้ว เธอเหล่านั้นจึงตั้ง ความเป็นผู้ตั้งจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ เพราะภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ตั้งอยู่ ผู้ใดตั้งอยู่ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน และผ่องใส พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบโดยกาลอันควร ผู้นั้นมีสมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้นแล้วพึงกำจัดความมืดเสียได้ เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุพึงคบธรรมเครื่องเป็นผู้ตั้ง ภิกษุผู้มีความเพียร มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีปกติได้ฉาน ตัดกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราได้แล้ว พึงถูกต้องญาณอันเป็นเครื่องตรัสรู้อย่างยอดเยี่ยมในอัทธานี้แล.

ผู้มีความหลักเร้นเป็นที่มายินดี

๑๘๘

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๕๗/๒๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความหลักเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลักเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมณะในภายในเนื่อง ๆ มีฉานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาครุอยู่เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีความหลักเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลักเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมณะในภายในเนื่อง ๆ มีฉานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนบุญญาครุอยู่ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งคือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ชนเหล่าใดมีจิตสงบแล้ว มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีสติ มีฉาน ไม่มีความยินดีในกามทั้งหลาย ย่อมเห็นแจ้งธรรมโดยชอบ เป็นผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท มีปกติเห็นภัยในความประมาท ชนเหล่านั้นเป็นผู้ว่าจะไม่เสื่อมดำรงอยู่ใกล้นิพพานเทียว.

การอบรมจิต ด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา

๑๘๙

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๑๑๔/๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้ว ด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา อกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้วจักไม่รุดตรงจิตตั้งอยู่ จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนิจจสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนัตตสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอสุภสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอาทีนวสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความสม่าเสมอและความไม่สม่าเสมอของโลก แล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความเจริญและความเสื่อมของโลก แล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความเกิดและความดับของโลก แล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยปหานสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยวิราคสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยนิโรธสัญญา ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล จิตของภิกษุเป็นจิตได้รับ
อบรมแล้วด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา อกุศลธรรมอันเป็น
บาปที่เกิดขึ้นแล้วย่อมไม่รั้งจิตตั้งอยู่ จิตได้รับอบรมแล้ว
ด้วยอนิจจสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนัตตสัญญา
จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอสุภสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วย
อาทีนวสัญญา จิตรู้ความสม่าเสมอและความไม่สม่าเสมอ
ของโลก แล้วได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตรู้ความเจริญ
และความเสื่อมของโลก แล้วได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น
จิตรู้ความเกิดและความดับของโลก แล้วได้รับอบรมแล้วด้วย
สัญญานั้น จิตได้รับอบรมด้วยปหานสัญญา จิตได้รับอบรม
ด้วยวิราคสัญญา และจิตได้รับอบรมด้วยนิโรธสัญญา เมื่อนั้น
ภิกษุนั้นพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ
อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่
เป็นอนาคามี.

หมายเหตุ นอกจากพระสูตรที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้แล้ว พระศาสดายังได้ตรัสถึงข้อปฏิบัติเพื่อการละสังโยชน์ และธรรมะที่เกี่ยวกับอริยบุคคลไว้อีกมาก ด้วยข้อจำกัดด้านความหนาของหนังสือ จึงได้รวบรวมมาไว้เพียงบางส่วน ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก หนังสือพุทธวจน-หมวดธรรม เล่ม ๑-๑๕ และจากพระไตรปิฎก.

ขอนอบน้อมแด่
ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้ดีแล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อ ความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวพันสับสน ในข้อธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมาชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเจียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ โสตุถิโณ เครื่องคิดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าของภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระราชากลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ โสตุถิโณ ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการครั้งนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้เครือข่ายพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง ค้นหา
ข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org หรือ www.watnapp.com

หากมีความจำนงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเสียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

โทรสาร ๐ ๒๑๕๙ ๐๕๒๕-๖

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : buddhakos@hotmail.com

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง ๑๐ (ธัญบุรี)
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๓๑๘-๒-๔๗๔๖๑-๐

ขอกราบขอบพระคุณแต่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง
ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

เว็บไซต์

- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.buddha-net.com> : เครือข่ายพุทธวจน
- <http://etipitaka.com> : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.buddhakos.org> : มูลนิธิพุทธโฆษณ์
- <http://www.buddhawajanafund.org> : มูลนิธิพุทธวจน
- <http://www.ratana5.com> : พุทธวจนสมาคม

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะสำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

หนังสือธรรมโฆษณ์ ชุดจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม),
คณะศิษย์วัดนาป่าพง, พุทธวจนสมาคม, มูลนิธิพุทธวจน,
พุทธวจนสถาบันภาคกลาง, พุทธวจนสถาบันภาคเหนือ,
พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออก,
พุทธวจนสถาบันภาคใต้, พุทธวจนสถาบันภาคตะวันตก,
กลุ่มศิษย์ตถาคต, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ,
กลุ่มชวนม่วนธรรม, กลุ่มละนันทิ,
กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,
ชมรมพุทธวจนอุดรธานี,
บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. สยามรักซ์,
บจก. เซเว่นสตีปส์, บจก. ห้างพระจันทร์โอสด,
สถานกายภาพบำบัด คิตติคลินิก,
ร้านต้นมะขามช่างทอง, บ้านเมตตาเรสซิเดนซ์,
บจก. ดีเทลส์ โปรดักส์

๑๐ พระสูตรของความสำเร็จ
ที่ชาวพุทธต้องศึกษา
แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้า
เท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี

คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?

ลองพิจารณาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้

แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.

ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถาะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?

ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ “พุทธวจน” ธรรมวินัย
จากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑. พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี ม. ม. ๑๒/๕๕๘/๕๓๐.

อัศจรรย์นะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่ง
การกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อมตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธิในมิตอันเป็นภายในโดยแท้
ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก ดังเช่นที่คนทั้งหลาย
เคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒. แต่ละคำพูดเป็นอภาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี ม. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนทสิฏฺฐิโก) เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อภาลิโก) เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาตุ (เอทธิปสฺสึโก) ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก) อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูติ).

๓. คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้ขึ้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ชุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พรา้สอน แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔. ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรายของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสราหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแปลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสราหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ้ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกครราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายครราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันทใดก็ฉันทนั้น ในกาลยัตถายาฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่งเป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัจจัญญา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้น

มากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี้ยวหูฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุดตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี้ยวหูฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรายของสุดตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมิได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕. ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทฎ. อ. ๒๐/๘๑-๙๒/๒๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในภรณ์นี้ สุดตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี้ยวหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี้ยวหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ได้ตาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายก็เช่น” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการ ที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาหลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภายิต (ตถาคตภายิตา) อันลิกซิ่ง (คัมภีรา) มีอรรธอันลิกซิ่ง (คัมภีรตถตา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญาตา (สุญญาตปฏิสยตถตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเธอย่อมฟังด้วยดี เจียหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอล่าเรียนธรรมอันกวีแต่งใหม่นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หยาบของที่คว่ำอยู่ให้หยาบขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดตันตะทั้งหลาย ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน สุดตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภายิต อันลิกซิ่ง มีอรรธอันลิกซิ่ง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยเรื่องสุญญาตา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวก

เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเจียหุฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถจะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หมายของที่คว่าอยู่ให้หมายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิคุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า ปฏิปุจฉาวินิตา ปรีสา โน อุกกาจิตวินิตา.

ภิคุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิคุทั้งหลาย! บริษัทที่เกิดในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินิตา ปรีสา โน อุกกาจิตวินิตา (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖. ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มท. ที. ๑๐/๔๐/๗๐.

ภิคุทั้งหลาย! ภิคุทั้งหลาย จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิคุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗. สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนธ. สී. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิคุทั้งหลาย! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค (มคคณฺณ) เป็นผู้รู้แจ้งมรรค (มคควิฑู) เป็นผู้ฉลาดในมรรค (มคคโถวิโท). ภิคุทั้งหลาย! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค (มคคานุคฺคา) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตลาคตผู้อรหันต-สัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้บัญญัติวิมุตติ.

๘. ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายถอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกก. อี. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เป็น มูลกรณิที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหูสูต คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธรวจน ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) พวกภิกษุเหล่านั้นเอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เป็น มูลกรณิที่สาม ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัย จาก ๔ นัย ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มท. ที. ๑๐/๑๕๕/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสาชื่อนี้มีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี่เป็นธรรมนี้เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสาชื่อนี้มีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี่เป็นธรรมนี้เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่ฟังซึ่งขม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น ฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วฟังสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า “นี่มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” เธอทั้งหลาย ฟังหึ่งคำนั้นเสีย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า “นี่เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี” เธอทั้งหลาย ฟังจำมทาบทเทศ... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์

ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มท. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

-บาลี มทวาร. ส. ๑๔/๒๑๗/๓๔๐.

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า ‘ธรรมวินัยของพวกเรามิพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็คดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นที่ป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นที่ป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในศึกษา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าว้ากะเธอว่า... เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-บาลี ม. ๑๗/๔๒๗/๔๖๓.

พระไตรปิฎก ฉบับหลวง ภาษาไทย 80 เล่ม พ.ศ. 2500

พระไตรปิฎก ฉบับมหาเถรสมาคม ภาษาไทย 45 เล่ม พ.ศ. 2549

พระไตรปิฎก ฉบับมหาหมกุฏราชวิทยาลัย 91 เล่ม พ.ศ. 2525

พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม พ.ศ. 2535

งานแปล พระไตรปิฎก ชุดจากพระโอษฐ์ 5 เล่ม โดยพุทธทาสภิกขุ พ.ศ. 2521

1

2

3

4

5

ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

เสาหินอโศก (อินเดีย) พ.ศ. 234

จารึกใบลาน (อัฟกานิสถาน) พ.ศ. 1000

ศิลาจารึก (ประเทศไทย) พ.ศ. 1200 - 1400

พ.ศ. 1

พ.ศ. 234

พ.ศ. 500

พ.ศ. 1000

พ.ศ. 1200

พ.ศ. 1400

พ.ศ. 1500

พุทธวจน-หมวดธรรม

พ.ศ. 2553

พ.ศ. 2553

พุทธวจน-ปิฎก
33 เล่ม

- 4
- 3
- 2
- 1

5
พระไตรปิฎก
ฉบับ ร.ศ.๑๑๒
สมัยรัชกาลที่ ๕
พ.ศ. 2436
+
พระไตรปิฎก
ฉบับสยามรัฐ
ภาษาบาลี
อักษรสยาม
พ.ศ. 2468

คัมภีร์โบราณ
อักษรขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. 2331

พุทธวจน APP

E-TIPITAKA APP

พระไตรปิฎก Digital

พ.ศ. 2000

พ.ศ. 2331

พ.ศ. 2436

พ.ศ. 2500

พ.ศ. 2553

พ.ศ. 3000

**ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้
มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวก
เป็นอย่างไร คือ**

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลจำพวกไหน
ยังละโอรัมภาคียสังโยชน์ ไม่ได้

(โอรัมภาคียานิ สลฺยโณชนานิ อปฺปหีนานิ)

ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติ ไม่ได้

(อุปฺปตฺติปฏิลาภิกานิ สลฺยโณชนานิ อปฺปหีนานิ)

(และ) ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ไม่ได้

(ภวปฏิลาภิกานิ สลฺยโณชนานิ อปฺปหีนานิ)

คือ สกทาคามี ...

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน
ละโอรัมภาคียสังโยชน์ ได้

(โอรัมภาคียานิ สลฺยโณชนานิ ปหีนานิ)

(แต่) ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติ ไม่ได้

(อุปฺปตฺติปฏิลาภิกานิ สลฺยโณชนานิ อปฺปหีนานิ)

ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ไม่ได้

(ภวปฏิลาภิกานิ สลฺยโณชนานิ อปฺปหีนานิ)

อุทธังโสโตอกนิฏฐคามิ ...

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน
ละโอรัมภาคียสังโยชน์ ได้

(โอรัมภาคียานิ สมณโณชนานิ ปหีนานิ)

ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติ ได้

(อุปปตติ ปฏิลลาภิกานิ สมณโณชนานิ ปหีนานิ)

(แต่) ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ไม่ได้

(ภวปฏิลลาภิกานิ สมณโณชนานิ อปปหีนานิ)

คือ **อंतरาปรินิพพายี ...**

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน
ละโอรัมภาคียสังโยชน์ ได้

(โอรัมภาคียานิ สมณโณชนานิ ปหีนานิ)

ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติ ได้

(อุปปตติปฏิลลาภิกานิ สมณโณชนานิ ปหีนานิ)

(และ) ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ได้

(ภวปฏิลลาภิกานิ สมณโณชนานิ ปหีนานิ)

คือ **อรหัตผู้สิ้นอาสวะ ...**

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล
มีปรากฏอยู่ในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (กามโยควิสัยุตโต)
(แต่) ยังประกอบแล้วด้วยภวโยคะ (ภวโยคยุตโต) เป็น

อนาคามี

ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้...

ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เป็นผู้ทำให้ปริบูรณ์ในศีล | เป็นผู้ทำให้ปริบูรณ์ในสมาธิ | เป็นผู้ทำพอประมาณในปัญญา
... เธอเป็นโอปปาติกะ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา
เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

...เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็น

อุตรังโสโตกนิจฺจฺฐคามิ

เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็ก

ที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร้อนออก ลอยไป

แล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ

สะเก็ดนั้นย่อมให้เกิดไฟและควันที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ นั้น
ครั้นให้เกิดไฟและควันแล้ว เผากองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ นั้นให้หมดไป

แล้วจึงลามไปไหม้ไม้กอและป่าไม้ ครั้นไหม้ไม้กอและป่าไม้

แล้วลามมาถึงที่สุดหญ้าเขียว ที่สุดภูเขา ที่สุดชายน้ำ หรือภูมิภาคอันนำรีนรมย์
หมดเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๓/๒๗๖., -บาลี ติก. ย. ๒๐/๒๙๘/๕๒๖., -บาลี สุตตค. ย. ๒๓/๗๘/๕๒.

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ในการจะจัดทำ
หรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้อ่อนโยนภาคเป็นลายลักษณ์อักษรและปรึกษาด้านข้อมูล

ในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์ โทร. ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐ - ๙๔

คุณพรชา โทร. ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ โทร. ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ถึกฤทธิ์ สโตถิมโล ได้ที่

www.watnapp.com | media.watnapahpong.org | www.buddhakos.org

คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 17.40 น.

